

Arcul de Triumf din București, simbol al vitejiei românești, își recapătă locul ce i se cuvine între monumentele neamului.

O tradiție pe nedrept abandonată: CULTUL EROULUI NECUNOSCUT

Înainte de a intra în fondul problemei, credem că nu este lipsit de interes a ști care este vechimea cultului soldatului necunoscut, când anume și unde s-a săvârșit pentru prima dată acest ceremonial. La această întrebare, răspunsurile istoricilor sînt împărțite. În timp ce unii autori susțin că el ar avea o mare vechime, mergînd pe scara timpului pînă în epoca de înflorire a civilizației elene și romane, alții fixează apariția lui în anii imediat următori primului război mondial. Referindu-ne la acei istorici care plasează vîrsta cultului ostașului necunoscut la nivelul istoriei antice, vom constata că aceștia nu oferă în susținerea tezei decît unele argumente neconcludente, numai referiri la ritualuri și practici asemănătoare. Așa, spre exemplu, se apropie cultul eroului necunoscut de slujbele religioase ce se oficiau în fața unui sicriu gol — cenotaf — în memoria celor morți în războaie, pe mare ori în alte împrejurări și ale căror corpuri nu fuseseră recuperate.

De la bun început apare o neconcordanță între două idei. În timp ce cultul eroului necunoscut presupune venerarea unui ostaș anonim — simbol al celor care au căzut în luptele pentru apărarea patriei —, ceremoniile religioase ce se oficiau în antichitate în fața cenotafului se refereau nemijlocit la anumite acțiuni, la anumite persoane și numai la ele, deci aveau un caracter de individualitate și nu unul de generalizare.

Așadar, cultul ostașului necunoscut, sub forma sa concretă, un mormînt în care sînt depuse osemintele unui soldat anonim — ca simbol al tuturor acelorale ale căror sacrificii au binemeritat recunoștința națională — a apărut și s-a dezvoltat după primul război mondial.

Mormîntul Soldatului Necunoscut a fost inaugurat întîi în Franța și Anglia, la aceeași dată, 11 noiembrie 1920, apoi în Statele Unite la 4 octombrie 1921, în Italia la 4 noiembrie 1921, în Belgia la 10 noiembrie 1922 și, în anii următori, în majoritatea celorlalte țări europene.

Modalitatea alegerii ostașului necunoscut a fost, în linii mari, aceeași în toate statele. Au fost deshuși un număr oarecare de soldați necunoscuți — de la 4 la 11 — din diverse regiuni unde respectivele state purtaseră lupte crîncene, iar desemnarea celui care urma să devină simbol al soldatului necunoscut a fost încredințată, de la caz la caz, unui recrut, unei văduve de război, unui orb din război sau unui orfan de război.

În Franța, ostașul necunoscut a fost ales, dintre rămășițele a opt soldați neidentificați, de către un

recrut și înhumat sub Arcul de Triumf.

În Belgia, la 10 noiembrie 1922, în gara Bruges, au fost aduse cinci sicrie cu osemintele a cinci eroi exhuși din cimitirele sectoarelor Liège, Namur, Anvers, Iser și Flandra, iar un orb de război a desemnat pe soldatul necunoscut. Înhumarea a avut loc a doua zi în fața monumentului „Colonne du Congrès” din Bruxelles.

În Anglia, problema a fost pusă de un membru al asociației „Of The Great War”, susținută de opinia publică și adoptată, în sfîrșit, de guvern. La 11 noiembrie 1920, în catedrala Westminster au fost înhurate rămășițele unui erou deshumat de pe frontul din vestul Europei.

În Iugoslavia, monumentul eroului necunoscut a fost realizat din inițiativă particulară. Locuitorii din jurul înălțimii Avala — situată la 14 km sud de Belgrad —, unde în timpul războiului au avuseseră loc lupte deosebit de singeroase, au înmormîntat pe virful acesteia osemintele unui soldat necunoscut. Ulterior, ideea a fost adoptată oficial, păstrîndu-se locul, dar înălțîndu-se un nou monument, mai impunător.

În Italia, soldatul necunoscut a fost ales de o văduvă de război dintre 11 eroi necunoscuți și înhumat la Roma, la picioarele monumentului „Altare della Patria”.

În Polonia, cultul soldatului necunoscut a fost adoptat de-abia în anul 1925. Pînă la acea dată, din cauza greutăților de ordin economic, nu se înfăptuise nimic. Un incident a făcut să se redeștepte opinia publică din această apatie. Astfel, într-o noapte, o modestă placă de piatră, pe care au fost gravate cuvintele „Soldatului Necunoscut”, a fost așezată la picioarele monumentului prințului Jozef Poniatowski. Această întîmplare a produs o profundă emoție în întreaga țară și a stîrnit o energică reacție în sensul de a constrînge guvernul polon să acționeze. Un comitet a fost imediat însărcinat cu realizarea acestui proiect. Ceremonialul a avut loc în același an, eroul necunoscut polon fiind ales dintre osemintele a 10 ostași exhuși de pe cîmpul bătăliei de la Lvov.

În ziua de 4 octombrie 1921, în fața autorităților militare și civile franceze, un sergent american a procedat la alegerea rămășițelor pămîntești ale soldatului necunoscut american. Alegerea a fost făcută dintre patru sicrie, conținînd rămășițele pămîntești a patru soldați americani, căzuți pe fronturile Aisne — Marna, Meuse — Aragonne, Somme și Saint-Michel. Sicriul a fost transportat în S.U.A. la bordul crucișătorului „Olympia”, iar înhumarea a avut loc în cimiti-

rul național Arlington.

În țara noastră, grija față de mormintele și monumentele eroilor s-a manifestat din cele mai vechi timpuri, luând forme organizate începând după primul război mondial. În acest sens, ideea soldatului necunoscut, urmată de aproape toate țările care au luat parte la primul război mondial, a fost adoptată și de poporul român în anul 1923.

Să vedem însă, mai întâi, cum au evoluat aceste preocupări în România, în perioada 1919—1923.

Astfel, prin Decretul nr. 4 106 din 12 septembrie 1919, a fost înființată, cu sediul la București, Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război”, societate care avea calitatea de persoană juridică și beneficia de scutiri de taxe poștale, de transport C.F.R. și de timbru. Societatea, deși era o instituție bazată în bună parte pe colaborarea voluntară, inclusiv materială, a unor persoane și organizații private, beneficia, în același timp, și de sprijinul financiar al statului.

Potrivit art. 3 din statut, scopul societății era:

„a) a descoperi locul unde există mormintele celor căzuți pentru patrie;

b) a aduce acestor morminte îmbunătățirile necesare ca: ziduri împrejmuitoare, cruci, pietre funere, monumente, mausolee, troițe, capele, împodobiri cu plantații de arbuști;

c) a îngriji ca ziua comemorării eroilor să fie serbată cu mare fast religios, școlar, național și militar”.

Pe mormintele soldaților neidentificați, societatea așeza o cruce pe care erau săpate aceste cuvinte: „Un erou mort pentru țară”.

Este demn de menționat faptul că Societatea „Mormintele Eroilor” a depus o activitate foarte stăruitoare pentru îngrijirea mormintelor eroilor noștri, a cimitirelor de onoare, cât și pentru înălțarea diferitelor monumente menite să reprezinte peste veacuri bravura și eroismul ostașilor români. Astfel, au fost organizate cimitirele de eroi de pe întreg cuprinsul țării, printre care menționăm pe cele de la Ghencea și Belu din Capitală, precum și cele de la Bălănoaia, Naipu, Ghimpați, Ciineni, Brașov, Onești etc. De asemenea, societatea s-a ocupat și de îngrijirea mormintelor și cimitirelor ostașilor români morți în prizonierat și înhumați în diferite state din Europa.

În această idee, statutul societății stabilea, printre altele, obligativitatea formării unor comitete din rândul diplomaților români, cu sarcina de a contribui la ocrotirea și îngrijirea așezămintelor de cult al eroilor români de pe teritoriul țărilor unde erau acreditați.

În anul următor, la 23 august

1920, Parlamentul a votat „Legea pentru cinstirea memoriei eroilor căzuți în război”, lege care prevedea ridicarea în Capitală a unui cenotaf al eroilor, conținând într-o carte de aur numele tuturor celor morți pentru patrie. Tot prin această lege s-a hotărât și sărbătorirea Zilei Eroilor, zi care a fost legată de sărbătoarea religioasă a înălțării Domnului.

Dar după realizarea ideii soldatului necunoscut în celelalte țări, s-a renunțat la primul proiect (cenotaful) și s-a hotărât ca în anul 1923, de Ziua Eroilor, să fie înhumați la București, cu mare ceremonie, rămășițele unui soldat necunoscut român, care să reprezinte sacrificiul tutu-

Monumentul eroilor de la Mărești

ror acelor care au căzut pentru țară.

La 11 mai 1923, Ministerul de Război a publicat broșura intitulată „Programul Ceremoniei Înhumării Ostașului Necunoscut”. Potrivit acesteia, ceremonialul urma să se desfășoare cu fast militar și religios, între 14—17 mai 1923, iar înmormintarea să aibă loc în ziua de 17 mai — Ziua Eroilor — pe terasa din fața Muzeului Militar Central din Parcul Carol.

Anterior publicării broșurii s-au purtat discuții aprinse în legătură cu locul înhumării eroului necunoscut și în acest sens s-au făcut propunerile: în fața Cercului Militar (astăzi C.C.A.), sub Arcul de Triumf, lângă statuia lui Mihai Viteazul, în Parcul Carol. În momentul în care autoritățile înclinau spre

a alege Cercul Militar, în ziarul „Universul” din 9 mai 1923 a apărut un articol care a influențat se pare hotărârea desemnarea locului de înhumare a ostașului necunoscut. Iată un fragment din articol: „Unde va fi locul acesta de cinstire? Până acum se pare că se preferă un punct din fața Cercului Militar. În principiu, nimic de zis, fiindcă un erou nu se poate odihni mai bine decât lângă locașul militarilor cu care a luptat. Din nefericire, situația centrală și anumite justificate motive materiale fac ca unele părți din monumentală clădire să nu prezinte caracterul de izolare, solemnitate, liniște ce trebuie să domnească în jurul unui loc care va trebui să radieze numai măreție. Destinată comercializării, terasa Cercului Militar va avea orcheștră, va fi plină de mese, la care se va consuma și se va petrece. Chiar dacă se va renunța la această destinație, apropierea și împrejurimile nu cadrează cu scopul urmărit. În adevăr, pe o rază foarte scurtă sint: varieteturii, birturi, cluburi politice susceptibile de manifestări ostile sau favorabile, deopotrivă nepotrivite cu liniștea și solemnitatea absolut necesară locului ce va simboliza jertfa și eroismul. În imediata apropiere vor fi prăvălii, vor fi tablele cu reclamele cinematografele, desperate sau ilariante, cu fagăduieli de plins dramatic sau de ris irezistibil. Locul soldatului necunoscut este la statuia lui Mihai Viteazul — cel dintâi a realizat visul celui din urmă —, la Arcul de Triumf, unde deasupra mormintului sacru ar plana gloria concretizată. La Palatul Artelor din Parcul Carol, în mijlocul tunurilor luate de la inamic și lângă Muzeul Militar cu trofee neprețuite; în sfârșit, în orice loc prielnic clipei de meditațiune emoționantă în fața devotamentului sublim.

Să-l luăm de la Măreștii unde doarme liniștit, în cel mai slăvit cadru de avânt și victorie, și să-l depunem între prăvălii, cluburi și cafenele?”.

În final, s-a convenit ca rămășițele pămîntești ale eroului necunoscut să fie depuse lângă Muzeul Militar Central din Parcul Libertății, muzeu care fusese construit (după cum rezultă din expunerea de motive, din 01.11.1919, a ministrului de război, generalul I. Rașcanu): „pentru eternizarea faptelor mărețe ale ostașului român în războiul cel mare, pentru oțelirea sufletului poporului și pentru educația generațiilor viitoare”.

Pentru desemnarea eroului necunoscut s-a hotărât ca începînd din 11 mai 1923 să se dezgroape 10 ostași necunoscuți înhumați în morminte individuale pe cîmpurile de luptă: Măreștii, Mărești, Oituz, Tîrgu Ocna, Jiu (Rașovița), Prahova

(Muntele Sorica), București (Bălăria, în prezent Valea Plopilor), Dobrogea (Topraisar), Transilvania (Ciucea) și Basarabia (Cimitirul Militar Chișinău). Alegerea s-a făcut de către un delegat al societății „Mormintele Eroilor”, iar pentru frontul Mărășești — Tîrgu Ocna, chiar de către directorul societății, colonelul (r) Ion Manolescu. Deshumarea s-a făcut cu toate onorurile militare, iar osemintele celor 10 eroi necunoscuți, după ce au fost spălate cu vin roșu, au fost depuse în sicrie de stejar, căptușite cu tablă zincată și învelite cu mătase roșie. Toate sicriile erau de același model și aceleași mărime. După terminarea operației de deshumare, cele 10 sicrie au fost transportate la Mărășești, în vagoane speciale, cu gardă militară și depuse, în ziua de 13 mai 1923, la Biserica Neamului din localitate.

A doua zi, 14 mai, la orele 15 a avut loc cel mai emoționant moment al întregului ceremonial — desemnarea eroului necunoscut. Erau prezenți: ministrul de război, generalul de corp de armată George Mărdărescu, mitropolitul Moldovei și episcopul de Roman, inspectorul Inspectoratului general nr. 3 de armată, comandantul Corpului 3 Armată, alte oficialități și delegați ai foștilor luptători, un mare număr de cetățeni. Prin hotărârea ministrului de război, desemnarea eroului necunoscut trebuia să se facă de către un orfan de război, elev al unui liceu militar în anul I, cu cea mai mare medie la învățătură și, purtare. Acesta a fost Amilcar Săndulescu, născut la 20 februarie 1911, în comuna Mădulari-Beica, din județul Vilcea, fiul lui Constantin și Maria Săndulescu. Rămas orfan de mamă, își pierde și tatăl în război (ofițer de rezervă), iar după absolvirea claselor elementare, este admis, ca orfan de război, în clasa I a Liceului Militar „D.A. Sturdza” din Craiova. Lui i-a revenit cîntecul de a alege pe eroul necunoscut. În cadrul ceremonialului, ministrul de război l-a luat pe Amilcar Săndulescu de mină și după ce au trecut împreună prin fața celor 10 sicrie, orînduite pe două rânduri, l-a întrebat: „Arată-ne care este tatăl tău?”. Într-o lucrare din epocă acest emoționant moment este prezentat astfel: „Inimile celor de față băteau cu putere. Ochii tuturor erau ațintiți la copil. Copilașul, orfanul de război, se opri apoi și alese al patrulea coșciug din primul rând, spunînd: „Acesta este tatăl meu” și căzu în genunchi în fața sfîntului sicriu. Clipa a fost zguduitoare. Emoțiunea era profundă. Înduioșarea clipei „acesta este tatăl meu” nu are vorbe spre a fi descrisă. Și preoții plîngeau”. Astfel a fost desemnat eroul necunoscut român. Celelalte nouă sicrie au fost transportate și înhumate, cu toate onorurile mili-

tare, în Cimitirul Eroilor de la Mărășești.

De menționat că acest copil, Amilcar Săndulescu, a avut un sfîrșit trist. În vara aceluiași an (1923), fiind în vacanță la Techirghiol, s-a înecat în mare. A fost înmormîntat în Cimitirul Militar din Craiova.

A doua zi, 15 mai, la ora 7 dimineața, un tren special care transporta rămășițele eroului necunoscut a părăsit gara Mărășești îndreptîndu-se spre Capitală. În gara Mărășești, onorurile au fost date de o companie cu drapel și muzică din Regimentul 50/64 infanterie.

Trenul special, împodobit cu drapelule naționale și ghirlande din brad și stejar, se compunea dintr-o platformă dublă, pe care se găsea sicriul, înfășurat în drapelul tricolor, două platforme mici pentru coroane și vagoanele necesare pentru gărzile de onoare.

Trenul a oprit în toate stațiile, iar în Focșani, Rîmnicu Sărat, Buzău și Ploiești staționările au fost mai lungi pentru ca eroul necunoscut să fie întîmpinat de autorități, cler, școli, orfani și văduve de război, precum și de cîte o gardă de onoare cu drapel și muzică. În aceste stații, s-a oficiat un serviciu religios, iar apoi gărzile de onoare cu drapelele, precum și comandanții unităților care au dat onorul s-au urcat în tren pentru a merge la București. La indicația ministrului de război, în respectivele stații de cale ferată nu s-au ținut cîntări, pentru ca solemnitatea momentului să nu fie compromisă de cîntări partizane ori anonime.

În gara Chitila, locomotiva a fost schimbată cu una nouă, drapată în întregime cu pinză roșie.

La ora 16, trenul intră în Gara de Nord. Sirena locomotivei șulără prelung, toată lumea se descoperă, iar ofițerii salută. În gară se aflau: regele Ferdinand, miniștrii, membrii corpurilor legiuitoare (Parlamentul și Senatul), șefii militari. În timp ce se întonează Imnul sacru, sicriul cu osemintele eroului necunoscut, purtat pe brațe de patru ofițeri cavaleri ai ordinului „Mihai Viteazul” și patru militari cu grade inferioare decorați cu „Virtutea Militară” clasa I, a fost depus pe un catafalc.

La orele 17, sicriul a fost scos în fața gării și așezat pe un afet de tun tras de opt cai. Se aflau acolo, pentru a-i prezenta onorul, drapelele tuturor marilor unități și unităților militare din țară și detașamentul drapelelor eroice (drapelele marilor unități și unități participante la primul război mondial) sub comanda generalului Nicolae Samsonovici (șeful de stat major al Armatei 1 în timpul bătăliei de la Mărășești), directorul Școlii Superioare de Război. Întreaga paradă era comandată de generalul Holban, comandantul

Corpului 2 Armată.

În vederea acestei sărbători naționale, Primăria Capitalei a lansat un „Apel către cetățeni”, din care extragem următorul fragment: „Iubiți cetățeni. Capitala României Mari, făurită din singele eroilor noștri, va sărbători în mod strălucit pe «Eroul Necunoscut», aducîndu-i prinosul ei de recunoștință și înălțînd imnul ei de slavă memoriei lui glorioase. În eroul necunoscut, fiecare din noi trebuie să vadă pe fiul, soțul, tatăl sau ruda care cu nobilul sacrificiu al vieții au contribuit la întregirea neamului. Ceremonia înmormîntării Eroului Necunoscut, departe de a fi o zi de doliu, trebuie considerată de toți ca cea mai înălțătoare serbare națională a țării, la care, cu inima plină și însufleșită de cele mai curate sentimente, trebuie să ia parte toți cetățenii Capitalei. Locuitorii (...) să-și împodobească, după putere, casele cu drapele, scoarțe românești și flori, pentru a da acestei serbări toată strălucirea cuvenită”.

Cortegiul a parcurs Calea Griviței, Calea Victoriei, Bulevardul Elisabeta, Bulevardul Schitu Măgureanu, Bulevardul Principele Mircea, Strada Arhivelor, avînd ca punct terminus Biserica Mihai Vodă, unde sicriul cu osemintele eroului necunoscut a fost depus, permițîndu-se pelerinajul publicului în după-amiaza zilei de 15 mai, noaptea de 15 spre 16 și în ziua de 16 mai. În permanență, la căpătîiul ostașului necunoscut s-a aflat o gardă de onoare formată din ofițeri, cavaleri ai ordinului „Mihai Viteazul” și grade inferioare decorați cu „Virtutea Militară” clasa I.

În dimineața zilei de 17 mai (Ziua Eroilor în acel an), la ora 9,30, după oficierea unui serviciu religios, sicriul cu osemintele eroului necunoscut a fost așezat pe un afet de tun și, însoțit de un împunător cortegi, a pornit spre locul înhumării — Parcul Carol. Au bătut clopotele tuturor bisericilor de pe traseu, accentuînd solemnitatea acelor momente de adîncă emoție pentru foarte numeroșii locuitori ai Capitalei participanți la ceremonie.

La orele 11,20, cortegiul intră în parc și în acordurile Imnului sacru se apropie de Muzeul Militar în fața căruia se oprește. Sicriul este ridicat de pe afet, în timp ce delegații tuturor unităților din țară dau onorul înclinînd drapelele.

După un scurt serviciu religios, elogiul eroului necunoscut a fost făcut de regele Ferdinand și primul ministru, Ion I. C. Brătianu. Iată un fragment din cuvîntarea suveranului: „Cununa de lauri ce ți se aduce ție, ostașule fără nume, care intrupezi de acum și pînă în veci jertfa sutoilor de mii de vieți închinată pe altarul patriei pentru mărirea și unitatea națională, este și cununa

martirului și cununa învingătorului. Toată suflarea românească, în clipa aceasta, își îndreaptă gândurile patriotice spre tine, simbolul jertfei și al vitejiei; toți ochii lacrimează, toate inimile bat acum pentru cei iubii ai lor, care singuri sub cer, sau în vijelia luptelor, au închis ochii departe de orice mîngiere.

Înainte lăcașului tău de veci se închină azi, cu adîncă recunoștință, țara întreagă, căci fără nume fiind ești al neamului întreg. Iar generațiile viitoare, binecuvîntînd jertfele noastre, să le aibă de-a pururea drept pildă a virtuților, a uitării de sine în fața binelui obștesc și a jertfei depline pentru mărirea și înălțarea neamului".

Eroul necunoscut a fost decorat cu: Medalia pentru Bravură (Iugoslavia), Crucea de Război (Franța), Virtutea Militară (Polonia), Medalia Congresională de Onoare (S.U.A.) și Crucea de Război belgiană și cehoslovacă. Regele Ferdinand I-a decorat cu „Virtutea Militară de Aur” care „fu așezată pe cosciug între casca de fier, cu care a înfruntat eroul ploaia de gloanțe în urgia zilelor de luptă, și laurii pe care i-a binemeritat de la Patrie”.

La ora 12 fix, un trompet a sunat semnalul „drept!”, trupa a prezentat arma pentru onor și întreaga asistență a păstrat timp de 2 minute cea mai desăvîrșită liniște.

În acest sens, instrucțiunile ministrului de război prevedeau: „În ziua de 17 mai, ora 12, la amiază, orice activitate publică sau particulară va trebui să fie întreruptă timp de 2 minute. Pe timpul acestor 2 minute, în tot cuprinsul țării, trenurile, uzinele, vehiculele, pietonii se vor opri păstrînd o desăvîrșită tăcere. Aceste minute de liniște și pietate se vor respecta pe întreg cuprinsul României, ca un suprem omagiu și adînc respect închinat maselor de anonimi ce s-au jertfit pentru o cauză sfîntă”.

Apoi, în timp ce o baterie de artilerie a tras 101 salve ca un ultim omagiu, sicriul cu osemintele eroului necunoscut au fost coborîte în lăcașul de veci.

Privitor la acest moment, instrucțiunile ministrului de război prevedeau: „Îndată după coborîrea sicriului în mormînt, drapelele oștirii, însoțite de șefii de corpuri și comandanții de divizii, vor da, înainte de despărțire, ultimul salut ostașului necunoscut. Drapelele se vor prezenta de front, pe divizii, în fața mormîntului și vor da salutul înclinînd drapelul cît mai mult către pămînt, iar șefii de corpuri și comandanții de divizii vor da onorul cu sabia”.

Deasupra mormîntului a fost pusă o lespede albă de marmură, ornamentată în stil brîncovenesc, pe care au fost înscrise cuvintele:

„Aici doarme fericit întru Domnul, ostașul necunoscut săvîrșit din viață în jertfă pentru unitatea neamului românesc: pe oasele lui odihnește pămîntul României întregite; 1916—1919”.

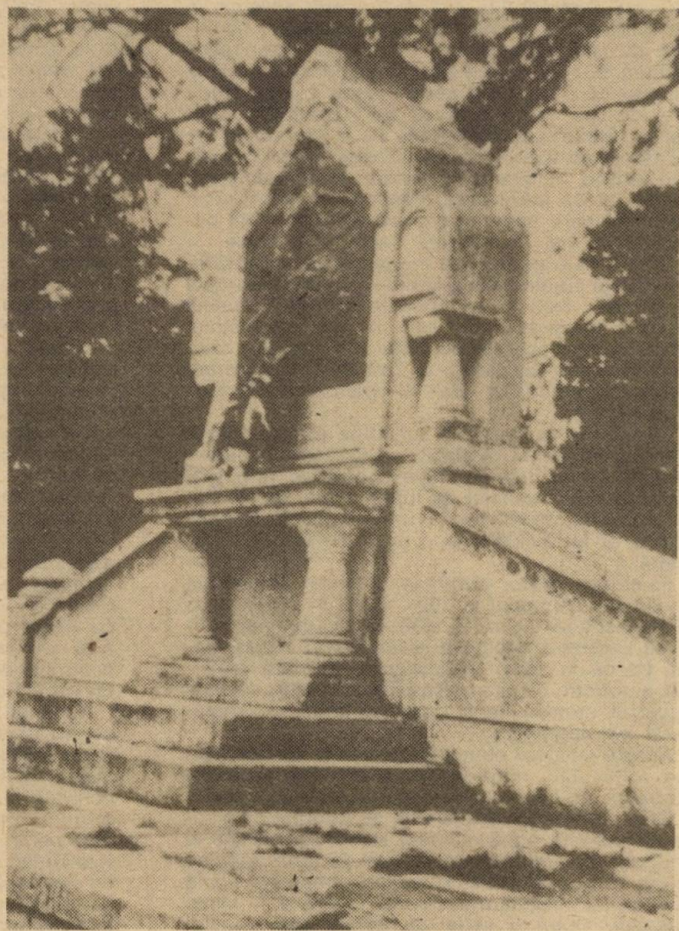
După cel de-al doilea război mondial și instaurarea dominației sovietice, cînd trebuia să ne punem cenușa pe cap pentru că îndrăzisem să edificăm România Mare, cînd se încerca, în numele unui pretins internaționalism, anihilarea sentimentelor de mîndrie națională, peste mormîntul eroului necunoscut s-a așternut o nedreaptă și nemeritată tăcere. Simbolul jertfelor pentru făurirea unei Româniî a tuturor românilor a fost înconjurat cu sîrmă ghimpată ca un lagăr de concentrare, ca un loc damnat, interzis.

Și totuși, oameni demni, cărora vicisitudinile timpului nu le-au frînt coloana vertebrală și conștiința de român, au continuat să-l împodo-

bească cu flori proaspete.

În anul 1959, mormîntul soldatului necunoscut a fost strămutat în fața Mausoleului de la Mărășești, unde se află în prezent. Pe vechiul loc al mormîntului și în vecinătatea acestuia, s-au ridicat construcțiile unui monument care astăzi ar putea fi numit al uzurpatorilor istoriei naționale. „Transplantul” de memorie nu a reușit și nu avea cum să reușească. De pe urma anilor de spălături ideologice nu a rămas decît un monument hidos și rece. Credem că armatei române îi revin datoria și cinstea de a reînoda tradiția cultului Eroului Necunoscut, a cinstirii memoriei ostașilor români care au făcut suprema jertfă pentru independența, suveranitatea și integritatea patriei.

■ Maior EFTIMIE ARDELEANU
ADRIAN PANDEA

Monumentul eroilor de la mînăstirea Dealu

MIHAI VITEAZUL

- 300 de ani de la prima unire a țărilor românești -

„De strajă la porțile Europei” poate fi titlul unui mare capitol din istoria noastră medievală. Definiția îi aparține lui Ștefan cel Mare. Adresându-se principilor europeni după marea biruință de la Vaslui, de la începutul anului 1475, domnul Moldovei le demonstra acestora că țara sa este ca o poartă pentru Europa. Dacă ar fi căzut această poartă sub presiunea otomană, nu era exclus ca minaretele să se alăture sau să ia locul clopotnițelor marilor catedrale din centrul Europei. Matei Corvin scria exact peste un an regelui Poloniei că Țara Românească a izbutit să reziste încercărilor de cucerire venite din sudul Dunării timp de peste o sută de ani. Marele istoric francez Ferdinand Lot atrăgea atenția medievistilor occidentali, care judecau istoria continentului nostru numai prin prisma Apusului, că fără rezistența țărilor din răsăritul Europei alta ar fi fost soarta acesteia în urma asaltului popoarelor turco-mongole, fanatizate de islam. Medievistul român P.P. Panaitescu definea în mod fericit rezistența noastră pe linia Dunării ca o cruciadă care a durat o sută cincizeci de ani. Mircea, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Radu de la Afumați și Petru Rareș au fost campioni ai acestei lupte. Cu pierderi uriașe, umane și materiale, țările românești au izbutit să stăvilească ofensiva otomană într-o vreme în care Imperiul otoman avea cea mai puternică și mai disciplinată oaste în Europa.

Lăsând la o parte falsa modestie sau cunoașterea numai superficială a istoriei militare a Europei medievale, trebuie să spunem că dacă spahiile otomane nu și-au hrănit caii cu ovăz în „pristolul de la Roma”, aceasta s-a datorat și faptului că la București sau Suceava n-au fost ridicate minarete din care slujitorii lui Allah își chemau credincioșii la rugăciuni.

Rezistența românească îngăduie Europei răgazul necesar pentru a stabili un oarecare echilibru pe plan militar față de Imperiul otoman, prin dezvoltarea noilor tehnici de luptă: arme de foc din ce în ce mai perfecționate, un nou sistem de construire al fortificațiilor și o nouă organizare a armatei.

În ciuda acestor progrese, Soliman Magnificul cucerește Belgradul în 1521, Buda în 1526, iar în 1529 asediază Viena. În 1538, Petru Rareș este silit să cedeze și Moldova recunoscând suzeranitatea Porții. În 1541, Transilvania, devenită principat autonom, capătă același regim juridic față de Imperiul otoman ca și celelalte două țări românești extracarpatice.

Aceste succese otomane însemnau de fapt ieșirea romanității nord-dunărene din Europa și înglobarea ei într-o lume spirituală de tip asiatic.

Cînd Europa apuseană este pe punctul de a accepta această nouă realitate social-economică și politică, iar preocupările ei față de țările române ajung la o cotă foarte scăzută, irumpe pe scena politică europeană uriașa personalitate a lui Mihai Viteazul. După o serie de domnii sau principii munteni, moldoveni sau transilvăneni (este suficient să amintim numele lui Petru Șchiopul, Ștefan Bathory, care nici nu îndrăzneau să vizeze o

confruntare cu colosul otoman, Mihai din momentul primirii însemnelor domniei se gîndea deja la dezlănțuirea luptei pentru independență. Un amănunt semnificativ relatat de un cronicar transilvănean contemporan.

Ar fi putut domni în liniște agonisind averi pentru el și familia sa. Dar umilințele îndurate de neamul său și mai ales faptul că la București apar primele geamii turcești, ceea ce contravenea flagrant înțelegerilor existente între români și sultan, fiind amenințată în felul acesta însăși ființa națională a poporului român, îi determină pe Mihai și pe supușii săi să primească lupta, chiar dacă era inegală, cu Imperiul otoman. Sub egida papei și a împăratului Rudolf al II-lea se încearcă iarăși coalizarea creștinătății pentru a opri ofensiva otomană la porțile Vienei. În căutarea unor aliați, emisarii papei ocoleș Muntenia, socotind-o mult prea supusă Porții. Inițiativa participării la această coaliție îi revine în întregime lui Mihai. Referindu-se la aceste împrejurări, el avea să-i scrie marelui duce al Toscanei: „Și fiind dintr-o țară așa de îndepărtată și necunoscută, nu am pregetat să mă alătur creștinătății cu puterile mele și cu cheltuieli uriașe, nefiind cunoscut de nimeni și nici n-am făcut acestea silit de cineva, ci ca să am și eu un loc și un nume în creștinătate”. O profesiune de credință care ne îngăduie să-l socotim pe Mihai ca pe ultimul mare cruciat român. Nu în accepțiunea medievală a termenului. Prin acțiunile sale, domnul exprima năzuința poporului său de a reintra iarăși în Europa, de a redeveni ceea ce fusese timp de peste 150 de ani: o poartă a acestui continent. Creștinătatea însemna în anul 1593 comunitatea spirituală europeană în apărarea căreia brațul spiritual îl reprezenta papa, iar brațul secular — împăratul, cele două instituții care timp de secole încercaseră să realizeze sub egida lor idealul de unitate europeană.

Fapta lui Mihai surprinde curțile europene. Într-un moment în care otomanii amenințau coastele orientale ale Spaniei, izbucnirea luptei de independență a românilor este primită la curtea spaniolă cu surprindere iar diplomații regelui ridică rugăciuni prin care-l implorau pe Dumnezeu ca veștile primite și transmise de ei să fie adevărate. O revoltă a românilor însemna schimbarea centrului de greutate al luptelor cu otomanii în răsăritul Europei, la Dunărea de Jos.

Acțiunea inițiată de Mihai este derutantă și pentru oamenii politici de la Constantinopol. Țările românești aprovizionau marele oraș de pe malul Bosforului. O ruptură cu aceste țări era echivalentă cu o criză economică cu grave repercusiuni, din care cauză, de la început, se iau măsuri pentru restabilirea autorității Porții. Marele vizir Sinan pașa, nemulțumit de mai înainte vreme de libertățile pe care le aveau țările române, organizează campania din 1595, al cărei scop era transformarea Munteniei în pașalic.

Îndrăzneala lui Mihai de a înfrunta Imperiul otoman este rodul unei activități diplomatice prin care se urmărise solidarizarea celor trei țări ro-

mănești pe plan politic și militar.

Încă din 1524, italianul Mihail Bociguoli surprinsese o anumită realitate: cele trei țări românești reprezentau o forță militară capabilă să înfrunte cu succes orice adversar. Verancici, arhiepiscopul Transilvaniei, scria către mijlocul secolului că Soliman Magnificul se temea de forța militară unită a Moldovei, Munteniei și Transilvaniei. Unii umanști, surprinși de faptul că românii locuiau exact același spațiu care corespundea cu hotarele Daciei antice, pledau în scrierile lor pentru constituirea unui stat tampon contra pericolului otoman, format din unirea forțelor celor trei țări românești. O serie întreagă de fapte petrecute în secolul al XVI-lea ne mai demonstrează că românii erau conștienți și mindri de originea lor romană iar în același secol se poate constata că exista un ideal al unității de neam datorat unei origini comune și unor credințe și obiceiuri care se regăseau în tot spațiul nord-dunărean locuit de români.

Sub influența umanștilor italieni aflați la curtea principelui transilvănean, acesta face proiectul reconstituirii unui regat dacic, iar aceste năzuințe sînt afirmate în tratatul care se încheie în 1595, în luna mai, la Alba Iulia. Acest proiect avea însă mai multe puncte slabe: principele nu era român și mai ales nu avea nici calitățile politice și militare care să facă din el campionul luptei pentru unitatea unui stat dacic. Greșelile comise de principe duc la slăbirea alianței românești și nu la consolidarea ei. Detronarea lui Aron Vodă, domnul Moldovei, constituie gafa care ruinează planurile principelui transilvănean de a deveni regele Daciei. Cu urmări grave pentru lupta contra Imperiului otoman va fi scoaterea Moldovei din blocul românesc prin înscăunarea lui Ieremia Movilă de către cancelarul regatului polon Zamoyski.

În campania din 1595, care cuprinde două-trei faze distincte, se afirmă geniul militar al lui Mihai Viteazul. În prima parte a acestei campanii el încearcă să dezorganizeze întregul sistem militar pe care otomanii îl creaseră pe malul Dunării. Este vorba de o suită de incursiuni care au loc pe ma-

lul drept al fluviului, iar acțiunea cea mai importantă o reprezintă scoaterea din luptă a oastei tătare. După câteva ciocniri preliminare cîștigate de capitanii lui Mihai, tătarii sînt înfrinți decisiv în lupta de la Serpătești și dispar de pe cîmpul de luptă (ianuarie 1595).

Cea de a doua fază o constituie confruntarea dintre forțele militare ale Munteniei și cele otomane conduse de Sinan pașa. Bătălia decisivă avea să se dea în apropiere de Călugăreni, la 23 august 1595. Este ultima mare bătălie în care românii înfruntă forțele Imperiului otoman. Ea se încheie cu o victorie a lui Mihai, o victorie recunoscută de martorii contemporani, ca silezianul Baltasar Walther, și mai ales de către cronicarii otomani. Din relatările acestora reținem doar constatarea făcută de Mustafa Ali: „*Ca și cum s-ar fi întîmplat cu știința Celui de sus, în ceata luptătorilor musulmani căzu deruta*”. Referindu-se la căderea lui Sinan pașa în mlaștină, Mustafa Ali exclamă: „*Apoi serdarul unei oștiri să sufere o asemenea umilire, trebuie ca mai toți să fie oameni de nimic. Formîndu-se grămezi de martiri (morți), ce risipire de suflete a fost prin înfrîngerea vitejilor în mlaștina aceea*”. O victorie tactică, deoarece Mihai este silit să se retragă în timpul nopții, important pentru desfășurarea ulterioară a operațiilor fiind păstrarea unei oști capabile să continue lupta de apărare. Că este vorba de o victorie o demonstrează și faptul că Sinan și oastea sa au rămas pe cîmpul de luptă timp de două zile pentru reorganizare, abia după aceea începînd înaintarea către București. Felul în care s-a desfășurat bătălia de la Călugăreni ne dezvăluie calitățile de mare comandant de oști ale domnului român. Atacurile planuite de el, intervenția personală în momentele critice pentru a-i însușește pe oștenii săi („*românii nu mai văd în prințul lor decît un înger al morții, pe un semizeu*” — remarcă Baltasar Walther), manevrele executate cu o rară măiestrie ne îngăduie să-l considerăm pe Mihai ca pe unul dintre cei mai valoroși conducători de oști ai timpului.

Ajutoarele transilvănene și moldovene aveau să

„Bătălia de la Călugăreni”. Reproducere după o pictură de Theodor Aman

duca la alungarea lui Sinan paşa de pe teritoriul Munteniei într-o la treia fază a campaniei care se încheie cu retragerea precipitată a lui Sinan şi a oamenilor săi în sudul Dunării, cu surprinderea şi distrugerea corpului de acângii, un corp special de calăreţi care se remarcaseră timp de două secole prin atacurile lor brutale, prin jafurile făcute în teritoriile parcurse, o adevărată şi permanentă spaimă pentru adversarii Imperiului otoman.

Ţiştigarea campaniei din 1595, incursiunile îndrăzneţe în sudul Dunării din 1596 îl determină pe sultan să-l recunoască pe Mihai ca domn. În apus, faima domnului pătrunde greu, deoarece principele Transilvaniei prezenta faptele domnului ca pe propriile sale izbînzii. Progresele făcute de arta tiparului, apariţia unor foi tipărite în care erau inserate cele mai importante evenimente ale timpului fac ca numele domnului român să se afle pe buzele tuturor, cum avea să recunoască chiar papa. Dorinţa domnului de a-şi face un nume cunoscut creştinătăţii avea să se realizeze în scurtă vreme; în marile târguri din Germania şi ţările vecine, cîntăreţi ambulanţi proslăveau faptele lui Mihai. Oamenii, acestuia, pătrunseseră pînă dincolo de Balcani, ajungînd pînă la Sofia, drumul spre Constantinopol era deschis de acest erou legendar, apusenii îşi vedeau răzunate umilintele trecute, iar deasupra bisericii marelui şi sfîntului Constantin strălucind iarăşi crucea mîntuirii tuturor. Chiar şi în anul 1599, an în care Mihai nu poate întreprinde nici o incursiune la sud de Dunăre, apusul Europei vorbea de expediţii întreprinse de domn spre Perekop şi Cazan, iar dacă acestea erau numai simple supoziţii, observatorii politici de pe malul Bosforului consemnau faptul că pentru conducătorii Imperiului otoman problema principală de ordin politic şi militar o constituiau Mihai şi faptele sale. În numai cîţiva ani, domnul român devenise un erou al creştinătăţii, aşă cum şi-o dorise; numele lui stîrnea speranţe şi făcea să nască entuziasm în cele mai îndepărtate colţuri ale Europei. Pentru a ne da seama cît de puternică era impresia produsă de Mihai este suficient să amintim că, atunci cînd în Polonia ajuns zvonuri în legătură cu planuri care vizau această ţară, se trece neîntîrziat la refacerea fortificaţiilor Cracoviei, iar Zamoyski, adversarul lui Mihai, avea să exclame: „*Acest Mihai vrea să jongleze cu lumea întreagă*”.

La Veneţia, în 1600, se ştie că Mihai va trece în Tracia şi de aici va înainta spre Constantinopol, sfîrşind puterea otomană, împlinîndu-se astfel o prezicere prin braţul eroului român al cărui nume trece în legendă. Se imaginea o alianţă cu Persia şi se anunţa eliberarea popoarelor creştine din Peninsula Balcanică.

De la începutul luptei de eliberare naţională dezlănţuite de Mihai Viteazul, sud-dunărenii au văzut în el pe singurul om capabil să-i scoată de sub jugul otoman. S-au stabilit legături cu el, s-au făcut pregătiri, l-au chemat insistent ca să le vină în ajutor. Mihai Viteazul a dat dovadă şi în aceste împrejurări că nu este un impulsiv. Judecînd lucid şansele unei mari acţiuni în sudul Dunării numai cu forţele pe care le avea la îndemînă, şi-a dat seama că nu poate sfîrşii puterea otomană şi i-a îndemnat pe conducătorii mişcării iniţiate în Bulgaria şi Serbia să dea dovadă de prudenţă, să aştepte un moment favorabil pentru declanşarea luptei de eliberare. Cît a însemnat Mihai pentru aceste popoare oprite o arată folclorul: eroul căutat şi aşteptat de cei de o credinţă cu el, grecii Stavrinou şi Palamed i-au închinat poeme în versuri în care i-au proslăvit faptele.

Prudenţa domnului şi-a avut filcul ei. Nu se pu-

tea angaja într-o luptă de eliberare a popoarelor aflate sub jugul otoman mai înainte de a realiza programul politic visat de generaţii de români: realizarea unui stat unitar românesc. Ţinînd seama de faptul că marile puteri vecine spaţiului locuit de români doreau ele însele să-l ocupe în întregime sau măcar în parte, este evident că planurile lui Mihai vizînd unirea nu puteau fi dezvaluite public, iar înfăptuirea lor nu se putea face decît în funcţie de împrejurări, în aşa fel încît să nu ridice împotriva lui pe cei ce urmăreau subjugarea ţărilor române. Ţinînd seama de toate acestea, el a încercat mai întîi ca să cuprindă Moldova. Justificarea era logică: alungîndu-l pe Ieremia Movilă, alianţa creştină scapa de un adversar, iar Moldova, sub ocîrmuirea lui Mihai, devenea un bastion al luptei antiotomane. Dacă opoziţia cancelarului polon Zamoyski faţă de acest plan era firească, el dorînd ca Moldova să intre în sfera de influenţă politică şi economică a Poloniei, în schimb refuzul lui Rudolf al II-lea de a îngădui o asemenea operaţie nu se poate explica decît prin dorinţa curţii imperiale ca Mihai să nu devină prea puternic.

Labilitatea caracterului principelui Sigismund Bathory, renunţarea acestuia la tronul Transilvaniei în favoarea vărului său, cardinalul Andrei Bathory, aliatul polonilor şi otomanilor, îl pun pe Mihai într-o situaţie fără ieşire. Cardinalul, arrogant, îi cere domnului să părăsească ţara, propunere cu care Mihai este de acord, numai... să i se spună ora şi locul unde se va putea instala cu cei 30 000 de oşteni ai săi!

Urmarea este victoria strălucită de la Şelimbăr (28 octombrie 1599) şi intrarea triumfală în Alba Iulia de la 1 noiembrie 1599. O campanie în care se afirmă geniul militar al domnului român, dar şi dorinţa de unitate a neamului românesc. Pentru împlinirea acestui ultim ideal, Mihai Viteazul întreprinde campania fulger din mai 1600: trupele sale trec în Moldova şi în numai zece zile, cîte anticipase Mihai, această ţară românească se află reunită sub sceptrul unic al marelui domn. Succesul răsunător obţinut de Mihai se explica prin pregătirile făcute de acesta înainte de începerea campaniei. Încă din 1597 el declarase că este dorit şi aşteptat de către locuitorii acestei ţări româneşti. Regatul dacic devenea o realitate, iar împlinirea idealului politic către care tindea un neam întreg nu putea fi realizată decît de un român care ştuse să întrunească în chipul cel mai fericit abilitatea diplomatică cu îndrăzneala şi capacitatea extraordinară a marelui conducător de oşti, cum s-a dovedit a fi Mihai Viteazul.

Unirea a constituit temelia politicii duse cu mare răbdare şi tenacitate de domnul român. Este vorba numai de unirea teritoriilor româneşti. În privinţa aceasta ne stau mărturie gîndurile lui marturisite în scris în mai multe rînduri. În instrucţiunile date solilor săi pentru a duce tratative cu Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul insistă să i se recunoască stăpînirea asupra teritoriilor locuite de români. Unui reprezentant al împăratului, Mihai îi arată că numai atunci „*cînd voi fi adus în puterea mea cele trei ţări, atunci cu adevărat voi apuca pe turc de barbă şi voi aduce cît mai multe servicii creştinătăţii*”. El înţelege să continue lupta „*pro republica christiana*” în folosul Europei, pentru sine rămînînd să i se recunoască stăpînirea numai asupra teritoriilor locuite de români. De aceea stăruia să i se restituie regiunile din nord-vestul Transilvaniei care se aflau sub autoritatea imperială, după cum cerea ca să i se restituie acele teritorii aflate sub stăpînirea otomană, atunci cînd acestea vor fi eliberate.

Mihai nu reprezintă tipul condotierului aventurier urmărind cucerirea unor pământuri de dragul cuceririi, cum mai este prezentat de unele istoriografii străine. El reprezintă expresia cea mai desăvârșită a aspirațiilor neamului românesc spre unitate națională. A izbutit să împlinească acest ideal. Clădită pe un temelie etnic românesc, construcția politică realizată de el avea toate șansele ca să dăinuiască în timp. Dar vecinii săi, Imperiul habsburgic, Imperiul otoman și regatul Poloniei, nu au acceptat ideea apariției în răsăritul Europei a unui nou stat puternic într-o poziție strategică excepțională. Cele trei mari puteri, în ciuda rivalității dintre ele, și-au dat mîna pentru a năruî statul național român realizat de Mihai Viteazul. Dar

aceste puteri nu au putut năruî un ideal pe care marele domn reușise să demonstreze că poate deveni o realitate.

Unirea realizată de Mihai a fost fapta, chiar dacă efemeră, în umbra căreia se va dezvolta în întreaga gîndire politică românească în secolele care au urmat. El a devenit eroul, iar prin jertfa lui, martirul întruchipînd cele mai adînci aspirații ale neamului său. Ori de cîte ori s-a pus problema unirii, gîndurile s-au îndreptat spre faptele sale, personalitatea lui a răsărit în chip firesc în evocările care justificau dreptul inalienabil al României de a realiza un stat unitar național.

■ MANOLE NEAGOE

În spațiul carpato-danubiano-pontic, creștinismul poporului român are o glorioasă și îndelungată tradiție, de aproape două milenii, constituind o ramură importantă a Bisericii universale întemeiate de Iisus Hristos și răspîndită în lume de apostoli și de urmașii lor. În această îndelungată istorie creștină întîlnim, de-a lungul veacurilor, numeroși martiri, episcopi, preoți, scriitori teologi, călugări ori simpli creștini care au suferit pentru credință. Mulți dintre cei care au pătimit în primele secole pentru Hristos ori au petrecut o viață curată și sfîntă ne sînt astăzi fie neștiuți, fie mult mai puțin cunoscuți decît ar merita viața și pilda lor.

O astfel de personalitate este fără îndoială Dionysius Exiguus (cel Mic), născut în jurul anului 470 (d.Ch.) în Scythia, cum se numea Dobrogea după reforma administrativă a împăratului Dioclecian (284—305). Și-a făcut primele studii în pînutul natal, poate într-o mănăstire, după cum deducem dintr-o epistolă adresată unui episcop Petru — foarte probabil starețul său dobrogean de odinioară — căruia îi mulțumea pentru „hrana spirituală” pe care acesta i-a dat-o și pentru „rîvna sfîntă” cu care a făcut-o.

Nu cunoaștem unde se afla mănăstirea în care viitorul cărturar și-a făcut ucenicia. Unele ipoteze mai plauzibile o situează în nordul Dobrogei, zonă în care cercetările arheologice au scos la lumină însemnate lăcașe de cult, mai ales basilici, precum și un schit (descoperit recent la Slava Rusă — Ibidem, de către arheologii de la muzeul din Tulcea).

Inițiat în spiritualitatea și cultura creștină, Dionisie cel Mic a plecat în Siria la Hieropolis — Mabbug, iar de aici la Constantinopol. În anul 496 el se afla la Roma, unde fusese chemat de

papa Ghelasie, pentru a traduce canoanele sinodale ecumenice și pentru a pune ordine în decretelor pontificale, deoarece era un foarte bun cunoscător al limbilor latină și greacă — instrumente indispensabile în lucrările de cancelarie și în corepondența intensă întreținută de diplomația Sfîntului Scaun.

La Roma, Dionisie s-a închinoviat în mănăstirea Sfînta Anastasia, din apropierea Palatinului, așezămînt rezervat mai ales oaspeților veniți din Egipt și din alte regiuni răsăritene. Se pare că aici i-ar fi fost acordată și demnitatea de abate, deci de conducător spiritual al comunității. În cele mai multe izvoare el este numit simplu „monachus”; o singură dată, la sinodul roman de la 1 martie 499, apare semnătura sa în forma „Dionysius presbyter Aemiliana”, ceea ce arată că slujea la o biserică parohială și fusese promovat în ierarhia bisericească. Dionisie a trăit la Roma sub zece papi, înțetînd din viață probabil la Vivarium, pe la 540—545.

Activitatea sa în capitala pontificală a început într-o epocă relativ tulbură, de dispute cu biserica din Constantinopol, din cauza interpretărilor diferite ale dogmelor stabilite la conciliile ecumenice. Dionisie încearcă să contribuie la apropierea diferitelor școli de interpretare și la scăderea tensiunii dintre ele. De aceea el traduce din grecește pentru publicul latin o întreagă literatură cu conținut dogmatic și filozofic. Începutul îl face cu Epistola Sinodală a Sfîntului Chiril din Alexandria (Egipt), continuînd cu alte epistole — 45 și 46 — ale aceluiași ierarh.

Multe dintre scrierile răsăritene traduse și puse în circulație de Dionisie urmăreau să sprijine eforturile teologice ale celebrilor „călugări sciți”, ei înșiși monahi din Dobrogea, autori ai unor lucrări teologice și doctrine hristologice originale,

Un cărturar creștin
din Dobrogea romano-bizantină:
DIONYSIUS EXIGUUS
(Dionisie cel Mic)

Biserica dintr-un lemn

apărători zeloși ai ortodoxiei și ai unității Bisericii împotriva unor erezii ale vremii, cum era nestorianismul. Potrivit acestor concepte, într-o lucrare celebra, „Epistola a IV-a” din Corpus-ul areopagitic — atribuită lui de unii exegeți —, referindu-se la firile Mintuitorului, la existența lor în unitatea Persoanei Sale, autorul conchidea într-un desăvârșit spirit ortodox: „De altfel El nu săvârșea cele divine ca Dumnezeu, nici cele umane ca om, ci ne-a făcut să participăm la o nouă lucrare divină și umană în același timp a Dumnezeului celui întrupat”. Dionisie a descris și așezământul mântuirii — Biserica, în care se înfăptuiește îndumnezeirea creștinului.

Dionisie traduce și din operele dogmatice ale altor ierarhi — **Despre crearea omului**, de Grigorie al Nyssei și **Epistola către armeni** a lui Proclu — precum și unele biografii ascetice sau opere pascale. Lucrările sale originale „*De cyclo magno Paschae*”, „*Argumenta paschalia*” și „*Epistula di ratione Paschae*”, cărora li se adaugă zece prefețe la traduceri făcute, prezintă un mare interes pentru istoria culturală și ecleziastică. Astfel, în prefețele sale prezintă cu multă precizie textele teologice pe care le traduce, critică opiniile greșite și reformulează în limbaj propriu unele învățături dogmatice. După majoritatea specialiștilor, Dionisie ar fi inițiat circulația noțiunii de drept canonic („*jus canonicum*”) în Europa apuseană.

Față de acest mare om de cultură și canonic s-a manifestat încă din timpul vieții și o puternică opoziție, dar aceasta nu a împiedicat răspândirea operei sale — mai ales în Apus — prin numeroase versiuni. Deși per-

soana sa a intrat o vreme în anonimat, rodul cercetărilor sale de o viață au dobândit trespătat-trespătat o recunoaștere unanimă, redescoperirea sa de către specialiști reprezentând nu numai o revelație, ci chiar o adevărată revoluție.

Una dintre principalele realizări ale lui Dionisie cel Mic este calculul erei noastre, începută simbolic cu nașterea lui Hristos și numită „Era dionisiană”, cu alte cuvinte crearea calendarului folosit și astăzi — cu mici modificări — în întreaga lume creștină. Încercările de cronologie erau frecvente în epocă, datorită strădaniilor teologilor de a calcula — pentru fiecare an în parte — adevărata dată a învierii Domnului (Duminica Paștelui).

Calculul pentru alcătuirea calendarului i-a fost prilejuit lui Dionisie de întocmirea unei noi tablele pascale pentru anii 532—562, stabilind data de sărbătorire a învierii Domnului. În tabela pascală întocmită, el face o propunere originală, rezultat al unei geniale intuiții. Astfel, el sugerează ca anii să fie numărați de la întruparea Mintuitorului, „cauza restaurării noastre”. Pînă atunci ei se calculau de la începutul domniei lui Dioclețian (anul 284), dar evenimentul trezea în creștini amintiri dure-roase din cauza persecuțiilor la care amintitul împărat i-a supus. În **era nouă** pe care Dionisie o propune, data zămislirii lui Iisus Hristos este fixată la 25 martie a anului 753 **ab Urbe condita** (=de la întemeierea Romei), iar a nașterii Sale la 25 decembrie același an. Deși calculat cu o greșală de patru ani în plus — adică anul 754 a.U.c. în loc de 749—750 a.U.c., începutul „erei noastre”, respectiv al erei după Hristos, este

folosit și astăzi.

La un an după publicarea primei sale lucrări calendaristice, savantul străromân este solicitat de însuși papa Ioan I să-i aducă noi lămuriri, pentru a fi înțeleasă și acceptată de întreaga lume creștină apuseană.

Adoptarea erei noi a fost de o uriașă utilitate. Prin acest sistem unitar de numărare a anilor a sporit apropierea între popoarele creștine. Sistemul a fost adoptat inițial în Italia, apoi, în pofida unor rezerve determinate de așa-zisul „patriotism local”, a fost însușit rînd pe rînd în toate țările occidentale. Mai apoi el a fost adoptat și de țările de credință ortodoxă din estul Europei (ex. Rusia la începutul secolului al XVIII-lea), care abandonează trespătat calculul „de la facerea lumii”.

Aplecîndu-se temeinic asupra vieții și operei lui Dionisie cel Mic, cercetătorii și-au exprimat în mod aproape unanim aprecierile privind cultura și personalitatea sa multilaterală. În peisajul intelectual al epocii, opera sa înseamnă abordarea pertinentă a celor mai diferite teme — de la teologie și filozofie la calcule și deducții calendaristice ori astronomice — care vădesc idei originale și calități de compoziție și de stil. Un cercetător al operei sale, Don Ambrosius Amelli, îl elogia astfel pe la 1893: „Dacă mi s-ar cere părerea despre Dionisie cel Mic, eu sînt convins că sub numele și veșmîntul lui modest se ascunde un mare geniu, expert în aproape toate științele: unul din acești bărbați pe care obișnuim să-i numim **biblioteci vii sau ambulante**, încît nu fără temei a afirmat Cassiodor despre el că tot ce putea căuta cititorul la altul afla în știința lui în mod strălucit”.

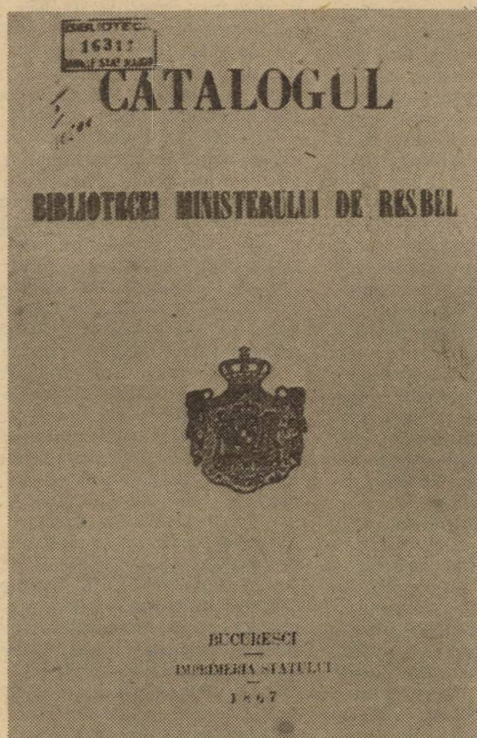
Prin impunerea în circulație a erei creștine, Dionisie Exiguus a făcut din actul întrupării Mintuitorului cheia istoriei religioase, ca Unul care este stăpînul veacurilor. Din această perspectivă, geneza și întreaga evoluție a omenirii au fost unite cu viitorul lumii civilizate și, în primul rînd, cu destinul popoarelor neolatine, din rîndul cărora și noi, românii, facem parte.

■ Dr. MIHAI IRIMIA

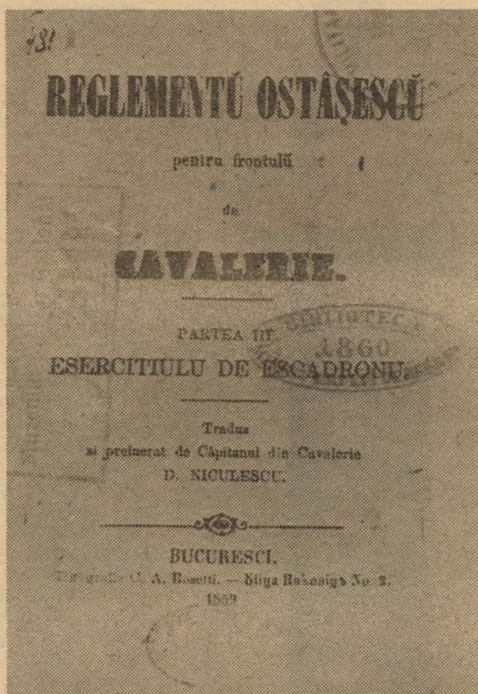
REMEMORĂRI

■ În anul 1845 ia ființă, la Iași, Biblioteca Miliției Moldovei, cu scopul – cum se precizează în actul de constituire – de a înzestra „corpul militar cu toate scrierile trebuitoare spre a se putea aduce învățătura ofițerilor și rangurilor de jos”. Peste puțin timp, în 1852, își începe activitatea, și în Muntenia, o bibliotecă asemănătoare. La numai un an de la săvârșirea Unirii din 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza dispune înființarea Bibliotecii Ministerului de Război, prin contopirea fondului de cărți și publicații al bibliotecii din Iași cu cel al Școlii de ofițeri din București, nascându-se, astfel, prima bibliotecă centralizată a armatei române.

■ Prima bibliotecă de unitate militară a luat ființă la Craiova, printre donatorii de cărți numărându-se și căpitanul G. Șonțu, cel care va lupta eroic în războiul nostru pentru independență din 1877-1878, căzând îmbărbătându-și ostașii, în fruntea coloanei ce asalta reduta Grivița.

■ Dintre nenumăratele tipărituri vechi aflate în posesia Bibliotecii Centrale a Ministerului Apărării Naționale, semnalăm câteva, deosebit de prețioase: **Regulamentul militar pentru oastea românilor (1847)**, **Regulamentul ostășesc pentru miliția pămîntească a Principatului Va-**

lahiei (1831), **Invățăturile bunului și credinciosului domn al Țării Românești Neagoe Basarab către fiul său Teodosie Voevod** (ediția din 1843, tipărită la Colegiul „Sfântul Sava” din București), **Commentaires de Napoleon premier** (Paris, 1847), **Oeuvres posthumes de Frederick II, roi de la Prusse** (Amsterdam, 1789), **Theatrum Europaeum** (apărută între anii 1622-1738, în 21 de volume), cu unele referiri și la istoria noastră...

■ Din documente de epocă – poloneze, britanice, otomane, maghiare, venețiene, spaniole, cit și din cele autohtone, aflăm că Mihai Viteazul a folosit cu iscusință, pe teatrul de luptă de la Dunăre, o impunătoare flotilă cu care a interceptat transporturi inamice, a su-pravegheat malurile fluviului sau a atacat cetăți riverane. Navele sale erau construite de meșteri români sau capturate, prin incursiuni îndrăznețe, de la dușmani. După cum scrie și un cronicar otoman, într-o singură acțiune din nordul Dobrogei au participat peste 200 de „șăici ghiaure”, care au fost „pregătite cu grija afurisitului Mihai” și au transportat peste 2000 de ostași, precum și „diferite zaharele” (adică provizii, n.n.). De asemenea, în vederea atacului de la Nicopole, voievodul român a trimis peste fluviu circa 8000 de ostași. Flotila sa și-a făcut simțită prezența pînă și în Marea Neagră atacînd, conform unor mărturii spaniole, convoaie de galere și capturînd patru dintre ele. Și acestea sînt doar cîteva dintre acțiunile flotei lui Mihai Viteazul.

REMEMORĂRI

O SCHIȚĂ A ISTORIEI POPORULUI DIN DACIA ȘI A RELAȚIILOR SALE CU PUTEREA ROMANĂ

Dezvoltarea politică și economică a unui puternic stat dacico-get, al cărui nucleu era situat în Carpații Meridionali, a început în a doua jumătate a secolului al II-lea era noastră. Baza materială și comercială a fenomenului trebuie căutată în înflorirea activităților legate de minerit și prelucrarea fierului. Aceste activități au dezvoltat puternic (prin folosirea unor unelte noi, mai ușor de minuit și mai ieftine) construcțiile și agicultura, ceea ce a avut ca rezultat o creștere a populației. Poporul acestei entități politice, de origine tracă, deja stabil în zonă în secolele VI-IV î.e.n., își alcătuisese o organizație politică; deși încă de tip tribal, aceasta era în esență monarhică. Importanța regelui se schimba în raport cu caracteristicile și forță personalității sale; marele preot, care uneori balansa și completa puterea regelui, și aristocrații tribali (tarabostes și pileates) erau, de asemenea, foarte importanți.

Instituirea unui puternic stat dac a fost în mare măsură încurajată de amenințarea reprezentată de popoarele învecinate și de influența celtilor și romanilor. Literatura și descoperirile arheologice ne îndreptățesc să-l considerăm pe Burebista, rege între anii 82 și 44 î.e.n., drept primul mare rege dac. Pe lângă unificarea și întărirea statului din interior, el a desfășurat o politică externă dinamică și expansionistă.

În jurul anilor 60 î.e.n., Burebista a început operațiile împotriva scordiscilor și bastarnilor (de origine germană) și a cucerit populațiile celtice ale boiilor și tauriscilor, încorporând aceste teritorii în statul dac și mutând frontierele pe Dunare și în Moravia. Puterea sa s-a întins către Pontul Euxin, unde a atacat și ocupat câteva cetăți grecești, ajungând cu armata sa pînă la poalele Balcanilor.

Roma fusese în chip evident în contact cu expansionismul dacilor: cînd Burebista, de pildă, a cucerit pe scordisci, el a ajuns

la provinciile Macedonia și Illyria. Caesar, care în acea vreme (a doua jumătate a secolului I e.n.) reprezenta puterea la Roma, trebuia să se gîndească la o operație împotriva dacilor; faptul acesta este confirmat de Suetonius și Plutarh. Înainte de a se angaja în luptă, Caesar și Burebista, aproape în același timp, au cazut victimă unor atentate.

Trebuie să menționăm că, în orice caz, cucerirea reală a regiunilor locuite de populațiile dacice nu făcea parte din programele politice ale fostei republici și nici ale principatului: confruntarea dintre cele două culturi s-a limitat la raiduri ale dacilor și operațiuni parțiale ale romanilor care nu pot fi considerate campanii militare propriu-zise.

Anii 85—86 e.n. au marcat începutul unei aspre deteriorări a relațiilor dintre cele două puteri. Dacii au intrat în provincia Moesia și au învins de mai multe ori forțele romane; guvernatorul roman al provinciei, Oppius Sabinus, a fost ucis în luptă. Acțiunile lor au fost stînjinite numai de cîteva unități aflate în „caștrele” legionarilor de la Novae, Sîsterul bulgăresc, Oescus și Viminacium, în vecinătatea Belgradului. Legionarele implicate în aceste operațiuni au fost I Italica, V Macedonica, VII Claudia și V Alaudae. Împăratul Domițian și armata sa au reușit să respingă pe invadatori. În anul 86 sau 87, un puternic contingent roman, sub Cornelius Fuscus, prefect al praetorium-ului, a declanșat războiul pe teritoriul inamic. În Dacia, puterea fusese luată atunci de către un rege care a reușit să influențeze istoria nu numai pentru poporul său, ci pentru întreaga regiune, timp de mai mult de treizeci de ani: Decabalus. Fuscus a făcut greșea de a pătrunde în lanțul muntos al Transilvaniei unde a fost atacat și armata sa distrusă într-o serie de lupte. Legiunea V Alaudae a fost decimată și probabil și-a pierdut vulturul. Această înfrîngere a fost atât de serioasă încît,

Luptător roman și luptător dac sculptați pe Columnă

potrivit obiceiului armatei romane, unitatea n-a mai fost refăcută la sfârșitul conflictului. Totuși, în anul următor, undeva între Transilvania și Banat, dacii au fost învinși în cîmp deschis.

Probleme militare se ridicau la granița învecinatei provincii Pannonia, unde se ridicau amenințător cvazii, marcomanii și sarmații iazigi; aceasta l-a determinat pe Domițian să slăbească presiunea asupra dacilor și să accepte o pace care a fost socotită cel puțin un compromis dezonorant.

Teoretic, Decebal devenea un fel de rege client, dar unele pre-

vederi care favorizau pe daci, precum cea care privea personalul calificat (ingineri, instructori militari etc.), le-au permis să se pregătească pentru inevitabilul conflict. În perioada istorică ce a urmat, romanii au concentrat în cele două provincii ale Moesiei, Superioară și Inferioară, cel puțin alte două legiuni, a IV-a Flavia (cu castrul la Singidunum, Belgrad) și a II-a Adiutrix, în afara de cîteva unități de auxiliari, și, de asemenea, au întărit „limesul” danubian și au deschis noi drumuri de comunicație.

Venirea lui Traian a schimbat

complet politica romană. Motivele care l-au determinat pe împărat, care era un militar de carieră, să intervină, pot fi identificate cu intenția de a face sigure frontierele cu Pannonia și Moesia și de a elimina din scena politico-militară acest popor care devenise, la frontiera Dunării mijlocii și de jos, un punct de referință pentru toți cei care luptă cu imperialismul Romei.

Prima etapă a ofensivei romane a început în primăvara anului 101. Legiunile dislocate în Moesia, I Minervia și XIII Gemina, retrase de la frontiera germană, și probabil a XXX-a Ulpia și, nou înființată, legiunea II Traiana, au fost angajate în luptă. Baza de pe care a plecat armata, care era și baza sistemului logistic, era Viminacium, de unde se putea ajunge la Tibiscum (astăzi Jupa, lînga Caransebeș pe Valea Timișului). Tapae și Porțile de Fier. Odata trecuți peste Dunăre, romanii au obținut o primă victorie la Tapae și apoi au ocupat Banatul de azi.

În iarna dintre anii 101 și 102, dacii, aliați cu detașamente de sarmați și germani, au atacat Moesia, dar au fost învinși lînga Nicopolis ad Istrum. În anul 102, după ce vremea a început să se îmbunătățească, romanii au înaintat spre Carpați. Armata a fost împărțită: Traian cu infanteria legiunilor a atacat metodic și a cucerit lanțul de munți fortificați, pe cînd cîmpiile erau strajuite de două coloane mobile în care predomina cavaleria.

Nedorind ca Sarmizegetusa să suporte un asediu, Decebal a acceptat pacea. Termenii pentru daci pot fi rezumați astfel: predarea mașinilor de război, distrugerea fortificațiilor și cetăților, predarea dezertorilor romani și a unor teritorii (corespunzînd

ISTORIA SE AMUZĂ

Regele Ludovic al XV-lea, mărturisind lui La Martinière, primul său medic, că sănătatea lui lasă foarte mult de dorit, îi spuse într-o zi:

— Văd bine că nu mai sînt tînăr; va trebui să renunț la toate.

— Da, sire, îi răspunse La Martinière. Ați înțeles foarte bine — va trebui să renunțați la toate, începînd cu însuși tronul Franței!

Un ofițer al lui Napoleon din Orléans sosi radios la curte, aducînd o știre foarte plăcută împăratului. Drept răsplată, ceru decorația Sf. Ludovic.

— Dar ești mult prea tînăr pentru o asemenea distincție, obiectă împăratul.

— Sire, răspunse ofițerul, în regimentul dumneavoastră din Orléans nu prea se trăiește mult!

aproximativ cu sudul Moldovei, Muntenia și Banatul).

Pacea a durat pînă în anul 105 cînd Decebal, probabil datorită presiunilor din interiorul regatului său (război bunare, intoleranță față de umilința suferită etc.) a reluat ostilitățile, a ocupat teritoriile pe care le cedase și a atacat garnizoanele romane. Traian s-a întors imediat în zonă și a dedicat întregul an 105 restrîngerii înaintării inamice și eliberării acelor castre care mai rezistau. În anul 106, armata a fost împărțită în cîteva coloane și împăratul s-a întors spre Dacia; încet, dar sigur, întregul teritoriu a fost ocupat și Sarmizegetusa a fost mai întîi asediată și cucerită, iar apoi jefuită și arsă.

Decebal a reușit să fugă și să-și afle refugiul în munți, unde a încercat să organizeze o rezistență; totuși, cînd s-a văzut încercuit de o unitate a cavaleriei romane, a preferat să se sinucidă decît să fie luat prizonier. Ultimele focare de rezistență s-au stins în vara lui 106 și statul dac a încetat să existe, pe cînd regiunea a fost organizată ca provincie romană.

Populația avea să suporte superioritatea culturii romane. Este dovedit istoric că dacii care au supraviețuit, trăind aproape exclusiv la țară, și-au păstrat obiceiurile pentru o anumită vreme

(de pildă, riturile de incinerare) și unii dintre ei au găsit refugiu în regiunile care nu erau supuse dominației romane (Traian nu ocupase Crișana și Maramureșul, iar Hadrian evacuasese Muntenia și Moldova de sud).

Mulți daci au servit în unitățile auxiliare (de pildă, Cohorta II Aurelia Dacorum Pia Fidelis Militaria Equitata) dislocate în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului (Britania, Cappadocia etc.). Ei erau, evident, o parte din acei daci care hotărîseră aceasta înca înainte de înfrîngerii; totuși nu putem spune dacă unitățile fuseseră întărite cu recruți de aceeași origine. Romanizarea s-a întins rapid și uniform, o dată cu așezarea oamenilor veniți din Siria și Asia Mică (și, de altfel, din toată lumea romană, n.r.) și cu ajutorul unei armate puternice, care avea punctele tari în cele două legiuni dislocate permanent în Potaissa și Apulum.

Acest proces de integrare culturală, care a dat naștere unei populații printre cele mai romanizate din întregul imperiu, era de fapt încheiat cînd Aurelian, la aproape două secole după ocupație, în 271, a hotărît să abandoneze provincia.

■ Traducere și adaptare
de ION VIDA

ISTORIA SE AMUZĂ

Suferul are povestea sa în istoria comică a accidentelor de pe scenă. Se juca la Luneville „Melanide” de Chaussee. Actorul care-l juca pe Darviam își pierdu firul în momentul declarației de dragoste, astfel că suferul fu obligat să recite toată această tiradă cu voce tare. Cînd o termină, Darviam se întoarse, fără a-și pierde prezența de spirit, spre acțiune:

— Domnișoară, reluă el, precum domnul v-a spus, etc. etc., și arătă spre sufler. Se poate ușor imagina ce ris a putut provoca celor de la parter, care urmăriseră cu sînge rece întreaga scenă.

Poetul Sir William Davenant își pierduse nasul ca urmare a unei boli. Într-o zi, cînd el se plimba pe o stradă din Londra, o cerșetoare îl urmă cerîndu-i de pomană.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, Sir, și să vă apere vederea, strigă ea.

Sir William, plictisit, îi dădu șase pence.

— Dumnezeu să vă apere vederea, bunul meu Sir, repetă ea din nou.

Sir William fu mirat de repetarea acestei urări. El întrebă de ce se ruga ea așa de arzător pentru vederea sa, căci „mulțumită lui Dumnezeu — adăugă el — nu sînt orb”.

— Nu, domnule, dar dacă vreodată vederea dumneavoastră va scădea, n-o să aveți pe ce să vă puneți ochelarii!

O UNITATE MILITARĂ
ROMANĂ CU UN EPITET
NEOBIȘNUIT, MAREA NEAGRĂ

Marea Neagră — **Euxinos Pontos** — marea ospitalieră, primitoare, nume eufemistic dat de greci, era bine cunoscută antichității. Un anumit timp ea a fost socotită **axelinos** — neospitalieră, vrăjmașă, poate din pricina furtunilor ei temute sau, mai probabil, printr-o interpretare populară greșită a adjectivului iranian **axsaena** — vinăt, întunecat.

Referirea la Pontul Euxin a apărut într-un mod neașteptat pe două cărămizi ștampilate descoperite în zona cetății romano-bizantine de la Izvoarele (com. Lipnița), punctul „Valea cu tei”, identificată de cercetători cu Sucidava moesiacă (alta decît Sucidava-Celei, din jud. Olt). Pe cele două cărămizi a fost aplicată ștampila LEG(IONIS) XI PONT(ICA).

Se cunoaște că legiunea a XI-a Claudia — apelativ primit după numele împăratului Claudius (41—54 d.Ch.) — a fost adusă de împăratul Traian la Durostorum (azi Silistra, Bulgaria) la începutul secolului II, după războaiele daco-romane, o dată cu legiunea a V-a Macedonica la Troesmis (com. Turcoaia, jud. Tulcea). Cele două legiuni, care aveau fiecare în timp de pace un efectiv de 6 000 de militari, ce sporea în timp de război la 10 000, reprezentau principalele unități însărcinate cu apărarea Dobrogei. Acestora li s-au adăugat, desigur, unele subunități mai mici: alae, cohortes, clasis, cunei, numeri, vexillationes etc.

Izvoarele antice atestă staționarea legiunii a XI-a Claudia în lagărul de la Durostorum pînă la

începutul secolului IV. Legiunii i-au aparținut numeroase ateliere pentru confecționarea și arderea materialelor de construcție, despre a căror bogată activitate probează marele număr de cărămizi, țigle, olane și tuburi de apeduct descoperite. O parte considerabilă a acestui material tegular a apărut la Silistra și Ostrov, în zona propriu-zisă a ahticului Durostorum și a atelierelor legiunii. Numeroase alte materiale s-au găsit pe o arie întinsă în diferite așezări din nordul Bulgariei, ca și din Oltenia, Muntenia și Dobrogea (din această ultimă regiune amintim — în afara de Ostrov, pomenit mai sus — Gura Canliei, Sacidava, Rasova, Capidava, Histria). De reținut că materialul tegular aparținând legiunii a XI-a Claudia a apărut și în nordul Mării Negre la Tyras (Cetatea Albă), Olbia, Chersones, Charax, localități aflate într-o strânsă dependență de provincia Moesia Inferior.

Din analiza materialului rezultat de-a lungul anilor s-a constatat că ștampilarea țiglelor, olanelor și cărămizilor acestei legiuni s-a făcut într-o mare varietate de tipuri. Deși pe cărămizile de la Izvoarele nu apare patronimul Claudia — prescurtat sub forma C sau CL — întâlnit frecvent pe alte piese, apartenența lor legiunii staționate la Durostorum este în afara oricărui dubiu. Interesantă în acest context este în schimb apariția pe cărămizile amintite a epitetului PONTICA, necunoscut pînă acum pe alte inscripții referitoare la legiunea a XI-a Claudia.

Este clar că epitetul PONTICA trebuie analizat în raport cu sarcinile pe care legiunea și subunitățile sale le-au avut în diferite momente din îndelungata lor prezență la Dunărea de Jos și care îl justifică. Folosirea acestui epitet pentru legiunea a XI-a Claudia are o motivație mai complexă. Se cunoaște că activitatea ei nu s-a rezumat numai la teritoriul ce-i revenea de pe frontiera dunăreană și că misiunea legiunii s-a extins în ținuturi

mult mai îndepărtate. De altfel, în afara teritoriului inițial, indispensabil aprovizionării legiunii, care era și de un interes militar mai restrîns, tactic, s-a ajuns la o noțiune mai largă de teritoriu, ce cuprindea zone în care aceasta și subunitățile sale îndeplineau anumite funcții complexe, strategice, precum și de administrare și exploatare a regiunii în cauză.

Descoperirile epigrafice atestă prezența mai multor militari activi sau veterani ai legiunii a XI-a Claudia la Adamclisi (Tropaeum Traiani), Slava Rusă (Ibida), Rimnic (Vicus V...), Isaccea (Noviodunnum), precum și în orașele litorale Histria și Tomis.

Sub autoritatea legiunii de la Durostorum s-au aflat mai ales zonele de sud-vest și de sud-est ale Dobrogei, pînă spre litoral. Legiunile din castrul de la Troesmis (Turcoaia) — inițial a V-a Macedonica, iar după plecarea acesteia în Dacia, legiunea I Italica — au avut în grija lor teritoriul situat de-a lungul Dunării de Jos, între Capidava și Isaccea. Este foarte probabil că după transferul legiunii a V-a Macedonica în anul 167 de la Troesmis la Potaisa (Turda, jud. Cluj), sarcinile strategice ale legiunii a XI-a Claudia să fi sporit considerabil, ajungînd la un moment dat ca ea să aibă în grijă și unele sectoare din centrul și nordul Dobrogei sau chiar din nordul Mării Negre.

Revenindu-i, probabil, pentru o anumită perioadă misiunea principală de asigurare a apărării întregii jumătăți de sud a regiunii, legiunea a XI-a Claudia s-a putut numi PONTICA, devenind astfel, dintr-o unitate dunăreană, o unitate ale cărei sarcini priveau și litoralul Mării Negre. Misiunea amintită, deci și epitetul PONTICA i-au fost atribuite, foarte probabil, în secolul III d.Ch.; oricum anterior măsurilor de reorganizare a provinciei înfaptuite de împăratul Diocletian (284—305).

■ Dr. MIHAI IRIMIA

DE LA SCIȚI LA LEGEA SALICĂ

sau despre originea antierotică a unui blazon

Însemnelor și devizelor marilor case nobiliare — considerate adesea ca fiind simboluri ale unor străvechi și eroice descendențe — li se găsesc, la o cercetare atentă, origini cu totul neașteptate; atît în ce privește sursa din care își trag seva, cît și localizarea ei în timp și spațiu. Interferențele complexe dintre culturi fac însă uneori dificile încercările de a determina cu exactitate itinerarul și avatarurile ideilor de bază care, în complicitul lor drum de la o obîrșie (uneori cu totul modestă sau nesemnificativă) pînă la însciriere sau reprezentare pe un blazon, suferă influențe și prefaceri multiple.

Acesta este și cazul devizei regelor Franței — „LILIA NON NENT” — sintetizînd legea salică, potrivit căreia accesul descendenței regale feminine la tron este prohibit. În cele ce urmează se supune aprecierii verosimilita-

tea unei posibile interpretări, în argumentarea căreia se merge pe un itinerar ce pornește din ținuturile aflate la nord de Marea Neagră și sfîrșește pe țărmul Atlanticului.

Punctul inițial al periplotului îl localizăm, cu ajutorul lui Hipocrate, în ținuturile sciților. Călăreți prin firea lucrurilor, datorită îndelungatului stat pe cal, cu piciorarele atîrnate, după cum cu multă minuție consemnează părințele medicinei, nu arareori în rîndul sciților se întîlneau bolnavi afectați de ulceratii ale pielii. Viața plină de privațiuni și primejdii pe care o duceau luptătorii sciți făcea ca bărbații să-și piardă destul de timpuriu vigoarea trupească. Potrivit unei tradiții respectate cu sfințenie, odată ajunși în această situație și recunoscîndu-și cu franchețe neputința, aceștia adoptau un nou comportament, îmbrăcîndu-se ai-

doma femeilor, practicînd diferite munci considerate „femeiești”. Există credința, cum ne face cunoscut Hipocrate, că nevolnicii în cauză sufereau de o „boala sfinții” și, ca urmare, nu decădeau în ochii celorlalți bărbați, ba chiar, dimpotrivă, erau venerați de ei — o asemenea atitudine nefind străină de conștiința faptului că, mai devreme sau mai tîrziu, „darul” zeiesc îl va lovi pe fiecare.

Urmînd firul investigației, în opera unuia din titanii renașterii — Gianbattista Vico — aflăm că Hercule, cel mai mare erou al antichității, la a cărei intrare în legendă a contribuit și izbînda în una din celebrele sale „munci” — răpirea lîinii de aur —, căzută la sfîrșitul vieții în decrepitudine fizică, s-ar fi apucat să toarcă lîna. aidoma femeilor. Momentul a marcat trecerea lui din categoria eroilor — care-și spuneau „viri”,

adica bărbați (cuvîntul avînd aceeași semnificație în cazul latinilor cu cel de „erou” la greci) purtatori de arme — în cea a plebeilor, care aveau îndeletniciri economice obișnuite și obținuseră doar dreptul de proprietate asupra ogoarelor.

Pornind de aici, în timpul evoluției mediu burgheze erau denumite „bunuri ale fusului”, iar

cele feudale „bunuri ale lăncii”. De aceea, stema regală a Franței (în timpul lui Vico se credea că inițial ar fi fost reprezentată de trei broaște, fiice ale pămîntului, ulterior transformate în trei crini de aur) este susținută de doi îngeri înarmați cu lăncii și are înscrisa deviza eroică „LILIA NON NENT” („Crinii nu torc”). Semnificația acestei combinații heral-

dice, se știe, este aceea a excluderii femeilor de la dreptul de succesiune la tron. Cum ar fi fost ea oare reprezentată dacă marele erou grec nu ar fi luat contact cu datinile sciților?

■ Locotenent-colonel
IACOB PRADA

La 15 mai 1846, venea pe lume în dulcea Moldovă cel care va realiza o parte din programul lui Al. Ioan Cuza pentru făurirea Marinei Militare moderne: generalul Nicolae Dumitrescu Maican. Cînd — la patru ani după Unirea din anul 1859 — ministrul de război, generalul E. Em. Florescu, anunțase încheierea unui concurs pentru Școala navală franceză din Brest*, unde urmau să fie trimiși „tineri români civili sau militari”, tînărul Nicolae Dumitrescu a candidat cu succes la concurs. Prezentat la 7 august 1863 la Brest, a urmat școala timp de doi ani, devenind sublocotenent (august 1865). Pentru silința sa la studii,

pentru modernizare la șantierele de la Pesta și Altöfen. Cel dintîi marinar român cu școala în străinătate, N. Dumitrescu — devenit locotenent la 1 martie 1868 — a fost însărcinat cu supravegherea lucrărilor. În 1869, el a comandat vasul **România**, iar la 8 aprilie 1870 a fost înaintat căpitan. După plecarea din țară a căpitanului Fougère — instructor francez pentru flotilă — căpitanul N. Dumitrescu a primit comanda vasului **Ștefan cel Mare**, care a navigat în amonte pe fluviu de la Giurgiu la Turnu Severin și

serviciul societății „Compania de gaz” din București, realiza patru zboruri experimentale, iar în cel de-al treilea, la 20 iunie 1874, balonul se ridicase la 2 092 metri avînd la bord pe maiorii Poenaru, Lahovari și Dumitrescu Maican. Peste circa doi ani, Maican a fost chemat în minister; războiul independenței bătea la ușă. Comanda flotei fusese încredințată celui mai vechi ofițer al flotei, căpitanul Ion Murgescu, care făcuse, de asemenea, școala la Brest și adusese canoniera **Fulgerul** de la Toulon. În minister, maiorul N.D. Maican s-a ocupat cu achiziționări de armament, tunuri, muniții. Pentru obuze stelte 88 mm a intrat în legătură cu ofertantul englez L.W. Broadwell, aflat în concurență cu germanul Krupp din Karlsruhe; de asemenea, a acționat pentru a obține cartușe de mitralieră „Gatling” — amîndouă categoriile de muniții fiind în prealabil probate în țară. Intrarea României în războiul de independență nu a împiedicat continuarea tratatelor prin corespondență, dar a făcut pe furnizorul german să pretindă plata pe loc, urmînd să expedieze marfa fără a suporta eventualele riscuri ale transportului; Maican a soluționat situația, fără a ceda însă furnizorului care, ca orice comerciant neutru, vindea în același timp armament și otomanilor: 30 000 de puști și 10 milioane cartușe Springfield, precum și 14 000 revolvers americane. În ultima scrisoare către Broadwell (10/22 iunie 1877), înainte de a pleca în zona de operații, Maican — care semnase cu pseudonimul Louise — îi mai cerea să intervină la alt furnizor, pentru 12 000—13 000 puști Peabody. Între timp însă, la 11/23 aprilie, începuse războiul ruso-turc. La sfîrșitul aceleiași luni, bombardamentele artileriei otomane asupra malului românesc al fluviului, ca și prezența unui puternic corp de oaste la Vidin au readus în prim plan flotila, al cărei personal era cel mai indicat pentru a se opune unei eventuale încercări a inamicului de trecere peste Dunăre. S-au constituit așa-numitele „baterii de coastă” (16 tunuri și 12 mortiere de 150 mm), al căror co-

O STRĂLUCITĂ PAGINĂ ÎN JURNALUL DE ACȚIUNI AL MARINEI ROMÂNE

Ministerul de Război îi acordase în iulie 1865 o gratificație de 300 de franci aur și un concediu de doi ani pentru continuarea pregătirii practice la școala de aplicație de pe nava Jean Bart. În 1867, la întoarcerea sa în țară, Nicolae Dumitrescu a găsit flotila constituită în corp separat, cu reședința la Galați și dispunînd de două nave fluviale cu aburi, **România** și **Ștefan cel Mare**, care urmau să fie trimise

Baziaș, apoi peste graniță, și în aval pînă la Ismail. La 1 ianuarie 1874, Nicolae Dumitrescu Maican*, înaintat maior pe aceeași dată, a preluat comanda flotei — înaltă responsabilitate, pentru care va acționa cu pricepere și dăruire. Din Anglia a fost adusă o șalupă destinată a primi torpile de școndru, armă relativ nouă, experimentată în războiul civil american (1861—1865). Tot relativ nouă va apare și utilizarea balonului în scopuri militare; inginerul francez Villemont, aflat în

* Pentru cele cîteva șalupe canoniere și mici bastimente muntenesti și moldovenești intrunite din 1860 la Ismail, formarea de ofițeri într-o mare flotă maritimă străină ar fi parut o cheltuială discutabilă. Oamenii de stat ai Unirii vedeau însă lucrurile mai departe, știind că România independentă trebuia să fie în măsură să-și reprezinte prin nave militare suveranitatea și pe Dunare, și pe mare.

* Adăugirea numelui de Maican provine probabil de la o moștenire. În anuarul armatei din 1887, apare sub forma Dumitrescu Nicolae Maican, ca și în cazul fratelui său, ofițer de artilerie, Dimitrescu D. Maican. În alte lucrări este folosită forma Demetrescu Maican, tendință de franțuzire a numelor (Demetre — Dumitru) fiind răspîndită în societatea cultă încă de pe vremea pașoptiștilor. Am păstrat în text forma Dumitrescu Maican din „Istoria Marinei Române” (C. Ciuchi, 1906)

Bătălie navală

mandant a fost numit maiorul N. Dumitrescu Maican, subordonat, împreună cu personalul flotei, colonelului Dunca, șeful artileriei Corpului I armată. Între 28 aprilie și 28 mai, Maican a organizat frontul dinspre Dunăre al Calafatului, cu 10 baterii și redute, însumând 7 tunuri de 150 mm, 8 de 120 mm și 12 mortiere de 150 mm, toate armate de marinarii flotei. A urmat un șir de dueluri peste apă, între Calafat și Vidin, bateriile de coastă acționând la 14 mai în prezența șefului statului, precum și la 22 mai și 9 iunie, pentru a împiedica inamicul să realizeze lucrări la malul Dunării, iar la 12 iunie pentru a acoperi trecerea vaporului **Ada**. În sfârșit, între 14 și 16 iunie, artileriștii comandați de Maican realizau trageri de diversivune în sprijinul armatei ruse peste Dunăre, pe la Siștov.

Cînd în aval de Vidin, ascuns lângă ostrovul Chiftele, a fost descoperit monitorul fluvial otoman **Podgorita** — singurul rămas activ pe Dunăre și care constituia o amenințare permanentă și pentru podul de campanie românesc de la Corabia, și pentru trupele româno-ruse din zona malului stîng —, flota română a încercat să-l neutralizeze. Bombardamentul cu tunurile de 150 mm peste Ostrov nu a avut efect. Era în septembrie. Luna următoare, instalarea de către sublocotenentul Emilian Koslinski, specialist miner, a unui baraj transversal pe fluviu, la Nedeea (km 700), împiedica monitorul să intervină, eventual, la Rahova. Cercetînd personal toată zona malului românesc în aval de Calafat, maiorul Maican a descoperit la 6 octombrie, pe ostrovul Canapa, un loc de unde puteau fi zărite monitorul inamic și alte două vase: un vapor și un șlep care-l însoțeau.

Timp de aproape o lună, au fost aduse de la Calafat componentele principale necesare pentru a se instala o baterie de trei mortiere în punctul Rîiosu, în spatele sălcilor: s-a lucrat numai noaptea, pentru, a nu desconfira viitoarea acțiune...

Era înaintea amiezii de 7 noiembrie, după ridicarea ceții. Mortierele au început tragerea. Navele inamice nu erau pregătite de marș, ceea ce a permis o bună reglare a tirului de către maiorul Maican, instalat în observatorul de la Canapa, de unde transmitea telegrafic corecțiile. La a 77-a lovitură, **Podgorita**, lovit, s-a scufundat. Echipajul a evacuat nava. Tirul a continuat pînă la a 112-a lovitură, fiind oprit datorită întunericii. A doua zi, s-a putut constata că fuseseră scufundate și vaporul **Socrate**, și șlepu. Așadar „o strălucită pagină care poate servi de exemplu în istoria luptei artileriei contra cuirasei”, cum aveau să caracterizeze întreaga operațiune istoricii Eugen Botez și Nicolae Kirișescu. Ofițerul Maican, înălțat în gradele de locotenent-colonel la 1 decembrie 1877 și colonel la 28 noiembrie 1880, va fi decorat cu „Steaua României” și „Coroana României” clasa a IV-a. El a rămas și după război comandantul flotei. Fiind unul dintre ofițerii marcanți ai oștirii și bucurîndu-se de sprijinul guvernului, a elaborat un program de dezvoltare a Marinei române — vizînd construirea de nave pentru reprezentarea suveranității naționale pe Dunăre și pe mare, nave pentru cooperarea cu armata de uscat, baze militare și porturi civile —, program care a pus încă o dată în evidență acea „strălucită pagină” din Jurnalul de acțiuni al Marinei noastre.

■ NICOLAE KOSLINSKI

ISTORIA SE AMUZĂ

Marele revoluționar Danton a fost condamnat la moarte. Înainte de executarea sentinței, spuse judecătorilor săi:

— Eu mor într-un moment în care poporul și-a pierdut rațiunea. Voi, însă, veți muri în ziua în care poporul și-o va redobîndi!

Turenne, plimbîndu-se într-o zi prin cartierul său general, auzi doi soldați vorbind de ei într-un cort unde ei beau alcool. Unul dintre ei spunea că viconte ar fi un perfect general dacă ar avea mai multă bravură decât prudență.

Turenne își notă soldatul și aștepta ocazia de-a pedepsi gestul lui.

Într-o zi, cînd trebuia să recunoască un loc, îl chemă și, fără să-i spună nimic — decît să-l însoțească, îl duse pînă la marginea unui șanț al unui loc asediat. Soldatului îi fu frică să privească în jos, iar viconte, eliberîndu-l, îi zise:

— Întoarce-te să bei cu tovarășii tăi, însă să nu mai vorbești de rău pe un om tot așa de brav ca tine!

Se făceau slujbe religioase foarte pompoase cu racla sfintei Geneviève pentru a obține pace. De-abia plecase procesiunea la drum cînd începu să plouă, la care episcopul de Castres zise cu plăcere:

— Sfînta se înșală. Ea crede că-i cerem ploaie!

România și Războiul reintregirii

Cele două secole, de la Cantemir și Brîncoveanu pînă la primul război mondial, în care teritoriile românești au fost teatre de operațiuni militare în războaiele ruso-austro-turce și o mare parte a poporului român se afla încă sub ocupație străină, au acumulat în sufletul celor care gîndesc românește o puternică și întemeiată neîncredere în „bunele intenții” ale marilor imperii vecine.

Participarea la războaiele balcanice mai mult în calitate de arbitru decît de beligerant dovedise în primul rînd maturitatea politică și diplomatică a României, mai puțin experiența ori superioritatea sa militară.

La izbucnirea „războiului european”, ce va deveni curînd mondial, România era puțin dispusă să se hazardeze în complicatul hărș al intereselor străine și a rezistat timp de doi ani diverselor presiuni și ispite ale celor două tabere. Cu mari dificultăți politice, diplomatice, economice și militare, guvernul român a reușit să păstreze neutralitatea țării, deși regele Carol I încheiasese încă din 1883 un tratat secret de alianță cu Puterile Centrale.

Faptul că Transilvania, vechi principat cu populație majoritar românească, se afla încă sub jurisdicție cezaro-crăiască a decis în cele din urmă intrarea României în război alături de Antanta. Garanțiile privind reintregirea neamului, recunoscute printr-un tratat politic și o convenție militară, semnate de reprezentanții Rusiei, Franței, Angliei și Italiei, asigurau România că speranțele poporului său nu vor mai fi înșelate de către aliați, așa cum se întimplase cu Rusia după războiul din 1877—1878.

Ofensiva românească în Transilvania, din august 1916, menită să slăbească presiunea militară germană pe frontul francez de la Verdun, trebuia să fie coordonată cu o ofensivă rusă a trupelor de sub comanda generalului Brusilov în Galiția și, de o ofensivă franceză a trupelor comandate de generalul Sarrail, pe frontul din Grecia. De asemenea, Rusia dăduse asigurări privind neutralitatea Bulgariei în cazul intrării României în război, excluzînd eventualitatea unui atac germano-bulgaro-turc în sudul Dobrogei ori la Dunăre.

În timp ce conducerea politică și militară a României a acționat cu bună-credință, conform acordurilor, comandanții aliați menționați mai sus căutau justificări pentru nerespectarea promisiunilor, ceea ce a permis forțelor austro-ungare și germane să treacă la contraofensivă în Transilvania, iar celor germano-bulgaro-turce să înainteze în Dobrogea și să forțeze trecerea Dunării. Virtual înconjurată de dușmani și izolată de aliați, armata română începuse deja să guste înfrîngerea.

Nehotărîrea, indiferența și adeseori sfidarea duse pînă la limita trădării, pe care le arătau comandanții trupelor aliate ruse din Dobrogea și Muntenia, au determinat înaltul comandament român să ceară venirea în România a unei misiuni militare franceze. De fapt, încă din 1914, o dată cu misiunea exploratorie a generalului Pau, francezii insistau pentru trimiterea unei misiuni permanente în România, dar autoritățile noastre nu doreau să încalce statutul de neutralitate.

Un comandant optimist

Deoarece marile enciclopedii naționale (franceze, britanice, italiene, sovietice) și enciclopediile militare prezintă foarte sumar sau ignoră pur și simplu viața și activitatea generalului Berthelot, considerăm că este o datorie de onoare să prezentăm tinerelor generații personalitatea unui mare comandant militar care a fost alături de români în zilele triste ale înfrîngerii și în cele înălțătoare ale victoriei, a organizat „renașterea armatei române” și a contribuit la realizarea României Mari.

Înzestrat cu un spirit metodic și ordonat, inteligent, activ și neobosit, cu o bogată experiență în Marele Cartier General Francez și la comanda unui grup de armate, generalul Berthelot însuși credea că a fost ales șef al Misiunii Militare Franceze în România pentru optimismul său, care trebuia să redrezeze moralul conducerii militare și civile românești.

Invitîndu-l la Chantilly, pentru a-i da instrucțiuni concrete, mareșalul Joffre, comandantul-șef al armatelor franceze, i-a spus fostului său locțiitor: „Misiunea dumneavoastră în România va fi ceea ce veți ști și veți reuși să faceți acolo. Rusia nu va vedea cu ochi buni venirea dumneavoastră. Cît despre români, trebuie înainte de orice să le cîștigați încrederea și inimile. Rolul de consilier este întotdeauna foarte delicat”.

Sosit în România la 15 octombrie 1916, după o scurtă trecere prin Petrograd și convorbiri, la Stavka (Marele Stat Major Rus), cu generalii Alexeiev și Beleaiev, generalul Berthelot analizează rapid situația militară și dă un diagnostic extrem de precis: înfrîngerile românești dovedeau lipsa de experiență în războiul modern și mari deficiențe în menținerea unor rezerve strategice. El solicită regelui Ferdinand luarea celor mai potrivite măsuri pentru îmbunătățirea folosirii forțelor și redresarea moralului trupelor.

Deoarece în momentul sosirii sale în București amenințările asupra Capitalei erau iminente, el susține și participă la pregătirea mării bătălii de pe Neajlov și Argeș. Este uimit de incompetența și lășitatea generalilor Sococ și Scărișoreanu și regretă neglijențele fatale care au dus la capturarea planului ro-

Generalul Berthelot decorînd un drapel de luptă

mân de operații de către inamic. În același timp, remarcă frumoasele calități ale soldatului român: simplitatea, curajul, rezistența, răbdarea, respectul și devotamentul, fără a neglija să-i surprindă și slăbiciunile: tendința de a avea reacții emoțive extreme.

Încă din primele sale rapoarte trimise în Franța, el pune în evidență „inerția calculată” a rușilor, care provocaseră înfrângerea armatei române și urmăreau în continuare „distrugerea sistematică” a forțelor românești, cu scopul de a elimina România din rîndul combatanților. El arată că armata română, deși se confrunta cu incredibile condiții fizice (lipsă de armament modern, echipament, mijloace de transport, hrană și medicamente), are un moral bun, este foarte disciplinată, iar după reorganizare va fi o forță militară pe care aliații vor putea conta.

Admirabil organizator, un adevărat dirijor al detaliilor și succesiunii operațiilor militare, generalul Berthelot a adus o importantă contribuție la coordonarea retragerii armatei române în Moldova, la consolidarea liniei de apărare a Siretului, la reorganizarea armatei române.

Cei cîteva sute de ofițeri francezi, membri ai misiunii militare, au fost repartizați la diferite arme și eşaloane pentru a orienta, în calitate de consilieri, funcționarea noilor centre de instrucție.

Încă din primăvara anului 1917, rezultatele acestei activități începuseră să se facă simțite. România și armata română devenind un element de încredere și de stabilitate în zonă, fiind în evident contrast cu instabilitatea crescîndă din Rusia, după revoluția liberală din martie.

Mai român decît românii

În numeroasele călătorii întreprinse la Petrograd pentru a obține îmbunătățirea transporturilor aliate către România, generalul Berthelot descoperise „gîndul ascuns al camarilei ruse de a lăsa armata română să fie învinsă ori înlăturată, pentru ca apoi, după victoria aliaților, să apară drept eliberatori și să ceară ca preț al ajutorului lor Moldova, nimic mai mult”. Totuși, el pleda fără încetare, atît în rapoartele trimise în Franța, cit și în discuțiile purtate la Stavka, pentru rolul de excepție pe care România și armata română trebuiau să-l aibă în echilibrul european postbelic.

Generalul Gurko, șeful Marelui Stat Major Rus în ianuarie 1917, nemulțumit de insistențele șefului Misiunii Militare Franceze, i-a răspuns, într-un moment de sinceritate:

„Dar dumneavoastră sînteți mai român decît românii! Ce interes aveți ca armata română să fie reorganizată și încă atît de repede”.

Cunoscător din surse directe, militare și politice, al desfășurării revoluției ruse, generalul Berthelot era convins că „Rusia ar fi trebuit să-și spele rufele murdare după război”. El urmărea cum „revoluția merge cu pași mari către pacifism și mai ales către indisciplina militară”. În această atmosferă nesigură, în care structurile Imperiului țarist se prăbușeau vertiginos, generalul Berthelot avea mare încredere în renașterea armatei române și evenimentele militare aveau să confirme justetea acestui crez.

În august 1917, la un an de la intrarea României în război, germanii și austro-ungarii se pregăteau pentru ofensiva finală, care în viziunea lor ar fi însemnat zdrobirea armatei române și dispariția unui inamic incomod. Dar vitejia și hotărîrea românilor, care luptau pentru existența lor, au oprit ofensiva germană și trupele române au trecut pe neașteptate la contraofensivă și au obținut „singura victorie aliată din anul 1917”, pe toate celelalte fronturi situația militară fiind nedecisă. După marile bătălii de la Mărășești, Mărăști și Oituz, generalul Berthelot nota în jurnalul

său: „Nu cred că nemții vor continua după lecția care le-a fost dată”.

Răsăritul roșu

Într-adevăr, amenințarea unei noi ofensive austro-germane a dispărut, dar jafurile, violurile, masacrele și revoltele militarilor ruși constituiau un nou pericol pentru armata română, pentru însăși existența statului român. Berthelot notează: „Soldații ruși vor pacea cu stupiditate... ei nu au decît pacea în cap”. Dar ceea ce îngrijora cel mai mult era pactizarea cu inamicul și „la maniere boche dont les Russes traitent la Roumanie” (maniera nemțească în care rușii tratează România).

Izbucnirea revoluției bolșevice din octombrie 1917 i-a transformat pe francezii în „cei-mai mari dușmani ai Rusiei”, în timp ce singurii prieteni deveniseră „Wilhelm și poporul său”.

Cu speranța că totuși nemții vor fi cei care vor pune capăt „acestei pehlivănii numite mare revoluție”, generalul Berthelot constată că „Rusia este la cheremul unei mîini de oameni îndrăzneți și fanatici”, iar „tulburările comise în numele socialismului internațional sînt inimaginabile. Datorită acestei jumătăți de duzină de inconștienți care își permit să vorbească în numele Rusiei, aceasta se întoarce cu pași mari spre evul mediu”.

Într-o ședință a consiliului de coroană, conducerea politică și militară a României ia cunoștință, la 16 ianuarie 1918, de conținutul ultimatumului trimis de Lenin și de Krilenko. Șeful Misiunii Militare Franceze, participant la discuție, este de părere că actul respectiv este „un monument demn de păstrat în istoria diplomației”. Peste două săptămîni, guvernul bolșevic declară război României, vechiul său aliat.

Cînd **Sfatul Țării** a proclamat independența Basarabiei, la 6 februarie 1918, generalul Berthelot notează: „Este sigur că țărănul este moldovean și că tratatele din 1812 și 1878 nu au încorporat Basarabia Rusiei decît în virtutea dreptului celui mai tare”. Pe de altă parte, evenimentele îl obligă să constate că „nici un rus, cu atît mai mult bolșevic decît țarist, nu va accepta ca România să se mărească pe seama Rusiei”.

Cea mai mare mîhnire este produsă în sufletul generalului francez de „surda propagandă în direcția unei păci separate, susținută de generalul Averescu și de ambasadorul Italiei — Fasciotti”. Situația militară disperată, după încheierea păcii separate de la Brest-Litovsk, determină România să înceapă tratative în vederea unei păci cu Germania. În această situație extrem de delicată, cînd Clémenceau dădea dovadă de intransigență, cerînd respectarea obligațiilor, indiferent de soarta unui popor și a unei țări, generalul Berthelot, înțelegînd hotărîrea conducerii românești, ia legătura cu ambasadorii la Iași și la Petrograd ai Franței, Angliei și Italiei, propunîndu-le elaborarea și publicarea unei „declarații colective a Aliaților prin care să se recunoască faptul că armata română și-a făcut întotdeauna datoria cu vitejie și loialitate, că România a cedat în circumstanțe critice și independente de voința sa și, în aceste condiții, Aliații consideră tratatul de pace impus de Germania nul și neavenit și vor proceda la revizuirea sau anularea sa în timpul negocierilor pentru pacea generală”.

De fapt, tratatul de pace de la Buftea nu a fost ratificat de nici una din părți, guvernul român aplicînd parțial numai prevederile sale militare. Generalul Berthelot și-a încheiat prima misiune în România cu convingerea că „armata română, reconstituită cu prețul atîtor eforturi, și a cărei valoare s-a afirmat deja atît de fericit, reprezintă o forță pe care România nu o va putea dizolva fără a-și sacrifica viitorul”.

Peste ocean și din nou în România

Imediat după întoarcerea din România, generalul Berthelot este trimis într-o nouă misiune, de această dată în Statele Unite ale Americii, pentru a convinge autoritățile civile și militare americane de necesitatea intervenției în Europa de partea Aliatilor. Reușita misiunii este o mărturie evidentă a tactului diplomatic și a spiritului deschis, pozitiv al acestui comandant, care solicită imediat o nouă comandă operativă pe frontul de vest.

În octombrie 1918, este numit comandant al Armatei de Dunăre și pornește de la Salonic spre nord, curățind Balcanii de rămășițele forțelor militare inamice. Armata română aștepta momentul propice pentru denunțarea tratatului de pace cu Germania și pregătirea o ridicare generală împotriva nemților „despre care se va scrie în istorie”.

Trecerea Dunării se desfășoară în sărbătoare, iar cineva observă că, la trecerea trupelor franceze prin satele românești, „cîinii nu latră”.

Generalul Berthelot, participă, alături de regele Ferdinand și de regina Maria, la intrarea triumfală în București eliberat și asistă la defilarea trupelor în fața statuii lui Mihai Viteazul. Cu această ocazie, regele îi acordă „Marea cruce a ordinului Mihai Viteazul”, generalul francez fiind primul titular al acestui ordin.

Mai bine mai târziu decât niciodată, Clémenceau îi dă generalului Berthelot „carte blanche” în România, Transilvania, Ucraina și Crimeea. Cunoscând pericolul trupelor sovietice din Basarabia și noua amenințare reprezentată de orientarea pro-sovietică a Republicii Ungare a Sfaturilor, Berthelot este de acord, susține și încurajează acțiunile administrative și militare ale autorităților române.

În 23 martie 1918, cînd guvernul comunist maghiar declară război cehilor, sîrbilor și românilor, făcînd în același timp apel la guvernul sovietic condus de Lenin, comandantul Armatei de Dunăre notează cu amărăciune: „lată rezultatul politici noastre de temporizare și de menajare!”.

Ocuparea capitalei maghiare de către trupele române este acceptată și justificată în rapoartele trimise în Franța, ca fiind singura soluție militară și politică prin care „războiul cîștigat pe calea armelor să nu fie pierdut pe cale diplomatică”. Armata română era singura forță capabilă să împiedice răspîndirea anarhiei în această parte a Europei.

Un mare gurmand și un om de cultură

Dacă generalul Berthelot a avut un hobby — ori un viciu — acesta a fost pofta de mîncare, „un vrăi bon appetit”. Contele de Saint-Aulaire, ambasadorul Franței în România, nota în memoriile sale că generalul a exercitat în România o „adevărată dictatură... gastro-nomică”.

Jurnalul său are numeroase pasaje referitoare la deliciale artei culinare. Știe să aprecieze savoarele borșului, se bucură de „noul masacru al ouălelor roșii” într-o frumoasă zi de Paști, proverbele aduse în discuție amintesc de cei „ce așteaptă să le cadă în gură ciocirlii gata fripte” și nu este de mirare că avea peste 110 kilograme, iar soldații români l-au imortalizat în frumoase cîntece populare, pronunțîndu-i numele ca pe o firească poreclă țărănească: „moș Burtă-lău”.

Om de umor fin și de mare cultură, generalul Berthelot participa cu sobrietate la ceremonialul curții regale, se simțea în largul său în discuțiile cu generații români sau ruși, știa să aprecieze cum se cuvine înțînirile cu Nicolae Iorga și nu se sîia să noteze în jurnal faptul că „a fost fermecat de talentul violonistului

19 iunie 1917, generalul Henri Mathias Berthelot înmîinînd generalului Arthur Văitoianu Legiunea de onoare

Enesco, unul dintre cei mai mari artiști ai timpului nostru”.

Receptiv la toate frumusețile vieții, se amuză văzînd, la 10 mai 1917, „un Hohenzollern ascultînd Mar-seillaise cu mina la chipul” sau privindu-se „vorbind cu regele Ferdinand” într-un film realizat în gara Boțoșani.

În timpul misiunii din Statele Unite și-a cumpărat o mașină de scris „Corona”, pe care a folosit-o la transcrierea jurnalului și a memoriilor sale, care depășesc o mie de pagini. Dintre acestea, o treime se ocupă de cele două misiuni în România și constituie o mărturie a respectului profund pe care l-a resimțit față de această mică națiune latină pe care a ajutat-o să devină „România Mare”.

Trebuie să ai un optimism congenital pentru a vedea comicul în miezul tragediei: în plină epidemie de holeră, sovietul diviziei ruse din Piatra Neamț refuza tratamentul, deoarece „soldații proletari conștienți nu vor să accepte injecțiile contrarevoluționare”.

Cetățean de onoare al României

Născut la 7 decembrie 1861 în localitatea Fleurs din departamentul Loire, Henri Mathias Berthelot s-a înscris la Școala militară de la Saint Cyr în 1881. La absolvire, în 1883, este avansat sublocotenent de infanterie, fiind repartizat în Algeria. După un stagiu în Indochina franceză (Vietnam), revine în Franța în 1887. În anul următor este admis la Școala Superioară de Război. În 1890 este atașat la Marele Cartier General. În 1910 primește comanda unui regiment de infanterie, avînd gradul de colonel. Este avansat general de brigadă în 1913.

La izbucnirea primului război mondial este locșitor pentru operații al generalului Joffre, șeful Marelui Cartier General Francez, apoi primește comanda unui grup de armate.

Cele două misiuni în România și cea din Statele Unite i-au prilejuit cunoașterea unor mari personalități politice, militare și culturale din aceste țări.

În 1917 primește aproape simultan titlul de cetățean de onoare al României și cel de „Mare ofișer al Legiunii de onoare”.

După terminarea războiului este numit guvernator al orașului Metz și comandant suprem al provinciei Lorraine. În perioada 1922 — 1926 a fost guvernator al orașului Strasbourg.

În fiecare toamnă, pînă la sfîrșitul vieții, a călătorit în România. În anul 1922, guvernul României l-a împroprietărit în mod simbolic, acordîndu-i o fermă în localitatea Fărcădin, în Țara Hațegului, județul Hunedoara.

La 5 iunie 1926, Academia Română l-a ales membru de onoare.

A decedat la 29 ianuarie 1931. La ceremonia funerară din capitala Franței, oficiată în catedrala Saint Louis des Invalides, au luat parte mareașii Pétain, Lyautey și Franchet d'Esperey, generalii Gamelin,

Weygand și Maginot, iar dintre români, atașatul militar al României și profesorul Nicolae Iorga.

Prin testament, proprietatea sa din Transilvania a fost donată Academiei Române pentru a asigura burse de studii în Franța unor tineri ofițeri români. Municipality orașului Iași i-a turnat un bust în bronz, pe un soclu aflat acum în spatele Teatrului Național și străzi importante din București și din alte orașe românești au primit numele său.

■ MIHAI POPESCU

Perle într-o cupă cu vin

Pentru că Marc Antonius s-a arătat foarte surprins de fastul exorbitant al banchetului pe care Cleopatra îl oferea în cinstea lui, ea a supralicitat, punînd într-o cupă cu vin două perle de o valoare neprețuită. După ce i-a spus că tributul pe care i-l oferea se cuvine a fi mai mare decît prețul aceluia festin, ea a băut perlele împreună cu vinul. După ce au devenit amănți, nici Antonius nu s-a lăsat mai prejos, oferindu-i reginei Nilului... Ciprîl, Fenicia, Siria și părți din Arabia, Cilicia și Iudeea.

Capul Sfîntului Ioan Botezătorul

Atunci cînd Irodiada, după moartea soțului ei, va încălca legea ebraică și se va căsători cu cumnatul sau Irod, acest act imoral va fi aspru condamnat de Ioan Botezătorul. Numai că lui Irod îi stîrnea o și mai mare patimă Salomeea, fiica Irodiadei, cea mai mare plăcere a lui fiind să o vadă măcar dansînd. Îndemnată de mama sa să-i facă pe plac, Salomeea a acceptat să danseze în fața lui, cu condiția să-i dăruiască orice îi va cere. Acest „orice” nu a fost altceva decît capul Sfîntului Ioan Botezătorul, pe care l-a obținut în acest fel, oferindu-i-l, la rîndul ei, pe un platou de argint mamei sale, care s-a considerat astfel răzbunată.

Cadouri pentru IUBITE

Libertatea

Ca un alt suveran al Constantinopolului, cu aproape un mileniu în urmă, Soliman Magnificul, cel care a dat mîrire și strălucire militară fără precedent Imperiului otoman, va oferi libertatea sclavei sale Roxana, din dragoste, după care o va lua și de soție. Un martor din epocă a scris: „În această săptămînă s-a petrecut în oraș un eveniment extraordinar: Soliman a luat, pentru a o face sultană, o sclavă din Rusia.”

Sonetele lui Shakespeare

Cele 154 de astfel de poeme dăruite literaturii universale de marele Will, considerate printre cele mai frumoase creații lirice din toate timpurile, chiar dacă astăzi se știe mai puțin, au fost de fapt dedicate unei femei învăluite în mister, Doamna Brună.

Taj Mahal

De cînd soția sa favorită, Mumtaz Mahal, a murit, în 1631, aducînd pe lume al paisprezecelea copil, șahul Jahan, împăratul mongolilor, nemîngiat pe vecie, a pus să i se construiască un mausoleu de alabastru. 20 000 de lucrători au muncit timp de 15 ani pentru a ridica această neasemuită necropolă. Ea se păstrează intactă pe malul rîului Jumna, în nordul Indiei, în interiorul unei grădini străjuite de zid, înconjurată de dale de marmură și bazine cu apă care îi reflectă în unde frumusețea. Șahul ar fi dorit și pentru sine un edificiu similar, o replică în marmură neagră a lui Taj Mahal, dar nu a mai apucat să-și ducă gîndul la împlinire, întrucît a fost detronat de unul dintre fiii săi.

Bicicleta de 10 000 de dolari

„Jim Diamond” Brady oferă actriței Lillian Russel, de care era îndrăgostit, o bicicletă aurită cu ghidonul de sîdef și cu spițele avînd montate diamante, smaralde, rubine și safire. Cînd miss Russel pleca în turnee, bicicleta, pusă într-o husă din piele albastră, o însoțea peste tot.

Trandafiri roșii pentru eternitate

După moartea tragică a actriței Marilyn Monroe, în 1962, Joe Di Maggio, al doilea soț al său, va depune de trei ori pe săptămînă cite un buchet de trandafiri roșii pe mormîntul ei, în așa fel ca iubita lui să aibă totdeauna flori proaspete și în... eternitate.

Diamantul lui Liz Taylor

Richard Burton a cumpărat un diamant de 69,42 carate, în valoare de 5 250 000 de franci, pentru a i-l oferi lui Liz Taylor. Printre alte semne exprimate în cadouri ale iubirii sale mai amintim: o haină de vizon, cea mai scumpă din lume (625 000 F), diamantul Krupp, de 33,9 carate (1 750 000 F), diamantul Ping-Pong (190 000 F), un smarald de 465 000 F și o broșă cu safire estimată la 325 000 F.

BUDAPESTA 1919:

PILDA DE OMENIE A ARMATEI ROMÂNE

La 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, era consfințită făurirea statului național unitar român, operă pentru eternitate a unui popor atît de greu încercat de vicisitudinile istoriei.

Totul ar fi putut să intre de atunci în normal, dar nu ne era dat nouă să obținem o victorie fără chinuri și jertfe. Două au fost cauzele fundamentale care au determinat izbucnirea în 1919 a conflictului armat româno-ungar: în primul rînd, „noua” Ungarie — și în varianta Karolyi și în varianta Bela Kuhn — a dovedit extrem de rapid că nu înțelege să abandoneze „moștenirea” Coroanei Sf. Ștefan; în al doilea rînd, aliații occidentali, uneori din simplă ignoranță, alteori din interes, au alimentat nepermis de mult speranțele Budapestei, favorizînd astfel conflictul.

Primul punct al discordiei a fost convenția militară de la Belgrad din 13 noiembrie 1918 care a permis Ungariei să mențină forțe militare pe linia Mureșului și după 1 Decembrie 1918. În teritoriul încă ocupat s-a dezlănțuit teroarea antiromânească, nelegiuirile succedîndu-se într-un ritm amețitor. A urmat o nouă „linie de demarcație” impusă de Aliați, care nu a avut darul să rezolve situația din ce în ce mai încordată. După ciocniri sîngeroase în Apuseni și în începutul anului 1919 și după noi tentative nereușite ale Aliaților de a stăvilî escaladarea conflictului, armata roșie ungară, reprezentînd oficial Republica Ungară a Sfatului, dar, în fapt, idealul Ungariei milenare, a atacat la 15/16 aprilie 1919 pozițiile armatei române. Reacția forțelor subordonate Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost promptă și eficientă, între 30 aprilie — 1 mai ostașii români atîngînd Tisa. Nu era însă sfîrșitul campaniei pentru că, la 20 iulie 1919, armata roșie ungară face o nouă încercare disperată de a înfrînge trupele române și a-și croi drum spre Transilvania. Înfrîngerea administrată atacatorilor de marile unități române în ceea ce s-a numit bătălia de pe Tisa a determinat dezagregarea completă a regimului Bela Kuhn și a visurilor „internaționaliste” de cooperare cu Rusia bolșevică a lui Lenin.

Prezența armatei române la Budapesta nu a fost deci împlinirea unui vis megaloman, ci satisfacerea unei necesități vitale la acea dată: salvagardarea Marii Uniri înfăptuite în 1918.

Perioada în care armata română s-a aflat la Budapesta constituie o confirmare în plus a faptului că singurul scop al acțiunii militare a României din 1919 a fost acela de a elibera și apăra Transilvania, revenită la trupul țării prin hotărîrea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918.

Misiunea armatei române a fost extrem de dificilă pentru că Ungaria se găsea într-o situație economică dezastruoasă, la care se adăuga un climat politic confuz în care numai poziția net revanșardă a „reacțiunii albe” era definită fără echivoc. Comandamentul român, conștient de faptul — recunoscut cu sinceritate de generalul Mărdărescu — că „o ocupațiune, oricît de civilizată ar fi ea, este totuși dureasă”, a încercat să adopte de la început o conduită principială, clară în scopuri și fermă în aplicare față de toate categoriile populației. Era

singura soluție acceptabilă în condițiile în care intrarea trupelor române în Budapesta a dat naștere la reacții contradictorii: unii s-au refugiat înspăimîntați de represaliile prevăzute de propaganda maghiară de toate nuanțele, alții — în special politicienii de dreapta —, deși în ascuns, făceau planuri de recucerire a Transilvaniei, sperînd că vor găsi în ostașul român paravanul ideal pentru „rezolvarea” problemei comuniste și a celei evreiești. În fine, marea majoritate a cetățenilor de rînd, dincolo de sentimente naționale și naționaliste, aștepta de la armata română rezolvarea problemei numărului unu a acelor zile: hrana.

Ca de atîtea ori pe parcursul istoriei noastre, ostașul român nu a făcut notă discordantă cu frumusețea morală caracteristică poporului din care provenea și s-a comportat demn pe măsura așteptărilor exprimate de generalul Constantin

Prezan în 5 august 1919: „Am credea că acum cînd dușmanul a fost îngenuncheat și distrus, armata ce comandați (este vorba de generalul Mărdărescu — n.n.) se va conduce cu locuitorii teritoriilor cucerite în așa fel, încît lumea întreagă va putea constata că noi, soldații, suntem cu adevărat reprezentanții unui popor cinstit, drept, bun și înaintat”.

În acest spirit este redactată și prima proclamație a comandantului trupelor din Transilvania, care insera principiile relațiilor dintre ostașii români și populația civilă:

„1. Armata românească nu face război locuitorilor, ci armatelor care au atacat-o.

2. Soldatul român garantează liniștea, avutul și viața cetățenilor”.

Cercurile politice maghiare au privit cu circumspecție aceste măsuri, încercînd prin diferite mijloace să submineze autoritatea mili-

tară românească deoarece, avînd proaspătă în amintire experiența ocupării Bucureștilor, nu credeau că o armată se poate comporta altfel decît cea germană sau austro-ungară, iar pe de altă parte, o stare conflictuală între armata română și populația civilă convenea mai mult felurilor politice pe care le urmăreau.

Pe toată durata ocupației, aceste cercuri politice au folosit felurite mijloace pentru a crea o tensiune artificială în relațiile armatei române cu cetățenii pașnici ai Ungariei pe care intenționau să-i folosească drept masă de manevră.

Astfel, la 21 august 1919, generalul Mărdărescu a fost obligat să dea o proclamație prin care declara nulă și neavenită starea de asediu anunțată de ziarele „Reggeli Hírek” și „Budapesti Közlöny” cu o zi înainte.

Generalul Ștefan Holban, investit guvernator al Budapestei în august 1919, povestea că după trei zile de la ocuparea Budapestei s-a făcut cu știința poliției din capitală un început de pogrom contra evreilor. Replica comandamentului român a fost promptă și tăioasă. Interpelîndu-l pe șeful poliției budapestane, generalul Holban i-a comunicat că în cazul în care nu e capabil să mențină ordinea va fi înlocuit cu un ofițer român „... fiindcă atîta timp cît armata română e în Budapesta vrem ca toată lumea, fără deosebiri de religie sau alte considerații externe, să fie protejată de răufăcători”.

Drept „recompensă” pentru acest mod de comportare, în toamna lui 1919, despre generalul Holban s-a lansat zvonul că s-ar fi sinucis datorită, chipurile, remușcărilor care-l bîntuiau din perioada cît fusese guvernator al Budapestei. Sponsor: Horthy și ceilalți. „Agent publicitar”: ziarul italian „Corriere della Sera”. O gogoriță pentru care Marele Cartier General român a fost nevoit să intervină energic pe lîngă atașatul militar italian, generalul Ferigo. Cum, generalul Holban era viu și sănătos și nu avea nici cîștigă în încărcătură, lucrurile s-au stîns aici. Dincolo de toate, însă, o punte se stabilește între Budapesta și Roma și ea ne va fi nefastă în vara lui 1940...

Tot ca răspuns la provocările reacțiilor maghiare, într-o altă proclamație, datată 20 august 1919, comandamentul român avertiza că „... nu va servi de unealtă nimănui, pentru a se pune în serviciul persecuțiilor politice de orice natură, lăsînd din acest punct de vedere întreaga responsabilitate acelor care, folosindu-se de situația actuală, s-ar deda la persecuțiuni politice. Comandamentul român se va mărgini la menținerea ordinii și ni-

mic mai mult”.

Ziarul „Pesti Elek” din 26 septembrie 1919 confirmă poziția autorităților militare române, arătînd că acestea nu au permis, în teritoriul pe care îl supravegheau, ca guvernul Friedrich să facă un lagăr pentru internarea bolșevicilor. Într-adevăr, sub privirea „blîndă” a noilor autorități ungare, la Hajmasker se încropise un lagăr unde erau deținute circa 1 000 de persoane sub acuzația de bolșevism: Scrisoarea populației budapestane care face apel la armata română pentru a stăvili „teroarea albă” și adresa prefecturii județului Szabolcs în care se spune „Cînd s-ar întîmpla asta (retragerea trupelor române — n.n.), sute de mii din populația cînstă, care n-are nici o legătură cu bolșevismul, însă mai cu seamă pătura inteligentă, ar fi expusă răzbunării crunte și singele multor elemente nevinovate și prețioase ar uda pămîntul”, pun într-o lumină adevărată caracterul ocupației române. Afirmația că trupele române ar fi instituit teroarea anticomunistă cade în fața acestor probe care fac dovada incontestabilă a faptului că principalul scop al acțiunii militare a României în anul 1919 a fost, în exclusivitate, reîntregirea neamului românesc, apărarea integrității teritoriale amenințate de politica agresivă a Budapestei.

Pentru a folosi în continuare documentele, vom cita mai amplu dintr-o proclamație care definește în termeni fără echivoc modul în care armata română a înțeles misiunea sa în Ungarie:

„Svonuri tendențioase și răuvoitoare au fost răspîndite cu scop de a insinua că Comandamentul militar sau guvernul român ar fi contribuit într-un mod oarecare la aducerea la cîrma statului ungar a guvernului actual (este vorba de guvernul Friedrich care a succedat guvernului socialist condus de Peydl — n.n.). Iată de la început, Comandamentul Trupelor din Transilvania a făcut cunoscut că autoritățile militare nu au și nu vor avea nici un amestec în chestiunile lăuntrice ale Ungariei. Rolul armatei române nu este nici de a aduce, nici de a menține guverne în teritoriul altor state și nu a recunoscut pînă acum nici un guvern ungar (subl. ns.). Dorința României este ca, (tot) odată tranșate — de acord cu aliații ei — toate chestiunile, care au rezultat din războiul actual, să reia relații pacifice normale cu poporul vecin ungar, căruia îi cere numai o conduită leală și împlinirea strictă a angajamentelor luate.

În aceste condiții suntem dușuși a ajuta și a înlesni, pe cît mai mult, ameliorarea stării economice a poporului ungar (...). Armatei române, care a întreprins acțiunea

militară în urma provocărilor armatei inamice de la Tisa, îi e străin orice spirit de răzbunare. Ea doarește numai să vadă înfăptuită liniștea în Ungaria și pacificarea dezvoltare a statului ungar, pe căile ce le va alege însuși poporul.

Ocupațiunea provizorie a armatei române nu împiedică ca viața politică să se manifeste în conformitate cu ordonanțele date în cadrul liniștei”.

În aceeași ordine de idei să subliniem că acele cercuri politice maghiare care au încercat ca în umbra armatei române să rezolve în mod radical problema bolșevismului au fost complet dezamăgite de comportarea românilor. Neînțelegînd sau, mai corect, nevrînd să înțeleagă că prezența armatei române la vest de Tisa era dictată exclusiv de tranșarea problemei Transilvaniei, reacțiunea maghiară a încercat să atribuie trupelor române rolul de jandarm în sud-estul Europei. În planurile magnaților unguri atribuirea acestei „misiuni” României rezolva două puncte esențiale: la adăpostul, și cu ajutorul, românilor urmau să fie încheiate conturile cu mișcarea comunistă și, în același timp, printr-o propagandă abil condusă în Occident, trebuia să convingă opinia publică de amestecul fășis al armatei române în treburile interne ale Ungariei. Dar armata română nu a făcut acest joc, în aparență subtil, dar în realitate tradițional al burgheziei maghiare și nu s-a antrenat în acțiuni represive care să favorizeze o anumită formațiune politică. Șovinismul maghiar a ripostat prompt, dar aberant: armata regală română este procomunistă! Primul ministru Friedrich își declara într-o convorbire particulară uimirea față de atitudinea românilor. „Cum explici dumneata (Radu Cosmin — n.n.) că un director al ziarului „Pesti Hírek”, fost turburător, arestat de noi a fost eliberat de un maior român? Karol Iancso, șeful ziarului „Voros Ujsag”, oficiosul lui Kuhn Bela, care a scris articole murdare contra regelui și reginei României și contra armatei române, numînd-o armată de bandiți, a fost închis de guvernul nostru și liberat urgent de armata română. Eu nu-mi explic!”. Și, în loc de concluzie logică, Friedrich face un „salt mortal”: „Și-apoi eu am impresia că românii susțin pe bolșevici. Asta rănește inima! Un exemplu: Adunarea avocaților n-a avut voie să se întrunească pentru rezolvarea unor chestii de ordin economic. În schimb, în 26 de adunări, muncitorii socialiști au avut voie”.

Să adăugăm că, după cîteva zile de la instalarea autorităților române la Budapesta, dispoziția inițială a suspendării tuturor întrunirilor politice a fost abrogată. Menținîndu-se

ferm pe poziția sa inițială de neamestec în chestiunile luptei interne pentru putere, armata română a scăpat din plasa cu care a încercat să o învâliască reacțiunea maghiară prin politica ei duplicitară. Clica strînsă în jurul lui Miklos Horthy, Friedrich și arhiducelui Iosif credea în „șansa” instaurării unui regim de teroare — care, așa cum am arătat deja, se potrivea perfect cu linia politică adoptată — cînd s-a simțit amenințată cu democrația! Cînd autoritățile române au permis în octombrie 1919 manifestările de stradă organizate de social-democrația nemulțumită de guvernul Friedrich, ministrul de interne Gyula Pekar s-a gîndit că a venit momentul potrivit pentru a convinge Comisia Interaliată din Budapesta că atitudinea armatei române aduce grave prejudicii menținerii ordinii în țară. În consecință, el a trimis numitei comisii, mult prea sensibilă la cereri nejustificate ale burgheziei maghiare, următoarea scrisoare: „Am onoare a vă face cunoscut că după nota 930/9—5 a Ministerului de Război ungar, comandamentul suprem maghiar comunică că vin rapoarte din toate părțile teritoriului ocupat de românii din care reiese că românii pun în libertate toți comuniștii arestați și agitatorii periculoși și în același timp ei susțin pe aceștia din urmă.

Activitatea premeditată a României îndreptată împotriva menținerii ordinii ia, de la o zi la alta, proporții din ce în ce mai mari.

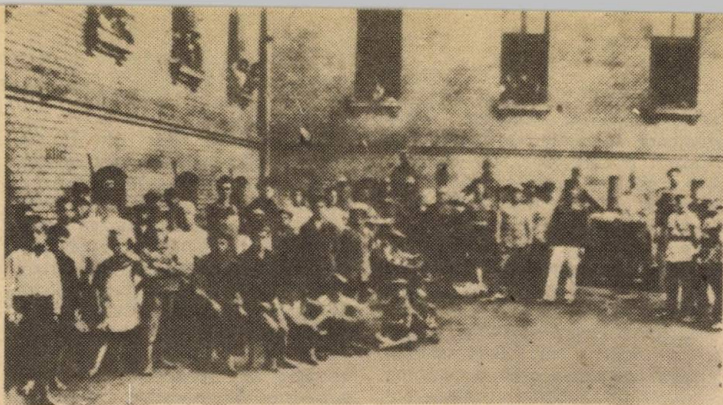
Recent a fost primit un raport din care reiese că românii vor să dezarmeze jandarmii la Tatavoros, ceea ce înseamnă în acest ținut, locuit de mineri, un mare pericol și poate duce la vărsare de sînge.

Cer misiunii militare interaliată să binevoiască a interveni de urgență pentru a pune imediat comuniștii sub supraveghere, mai ales în orașe, pentru că altfel menținerea ordinii poate întîmpina cele mai mari dificultăți.

În orice caz această activitate a românilor nu va fi împiedicată prin măsuri energice luate de către misiunea de înțelegere. Ministerul de Război maghiar își declină orice responsabilitate asupra consecințelor ulterioare.

Prezentată Misiunii Militare Interaliată, Budapesta 3 octombrie 1919”.

Situația „explozivă” din zona carboniferă Tatabanya era însă datorată represaliilor dezlănțuite de jandarmii unguri împotriva minerilor suspecți de simpatii bolșevice. Mărturie pentru această stare de lucruri stă adresa comitetului minerilor din Tatabanya din 30 septembrie 1919 prin care este cerută cu

Un grup de copii unguri alături de ostașii români

insistență intervenția trupelor române pentru a stăvili excesul de zel al autorităților maghiare, care se soldase numai în 6 septembrie cu 6 morți și 25 de răniți.

Scrisoarea lui Pekar era o tentativă prea puțin disimulată de a-i convinge pe Aliași că singura forță capabilă de a reprima bolșevismul ungar nu putea fi decît armata națională condusă de Miklos Horthy. În subtext este insinuată însă ideea că singurul motiv al prezenței armatei române pe teritoriul maghiar îl constituia lichidarea comuniștilor. Deci, făcînd complet abstracție de revendicările teritoriale ale românilor, cercurile politice ungare dădeau acțiunii militare a României aspectul unei cruciade împotriva bolșevismului, o caracterizare forțată și în evidentă contradicție cu faptele. Concluzia acestui raționament vicios era că armata română fiind prin comportarea ei probolșevică nu avea ce căuta în Budapesta! Departele de a fi obtuzitate de vederi, această perspectivă înaintată de Budapesta era integrată unui program abil cu un vădit caracter antiromâneasc, care nu făcea decît să anunțe politica revanșardă ce va fi practică de Ungaria lui Horthy.

Deși propaganda ungară a încercat să prezinte în culori sumbre perioada de ocupație și există încă destui autori care se situează pe aceeași poziție, putem aduce dovezi concludente că lucrurile nu au stat așa. O adresă înaintată Comandamentului trupelor române din Budapesta de către partidul social-democrat și semnată Imre Peydl sună astfel: „Excelență, am onoare a vă anunța cu respect că cele două meetinguri politice care Excelența Voastră le-ați admis în 23 i.c. (luna curentă — n.n.), le-am ținut și au luat parte la ele cel puțin 100 000 de oameni (una sută mii): din cauza localurilor nu au putut lua parte mai mulți. Aceste meetinguri au decurs în general în liniște, într-o calmitate impunătoare și aici partidul social-democrat și-a putut exprima și manifesta ținuta sa politică liber, neinfluențat și neîmpiedicat de nimeni”. Aceasta se petrece în septembrie 1919, iar în octombrie

1919 încep demonstrațiile de stradă ale muncitorilor fără lucru din Budapesta (circa 500 000), inițiate și organizate de partidele de opoziție. Aceste formațiuni politice au dat o înaltă apreciere îngăduinței oferite de comandamentul român pentru desfășurarea acestor manifestații și au fost unanime în a dezavua hotărîrea luată de colonelul american Horovitz, la insistențele lui Gyula Pekar, de a da un certificat de bună purtare trupelor albe comandate de Horthy.

De altfel, prin poziția pe care s-a situat, parte din membrii Misiunii Militare Interaliată — chemată să coopereze cu comandamentele române și sîrb în toate chestiunile privitoare la Ungaria — au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a sprijini dușmanii declarați ai românilor, gen Horthy sau arhiducele Iosif. Rattigan, însărcinatul cu afaceri englez la București, scria în raportul adresat la 15 octombrie 1919 lordului Curzon, ministrul englez al afacerilor externe: „Am curajul să spun că generaliile care compun Misiunea Militară Interaliată au intrat în funcțiunile lor pe o cale greșită și că felul lor s-a arătat din ce în ce mai deplasat, în raport cu desfășurarea evenimentelor. Felul lor de a judeca este influențat în mare parte de elementele dușmane românilor. Cea mai mare parte dintre informatorii lor sînt unguri. Cu cît aceștia și-au dat seama că rapoartele lor — ostile românilor — erau acceptate, cu atît ele deveneau mai violente...”.

Din cele arătate pînă aici putem trage concluzia că acțiunea militară a României în 1919 nu a fost dictată de spaima de bolșevism — deși pentru România Mare, amenințată fașș, atît din vest cît și din est, de „puterea sovietelor”, teama era cu totul justificată —, ci de împlinirea dezideratului eliberării Transilvaniei, iar afirmația că amiralul Horthy a preluat puterea cu ajutorul trupelor române este cu totul lipsită de conținut real.

Mergînd mai departe, pentru o mai deplină lămurire a cititorului, vrem să supunem atenției cîteva documente care atestă modul în

care populația ungară a apreciat comportarea trupelor române. Aceste dovezi sînt în total dezacord cu imaginea soldatului român pe care a încercat să o zugrăvească propaganda maghiară.

La Csepel, regimentul 10 vînători, avînd în pază fabrica de muniții, a descoperit printre alte obiecte de bronz destinate topirii și clopotul bisericii catolice din localitate. Contrar exemplului armatei austro-ungare care a jefuit fără scrupule și clopotele bisericilor ortodoxe române, ostașii noștri au returnat clopotul autorităților locale.

„În numele parohiei romano-catolice precum și al credincioșilor romano-catolici primiți vă rog cele mai adînci mulțumiri — se spune în adresa Oficiului parohial romano-catolic din Csepel — pentru că ați binevoit a ne da clopotele, ce fuseseră depozitate la fabrica de muniții din Csepel pentru scopuri militare. Pentru această faptă nobilă Dumnezeu să vă binecuvînteze”.

Orașul Debrecin și județul Hajdu, situate la est de Tisa, s-au aflat pentru o perioadă mai lungă de timp sub ocupația trupelor române. În mai 1919, primarul Debrecinului și prefectul județului semnav o scrisoare în care își exprimau gratitudinea față de generalul Constantin Dumitrescu, comandantul acestei divizii, care „...deja prin declarația sa făcută cu ocazia intrării în oraș a cîștigat simpatia populației, a liniștit spiritele”. Mai departe se subliniază că această simpatie care la început s-a manifestat numai față de persoana comandantului, „...s-a potențat în iubire caldă și în stima (...) față de întregul corp ofițeresc al diviziei.”

O declarație demnă și sobră din

Kispesta, dataată 15 octombrie 1919, atestă că Regimentul 3 vînători (compania 7) „...și-a meritat în afară de satisfacția obștească deplină și cea mai recunoscătoare mulțumire pentru că a supravegheat cu credință și conștiinciozitate viața și avutul tuturor”. Aceluiași regiment îi adresează mulțumiri similare și primăria din Vecses.

Asemenea mulțumiri s-au mai trimis din Monor și Soroksar.

Așa cum am arătat de la început, una din problemele cele mai grave cu care era confruntată populația Ungariei și în special cea a capitalei era aprovizionarea cu alimente. Pregătirile de război ale guvernului Bela Kuhn au fost făcute în dauna populației civile care înainte de intrarea trupelor române se găsea în situația nu prea fericită de a avea ca aliment de bază dovleci. Un prim pas pe care l-au făcut autoritățile române a fost acela de a da o destinație corectă resurselor de alimente stocate de statul și armata ungară. „Toate aceste cantități de alimente care au aparținut statului ungar, cele ce au aparținut Ministerului de Război ungar cum și cele ce nu au nici pînă astăzi nici un proprietar se consideră de armata română drept captură de război și se dau populației din Budapesta fără nici o plată. Distribuția alimentelor la populație se va face de către delegații primăriei Buda-Pesta, în unire cu administratorul locotenent Iliescu, întocmind tablele de persoanele și cantitățile distribuite”.

Dar cu această măsură problemele erau departe de a fi rezolvate deoarece erau întîmpinate greutăți majore în asigurarea transportului acestor alimente din locurile de depozitare către centrele de desfăcere. Comandamentul român a dis-

pus în aceste condiții înființarea a „2 perechi de trenuri zilnice, numite trenuri de aprovizionare, care circulă în toate direcțiile pentru a transporta alimente în oraș”. Transporturilor de aprovizionare le-a fost acordat un regim special, ele avînd prioritate absolută chiar față de convoaiele militare.

De asemenea, autoritățile române au dat autorizație de liberă circulație tuturor agenților însărcinați (în număr de 1200) de Ministerul maghiar al aprovizionării cu achiziția de alimente. Pînă la urmă aceștia s-au dovedit mai preocupați de realizarea unor interese personale și au promovat specula și fraudă, iar comandamentul militar a fost obligat să numească delegații speciali ai armatei care să supravegheze atît stringerea produselor, cit și transportul și distribuția lor la populație. În această acțiune armata a avut și sprijinul comisiei de alimentare engleze.

Concentrîndu-și eforturile pentru a ajuta Budapesta, orașul cel mai lovit de foamete, Comandamentul Trupelor din Transilvania a ordonat de la început ca aproximativ 40 de comune situate în jurul Budapestei să fie complet scutite de rechiziții pentru armată, urmînd ca tot surplusul alimentar al acestor comune să fie transportat în capitală. Rechizițiile au fost prohibite și în Budapesta, iar ca măsură contra speculei a fost interzis transportul de alimente din Budapesta în afară.

Pentru că depozitele rechiziționate nu acopereau în întregime nevoile populației, toată regiunea ocupată între Tisa și Dunăre a fost împărțită în comitate administrative de alimentare, aflate sub direcția prefectului ungar din comitatul respectiv.

Se urmărea obținerea unei evidențe clare a resurselor alimentare disponibile pentru ajutorarea populației înfometate din Budapesta. Mai mult, guvernul și Marele Cartier General au intervenit pentru a fi vîndut Ungariei grîu românesc.

Efectul acestor măsuri a fost prompt și astfel Budapesta a primit zilnic, prin intermediul armatei române, 10—15 vagoane de grîu precum și vagoane de zarzavat și alte alimente.

O altă înlesnire a fost acordarea dreptului de a face pine pentru Budapesta și Manutanței centrale a armatei ungare. Autoritățile maghiare au mai primit 60 000 de porci pentru a fi tăiați 300 pe zi și împărțiți populației, precum și cele

...Am venit cu gînd de pace și de binefacere

BUDAPESTA 1919:

50 000 kg carne congelată, 20 000 kg carne de porc și vițel, 20 000 kg carne sărată și 10 vagoane de grăsimi ascunse în frigoriferele societății „Haditelnin” și 10 000 vagoane de cartofi din regiunea de la est de Tisa. Tot pentru înlesnirea aprovizionării a fost permis exportul vinului în Austria în schimbul unor articole alimentare.

Pe toată perioada ocupației au funcționat prin grija unităților române 14 cantine populare unde copiii, bătrînii și femeile sărace au primit hrană în mod gratuit. Fiecare corp de trupă hrănea în plus zilnic un mare număr de săraci și mai ales de copii. Astfel, Divizia 2 cavalerie raporta la 24 octombrie 1919 că, pe lângă măsurile luate pentru o aprovizionare regulată a populației, regimentele și celelalte unități din subordine au hrănit copiii orfani din Budapesta, Vác și celelalte localități de reședință. Iată numai câteva exemple: Regimentul 10 roșiori întreține în Budapesta o cantină unde se servea de două ori pe zi masa la 100—200 persoane, Regimentul 5 roșiori hrănea zilnic 600 de copii orfani, iar Regimentul 4 roșiori peste 140. În mod asemănător au procedat și ostașii Diviziei 7 infanterie: la Regimentul 14 infanterie erau hrăniți 100 de copii; la Regimentul 15 infanterie — 250; la Regimentul 16 infanterie — 300 copii ș.a.m.d.

Este necesar să subliniem că această comportare a ostașilor români nu a fost impusă de un ordin, ci a fost o inițiativă proprie născută de sentimentele lor umanitare. O dovadă în plus că soldatul român nu venise în Ungaria dornic să-și răzune semenii ucși mișelește de trupele austro-ungare pe timpul cît acestea în mod trecător au fost învingătoare, nici să-i extermine pe maghiari care făcuseră din distrugerea românilor și a românismului o politică de stat.

Felul în care autoritățile române au procedat în problema hranei a generat reacții din cele mai diverse. Cea mai mare parte a populației, în special din Budapesta, o bună parte a presei maghiare și chiar țigiva oameni de stat au salutat și au adus călduroase mulțumiri Comandamentului Trupelor din Transilvania pentru ajutorul neprețuit dat de trupele române. Încă din 30 august 1919, primarul Budapestei aduce mulțumirile sale și ale locuitorilor pentru că „arătați atîta bunătațe către copiii săraci din oraș, fiindcă în vremea aceasta grea

Armata română hrănind populația săracă din Budapesta

populația săracă a capitalei suferă foarte mult și noi, conducătorii, cu toată stăruința noastră, nu suntem în stare a le ajuta cît de cît”.

Cetățenii din Ujszasz arată că Batalionul 14 pionieri, prin măsurile luate, a adus în stare de funcționare moara „care a putut lucra spre bucuria și bunul întregii populații” și în încheiere menționează: „Vă mulțumim și pentru că ați aprovizionat cu făină și alte alimente săracii și orfanii”.

Primăria comunei Soroksar atestă faptul că „comandantul Regimentului 10 roșiori, D-I colonel Gheorghe Stancov, împreună cu ofițerii regimentului, au înființat în comun o bucatărie populară, de unde, în perioada de la 17 august pînă la 4 septembrie 1919, 100 băieți săraci și bătrîni primeau zilnic, gratis, de-jun, prînz și cină. Pe calea aceasta voim a ne exprima mulțumirile noastre D-lui Comandant de regiment și corpului ofițeresc pentru faptul uman și sacrificiul făcut; vom gîndi și în viitor la dinșii ca la binefăcătorii noștri”.

24 de locuitori de pe strada Halom din comuna Vecses își pun semnătura pe scrisoarea de mulțumire adresată comandantului, gradaților și soldaților din Bateria 3 — Regimentul 14 artilerie „pentru îngrijirea copiilor săraci, pentru ajutorul dat la adunarea bucatelor și pentru obținerea lămelor de foc”.

Un alt document emis de autoritățile maghiare în 20 august 1919 certifică faptul că Batalionul 2 din Regimentul 6 vinători, cantonat în cazarma Regimentului 1 honvezi din Budapesta, oferea zilnic o strachină cu supă de arpacăș cu carne și 300 grame de piine la 400 de copii săraci. Omenia acestui gest este

estfel înscrisă în adresa menționată: „Această hrănire o acoperă soldații români în detrimentul drepturilor lor pînă cînd transportul de alimente corespunzător acestui scop va sta la dispoziția lor”.

Alte mulțumiri scrise au fost înaintate armatei române de primăriile comunelor Rakospalota, Vác, Godollo, Szolnok, Besenyözog, Künszentmiklos etc., multe sînt însă din Budapesta fiind semnate de oameni de diverse condiții: una de un ofițer activ al Regimentului 32 infanterie, alta de maiorul în retragere Kempel Karol, o alta de Livia Seculici, văduvă.

Comisia Militară Interaliată din Budapesta, în ciuda comportamentului ei echivoc, a fost nevoită să dea o confirmare oficială eforturilor făcute de români. În adresa 840/12.XI. 1919 semnată de președintele zilei, generalul Graziani, sînt aduse mulțumiri pentru măsura Comandamentului român de a fi împărțite o serie de alimente populației sărace.

Un alt argument în favoarea celor expuse pînă aici îl constituie și faptul că guvernul român a solicitat Conferinței de Pace deja de la 2 septembrie 1919 permisiunea de a-și retrage trupele la est de Tisa. Această cerere, ca și cea din octombrie, a fost refuzată de la Paris pe diferite motive. În cele din urmă, în noiembrie 1919 armata română și-a început retragerea, aprobată de Paris în urma unei noi solicitări exprese a Bucureștilor. Proclamația generalului Mărdărescu din 11 noiembrie 1919 este cît se poate de sugestivă: „Părăsind capitala Ungariei, România ține a afirma încă o dată că în urma atacului de pe Tisa, care a motivat acțiunea sa militară,

n-a fost călăuzită decît de legitima apărare și cerințele militare. Orice gînd de asuprire sau de răzbunare i-a fost străin (...). Cu simțămîntul de a-și fi exercitat dreptul ei și de a fi îndeplinit o datorie de umanitate, armata românească ține încă o dată să afirme că a considerat totdeauna afacerile lăuntrice ale Ungariei ca aparținînd poporului ungar, căruia îi dorește restabilirea liniștii, evitînd orice persecuțiuni politice, sociale sau religioase (...). Armata românească mulțumește pentru atitudinea corectă a populației Capitalei în tot timpul ocupațiunii". Între 15 și 22 noiembrie 1919 trupele române s-au retras din Budapesta și din întreg teritoriul de la vest de Tisa.

Cît despre soarta Transilvaniei și a minorității maghiare, România îi asigura pe toți cei care vărsau deja lacrimi gîndind lucrurile prin prisma analizei a ceea ce făcuseră pînă atunci: „Noi, astăzi, nu vom urma cu nici un preț pe unguri în tratamentul cetățenilor supuși statului român. Vrem ca această glorie de intoleranță și reacțiune sîngerоasă să rămînă specialitatea rasei maghiare. Noi renunțăm la prezentarea unei liste infinite de mari în care să înșirăm numele miilor de români care au suferit închisoare, deportare și moarte din partea maghiarilor, fie înainte de război, fie după război sau în timpul revoluției, cînd indulgența mărîmîmoasă a poporului român a fost răsplătîtă

cu vărsare de sînge din partea unor magnați maghiari, reacționari”.

Speranțele noastre de pace și ale lumii întregi vor fi însă curînd năruite și Ungaria lui Horthy se va afla printre protagoniștii politicii revizioniste. Să mai dăm la iveală un singur document care probează cît de repede amiralul Horthy și-a dat la iveală adevăratele intenții. Este vorba de scrisoarea ministrului ungar al aprovizionării din 31 octombrie 1919, adresată generalului Mărdărescu, prin care sînt aduse mulțumiri pentru unele facilități făcute de comandamentul român transportului pe calea ferată al alimentelor destinate Budapestei. Printre multe cuvinte frumoase se strecoară și o frază asupra căreia

Întîmplări petrecute la... baie

Otrăvirea lui Pelias

Potrivit mitologiei grecești, Medeea l-a asasinat pe tatăl lui Iason, Pelias, regele Thesaliei, punîndu-i în baie o otravă mortală, după ce în prealabil îl lămurise că în felul acela își va redobîndi tinerețea.

Moartea lui Agamemnon

La puțin timp după întoarcerea sa din războiul troian, regele Agamemnon a fost asasinat de către soția sa Clytemnestra, care l-a lovit cu securea în timp ce făcea baie, fapt care a generat numeroase tragedii.

Descoperirea lui Arhimede

Se spune că învățatul grec a formulat legea cunoscută sub numele de Principiul lui Arhimede, potrivit căruia un corp cufundat într-un lichid este împins de jos în sus cu o forță egală cu greutatea lichidului dislocat, în timp ce se afla în cadă de baie. El a fost atît de entuziasmat de ceea ce descoperise încît s-a grăbit, gol pușcă cum era, să iasă în stradă strigînd: „Eвриka”! (Am găsit).

Cărțile Bibliotecii din Alexandria

După cucerirea orașului de către arabi, aceștia, care considerau celelalte cărți o profanare a Coranului, au pus pe foc peste 700 000 de volume din celebra bibliotecă pentru a încălzi cele 4 000 de băi publice ale orașului.

Fierbîntea baie a reginei Anna

Anna, regină a Danemarcei și soție a regelui Angliei, se îmbăia într-o apă cu o compoziție minerală specială. În 1615, gazul care se degaja din apă s-a aprins instantaneu, provocîndu-i cîteva arsuri, dar mai ales o spaimă formidabilă.

Timpul lui Benjamin Franklin

Benjamin Franklin rămîne celebru și prin aceea de a-și fi instalat, din import, prima baie modernă din Statele Unite. El își petrecea foarte mult timp în baie, unde și studia sau elabora unele lucrări.

Asasinarea lui Marat

Jean-Paul Marat a jucat un rol foarte important în cursul revoluției franceze, avînd partizani, dar și adversari infocați. La 13 iulie 1793, în timp ce se afla în baie, unde își petrecea multe ore pentru a-și îngriji suferințele cauzate de o boală de piele, a fost anunțat că o femeie, Charlotte Corday, dorește insistent să-l vorbească. Acceptînd să o vadă, după numai cîteva momente aceasta l-a ucis cu un cuțit de măcelărie pe care îl avea asupra sa.

(continuare în pag. 77)

vreem să insistăm: „Aprovizionarea nu este o problemă politică, ci una umanitară”. Această frază exprimă doar principiul calăuzitor al atitudinii autorităților românești, dar e foarte departe de a caracteriza activitatea guvernului ungar. Sînt foarte numeroase documentele în care autoritățile române se plîng de lipsa de sprijin din partea forurilor oficiale maghiare în problemele aprovizionării. După cum se știe, chiar după retragerea trupelor române pe linia Tisei, guvernul român a permis Ungariei să cumpere produsele necesare aprovizionării Budapestei din România, în spiritul relațiilor de bună vecinătate pe care dorea să le întroneze între cele două state. În ianuarie 1920, Bucureștiul hotărăște să suprimă acest ajutor, ceea ce provoacă reacția imediată a guvernului maghiar. Pentru a clarifica motivele deciziei României vom prezenta în continuare telegrama adresată de Marele Cartier General român Comandamentului Trupelor din Transilvania pe 26 februarie 1920:

„1. Prin nota No. 527 din 30.1, Ministrul Prezident al Guvernului maghiar aduce la cunoștința Misiunii Militare Interaliată că nu are nici o intențiune agresivă, ci, din contră, dorește să trăiască în bună armonie cu toți vecinii.

În același timp arată că este surprins și regretă că, pe baza unor informațiuni din presa străină care atribuie Ungariei intențiuni agresive, Guvernul Român a luat hotărîrea de a suprima reprovizionarea Budapestei prin cumpărături din România.

2. Față de aceste declarațiuni avem de răspuns că intențiile agresive ale guvernului maghiar au reieșit în realitate din următoarele fapte:

a) Declarația făcută de amiralul Horthy, de ministrul prezident Huszar (care acum semnează cererea nr. 527 către Misiunea Militară Interaliată) că la primăvară vor începe războiul împotriva cehilor și românilor.

(Declarațiuni făcute cu ocazia expunerii programului lor politic în timpul alegerilor pentru camera).

b) În scopul mai sus arătat ungurii, departe de a menține sub drapel numai cei 35 000 oameni, conform hotărîrii Conferinței, fac zilnic recrutări voluntare și chiar forțate.

Arătarea că cele patru contingente acum în iarnă au drept unic scop lăsarea la vatră a contingentelor vechi este o dispozițiune cunos-

Sentinelă română străjuind Podul de lanțuri din Budapesta

Generalul Moșoiu e primit cu piine și sare în Kecskemet

cută de toată lumea, ca un mijloc deghizat de instruire a mai multor contingente, păstrîndu-se sub arme aceleași efective.

c) La Budapesta, sub auspiciile guvernului, se găsește o asociație pentru recucerirea provinciilor pierdute.

Această asociație lucrează în ascuns împotriva tuturor aliaților și pe față contra noastră și a cehilor.

d) Alimentele procurate din România pentru rezolvarea crizei alimentare din Budapesta treceau la Viena drept compensații pentru armamentul și munițiunile primite de unguri de la austrieci; armament hotărît a fi întrebuințat împotriva noastră. (...).

Telegrama semnată de generalul Prezan conchidea că acestea erau adevăratele motive care au deter-

minat guvernul român să suprimă procurarea de alimente din România. Nerenunțînd nici o clipă la „Ungaria milenară”, Horthy și acoliții săi au imprimat încă din start politicii lor un caracter net antiromânesc. A transforma ajutorul acordat de români dintr-un act umanitar, o posibilitate de apropiere a celor două popoare, într-un mijloc de pregătire a revanșei este o acțiune caracteristică pentru politica maghiară interbelică. Toate eforturile Ungariei lui Horthy au fost canalizate pentru întregirea „corpului amputat” al „Ungariei milenare”, obiectivul numărul 1 fiind fără putință de tăgadă Transilvania.

■ Maior EFTIMIE ARDELEANU
ADRIAN PANDEA

Întimplări petrecute la... baie

(urmăre din pag. 75)

Cearța Bonapartilor

Într-o dimineață din 1803, pe cînd Napoleon își făcea baia, frații săi Lucien și Joseph au intrat peste el, reproșîndu-i intenția de a reda Louisiana americanilor. Joseph l-a amenințat chiar că va sfîrși în exil, ceea ce l-a făcut pe Napoleon să aibă un acces de furie și să se prăbusească în apă. Dar cel care a pățit-o a fost valetul său, care stătea alături cu prosoapele calde pe braț și care s-a speriat așa de tare încît a căzut și a sucombat.

Inspirația lui Wagner

Compozitorul Richard Wagner își făcea zilnic o baie bună, parfumată din belsug cu extract de iriși, timp de mai multe ore, în timp ce lucra la terminarea ultimei sale opere, **Parsifal** (1882). El pretindea ca apa să fie foarte caldă și îndelung pregătită cu parfumuri, ale căror esențe, prezente de altfel prin toată casa, îl inspirau.

Moartea lui Morphy

Paul Morphy din New Orleans, considerat cel mai mare șahist al tuturor timpurilor, cîștigase numeroase partide contra unor maestri renumiți încă de pe vremea cînd era copil. Devenit adult, de pildă, el a jucat, legat la ochi, un simultan cu opt parteneri. Cu toate acestea, de la vîrsta de 22 de ani și pînă la moarte, la 10 iulie 1884, el a refuzat să mai joace, devenind un mare singuratic, chinuit de obsesia că va fi asasinat. Cu toate acestea, sfîrșitul, survenit la 47 de ani, i-a sosit într-o zi nemaipomenit de caniculară cînd, în urma unei plimbări, a făcut o baie rece, care i-a provocat o congestie cerebrală chiar sub duș.

Cum scria Edmond Rostand

Edmond Rostand, scriitor și om de teatru francez, nu suferea să fie întrerupt în timp ce lucra nici de persoanele cele mai apropiate, pe care refuza să le vadă. El prefera să se refugieze în baie, unde lucra cu plăcere toată ziua. Așa a creat **Cyrano de Bergerac** (1898).

Crimele lui Smith

George Joseph Smith, un englez, și-a cîștigat existența mulțumită unei puteri cvasi-hipnotice pe care o exercita asupra femeilor. În 1910, el o întîlnește pe Bessie Mundy și se căsătorește cu ea (fără a-i mărturisii că era deja însurat), după care dispare luîndu-i banii și hainele. Doi ani mai tîrziu el o reintîlnește din întîmplare și-și reiau viața în comun. După ce o convinge pe Bessie să întocmească un testament în favoarea lui, el o conduce la un medic pretextînd că suferă de crize de epilepsie și convingîndu-i pe amîndoi. Cîteva zile mai tîrziu ea a fost găsită moartă în baie, cu o bucată de săpun strînsă în mînă. Toată lumea a rămas convinsă că ea a murit înecat în cursul unei crize. După aceasta Smith se însoară de încă două ori, cu Alice Darnham și Margaret Lofty, le asigură viața la o societate de asigurări și apoi lansează zvonuri despre simptome ciudate, inclusiv la medicii acestora. Sînt găsite amîndouă moarte în baie. Atunci cînd tatăl Aliciei Darnham află de moartea Margarettei Lofty, e frapat de asemănarea izbitoră cu cazul propriei sale fiice și anunță poliția: Smith este judecat și condamnat la moarte. Soția sa legitimă, Edith, relatează însă, după proces, că nu-și amintea să-l fi văzut pe Smith făcînd vreodată baie...

Orgia lui Carroll

Toată America a rămas zguduită la aflarea orgiei care avusese loc, la 22 februarie 1926, la teatrul Earl Carroll din New York. La încheierea unei petreceri care avea loc pe scenă, a fost adusă o cadă de campanie și o tină de alcool, goală, a intrat în ea, în timp ce bărbații care participau la sindrofie făcuseră coadă pentru a-și arunca acolo conținutul paharelor pe care le aveau. Această scenă se desfășura însă în plină epocă a prohibiției și imediat Tribunalul federal a deschis o mare anchetă pentru a stabili dacă în baie se afla alcool și, dacă se afla, de unde provenea. În urma acesteia, Earl Carroll, producătorul spectacolului, a fost acuzat de a fi înșelat instanța în declarația sa care afirma că în baie nu se afla alcool. El a fost condamnat la un an și o zi închisoare și plata unei amenzi. În drum spre penitenciar, face o criză de nervi iar colegii săi de celulă primesc consemnul de a nu aminti vreodată de baie și îmbăiere în prezența lui.

Căderea lui Haakon

La 29 iunie 1955, iubitul rege Haakon, care domnea în Norvegia de la independența țării, în 1905, a căzut în baia regală din palatul său de la Oslo. În urma complicațiilor pricinuite de această cădere, regele, care era foarte în vîrstă, a zăcut doi ani înainte de a sucomba.

BUDAPESTA 1919:

Nr. 14.167 Antistia comunei Rakospalota, 1919

ONORATULUI COMANDAMENT AL TRUPELOR ROMÂNE DE OCUPAȚIE DIN RAKOSPALOTA

Subsemnata Antistie Comunală își exprimă recunoștința față de onoratul comandament pentru faptul că în timpul ocupației, comandamentul, corpul ofițeresc și trupa au dovedit față de populație cea mai mare prevenire și bunăvoință, au vegheat asupra ordinii și a liniștii cu cea mai mare răvnă și au împiedicat orice fel de tulburare a ordinii. Își exprimă mulțumiri recunoșcătoare pentru faptul că în timpul ocupației au împărțit în fiecare zi săracilor din comuna Rakospalota 250 mese gratuite.

Rakospalota 17 octombrie 1919.
Primar (ss) Varga Karoly

Arhiva Serviciului Istoric M.St.M.
Dosar nr. 181 Comand. Trup. Transilvania.

Comand. Reg. 32 Infanterie **NOTA DE SERVICIU** **Budapesta 1919 august 20**

Adeveresc că: Comandantul Regimentului 4 Vânători Români, cazat actualmente în cazarma Maria Tereza, începînd de la data de 10 a lunii curente, împarte de la bucătăriile proprii mese de prînz și de seara la 200 de copii săraci înflămînzîți.

(ss) Lt. Colonel Miklósi,
Cdt. Cadrelor Bat. de rezervă al
Reg. 32 Infanterie.

Văzut.
(ss) Indescifrabil
Comisar de poliție
Sigiliul Insp. Central de Poliție
Budapesta

Arhiva Serviciului Istoric M.St.M.
Dosar nr. 181 Comand. Trup. Transilvania

8 decembrie 1919

Situația economică a Ungariei este precară. De la plecarea trupelor române, situația alimentară a orașului Budapesta s-a înrăutățit. Populația din această cauză este foarte nemulțumită și în special lucrătorii, care neavînd de lucru și necîștigînd nimic, nu pot să-și procure cele strict necesare traiului. De multe ori lucrătorii și populația nevoiașă au pomenit bună situație ce era în timpul ocupației românești.

(Din jurnalul de operații al Comandamentului Trupelor din Transilvania.)

Primăria comunei Saroksar

CERTIFICAT

Primăria comunei Saroksar certifică oficios că comandantul Regimentului 10 Roșiori, dl. colonel George Stankov, împreună cu ofițerii regimentului, au înființat în comună o bucătărie populară, de unde în decursul timpului de la 17 august pînă la 4 septembrie 1919, 100 (una sută) băieți săraci și bătrîni primeau zilnic gratis dejun, prînz și cină.

Pe calea aceasta voim a ne exprima mulțumirile noastre d-lui comandant de regiment și corpului ofițeresc pentru faptul uman și sacrificiul făcut: vom gîndi și în viitor la dîșii ca la binefăcători ai noștri.

Handl Mihail — prim notar
Saroksar, 14 octombrie 1919

APRECIERI GENERALE ASUPRA SITUAȚIEI INAMICULUI ÎN FAȚA FRONTALULUI ROMÂN.

(SUPLIMENT LA BULETINUL DE INFORMAȚII Nr. 285 din 31.08.1919)

.....

Ultimele măsuri luate de Comandamentul român și Comisariatul guvernului nostru, în Ungaria (anularea proclamării stării de asediu decretată anterior de fostul guvern maghiar, regularea cursului monedei și mai ales măsurile de alimentare a populației) produc mare satisfacție printre locuitorii, a căror dispoziție și atitudine față de soldații noștri lasă să transpire recunoștința lor de a se vedea scăpați de anarhia și teroarea regimului trecut.

1 iunie 1920

Populația din Budapesta suferă foarte mult din cauza lipsei de hrană și articolelor de primă necesitate.

În scopul de a mai îndulci starea de spirit, se lansează zvonul că în curînd trupele maghiare vor alunga pe români din Ardeal, și atunci vor fi alimente din belșug și ieftine.

Primăria Comunei Vecses

DECLARAȚIUNE

Subsemnatul, primar al comunei Vecses, de lîngă Budapesta, declar prin aceasta următoarele:

Pe tot timpul de la 7 august și pînă la 15 septembrie 1919, cîl a fost în Vecses Brigada 4 Vînători, comandată de domnul colonel Dimitriu, cu Regimentul 9 Vînători și Divizioanele 3/24 Artilerie și 1/29/4 Obuziere, populația a fost foarte mulțumită de modul cum domnul comandant al brigăzii a făcut dreptate tuturor și a dat tot sprijinul său pentru populație.

1/ A binevoit a ne da aprobarea pentru ridicarea steagului național unguresc pe Primărie, cu solemnitatea cuvenită din partea populației și care ne fusese interzis de regimul bolșevic.

2/ A aprobat de a ne întruni ca orice cetățeni liberi, spre a ne consfătuim pentru binele obștesc.

3/ Ne-a permis a da serbări pentru a se strînge fonduri necesare copiilor orfani de război.

4/ A ascultat orice plîngere din partea oricui, la orice oră, și a dispozat imediat facerea anchetei și acordarea dreptății cui o avea.

5/ A interzis orice rechiziție în Vecses, totul făcîndu-se numai prin voie bună și cu plata în bani imediat.

6/ S-a respectat și protejat cultul, viața și onoarea fiecăruia.

7/ A inspectat zilnic posturile spre a se convinge că măsurile luate pentru apărarea cetățenilor se execută.

8/ A dispus ca toți locuitorii să fie liberi pe cîmp și în sat fără bilet de voie, la orice oră.

9/ Ne-a permis întruniri politice la care au participat și persoane oficiale din Budapesta.

10/ Într-un cuvînt, a fost pentru noi ca un adevărat părinte și de care am fost totdeauna mulțumiți și-i vom fi recunoscători.

Asemenea s-a purtat foarte blajin, cu toată lumea, domnul locotenent Stănescu Ioan, adjutanțul Brigăzii 4 Vinători.

Drept care am dat prezenta de bunăvoie și nesiliți de nimeni.

Vecses, 20.10.1919

Primar (ss) indescifrabil
Notar (ss) indescifrabil

Către
onoratul domn colonel
Dumitru Poenaru

Prin bunăvoința d-voastră mi s-a trimis fotografia care înfățișează festivitatea frumoasă, aranjată de regimentul roșiorilor condus de d-voastră și cînd mulțimea de copii săraci încă a luat parte la petrecere. Scena aceasta strălucită m-a fermecat și niciodată nu voi putea uita gestul elegant, cu care ofițerii regimentului condus de d-voastră i-a ajutat pe bieții copii săraci; fotografia va fi ținută ca un suvenir scump, căruia nu i se pierde valoarea pînă e lumea.

Permiteți-mi să vă exprim mulțumirea mea sinceră că v-ați adus aminte de mine și cu acest prilej. Vă exprim mulțumirea deosebită că arătați atîta bunătate către copiii cei săraci din oraș, deoarece în vremea aceasta grea populația săracă a Capitalei suferă foarte mult și noi, conducătorii, cu toată stăruința noastră, nu sîntem în stare a o ajuta cît de cît.

Chiar din acest punct de vedere sîntem cu recunoștința nerăcătătoare către d-voastră și către domnii ofițeri. Populația Capitalei ca și magistratul vă mulțumesc cu recunoștință cordială.

Teodor Bôdu
Primarul orașului

Budapesta, 30 august 1919

Prefectura județului Szabolcs

Excelență,

După informațiunile ce le avem, din izvoare sigure, trupele ocupante române regale s-ar retrage de pe zona ce ocupă pe linia de demarcație.

Cînd s-ar întîmpla asta, sute de mii din populația cîstită, care nu are nici o legătură cu bolșevismul, însă mai cu seamă pătura inteli-

gentă ar fi expusă răzbumărei crunte și sîngele multor elemente nevinovate și prețioase ar uda pămîntul.

Cu stimă vă rog deci, Excelență, binevoiiți a interveni ca trupele regale române ocupante să nu se retragă de pe linia ce ocupă acum, pînă cînd Conferința de pace nu va stabili asupra soartei Ungariei ce-i mai rămîne și mai cu seamă pînă atunci, pînă cînd situația va deveni de așa natură ca să avem guvernul legal și forța ca să înfrîmăm elementele jefuitoare și să putem restabili ordinea interioară.

Cu stimă,

Dr. Ujalussy Dezső, prefectul județului Szabolcs

REVISTA FUNDATIEI DRĂGAN,
nr. 5—6 aprilie 1989. Roma

O carte albă sui-generis „De la Tisa la Budapesta”

NICOLAE IORGA: La Budapesta n-am căutat să jignim mîndria unui popor adesea legat în istorie cu al nostru și care a lăsat în Ardeal atîtea mii din membrii săi, ci am afirmat dreptul nostru asupra Ardealului, unde nația noastră se sprijină pe vechimea de locuință, pe preponderența numerică, pe necesitatea geografică și, mai ales, pe voința liber exprimată a majorității locuitorilor săi, azi cetățeni egal îndreptățiți ai statului român. Și ne-a chemat acolo o dușmănie orarbă, exprimată printr-un atac brutal. Asemenea necesități nu le-am dorit și nu le dorim.

Generalul GEORGE MĂRDĂRESCU: (...) ofițerul, într-un cuvînt, a fost făuritorul tăriei sufletesti a armatei române care a stîrnit admirațiunea lumii întregi, în ultimul timp (...) Cu trupe de asemenea calitate sufletescă se poate cuceri și planeta Marte, nu numai capitala Ungariei.

I.G. DUCA: Intrarea trupelor noastre în Budapesta este o mărturie strălucită a minunatelor însușiri ale soldatului român.

Cînd se va scrie istoria războiului pentru întregirea neamului, printre atîta glorie, istoricii nu vor ști dacă trebuie să laude mai mult vitejia ostașului român sau admirabilul său spirit de disciplină.

Această disciplină nu e la el nici rezultatul unei tradiții seculare, ca în Prusia de pînă ieri, nici al unei constrîngerii sistematice, ca aceea ce subțirism ținea închegate nesfîrșitele șiruri de trupe moscovite. Ea izvorăște în chip firesc din simțămîntul înnăscut de patriotică datorie a românului și din instinctul său care îl îndeamnă să aibă, față de realități, scepticismul adevăratei înțelepciuni și care, totdeauna, îl împiedică să cadă în mrejele utopiilor atrăgătoare.

ALEXANDRU CONSTANTINESCU:

Tricolorul român a fost înfipt în Cetatea teroarei, în Cetatea trufiei!

Un dușman sălbatic înfîgea încă ieri pumnalul lui otrăvitor în sufletul neamului nostru.

Astăzi inima trufașului asupritor este străpunsă de acel mîndru tricolor, pe care secole în șir l-a pîngărit!

Acum el se pleacă umilit tricolorului hulit, iar la adăpostul cutelor lui își vede asigurată viața și averea.

Dreptatea a învins.

Soarta a răzbunat suferințele de veacuri de umilire, batjocură și nedreptate!

Și cui neamul trebuie să-i fie recunoscător? Acelora care au avut întotdeauna încredere în vitalitatea poporului nostru și acelora care au dat dovada celei mai grozave vitejii.

Aceștia sunt ostașii români, ofițeri și soldați, fii din toate clasele sociale ale poporului nostru. După ce s-au jertfit la Mărăști, Mărășești și Cireșoia și ne-au întregit ogorul strămoșesc, tot acestor suflete de eroi le-a fost dat să-l apere oprind ca puhoiul anarhiei să se infiltreze prin Tisa, Nistru și Pocuția.

Recunoștința față de acest străjer credincios al civilizației ar trebui să-i vie și mai de departe de hotarele neamului.

TAKE IONESCU:

Armata noastră a fost la Budapesta, și a fost nu numai pentru gloria noastră și ca să răzbune veacuri de subjugare, dar s-a dus la Budapesta ca să scape viața foștilor noștri inamici și cauza civilizației europene.

Cît am fost acolo, eram ridicați în ceruri ca salvatori. După ce am plecat... Nu suntem noi vrajmașii seculari?

Oricum ar fi însă, marșul la Budapesta va rămîne una din cele mai strălucite pagini din istoria neamului românesc.

General ALEXANDRU-AVERESCU:

Vitejii din 1877 ne-au dat neatîrnarea patriei.

Cei din 1916 întregirea neamului.

Urmașilor le revine nemăsurata răspundere de a păstra și consolida ceea ce s-a cîștigat cu vitejie, dar și cu suferințe și nenumărate jertfe.

Să nu uite un singur moment că pentru cel învins primejdia aparține trecutului. Pentru învingător, ea este învăluită în tainele viitorului.

Fumul izbînzii poate duce, prin nesocotință, la moleșire, iar aceasta netezește drumul spre prapastia unei posibile catastrofe.

Dar, în mijlocul frămîntărilor ce tulbură încă astăzi lumea, mă simt stăpînit de un sentiment de liniște netulburată, cu presimțirea îmbucurătoare că ziua de mîine nu poate fi decît consolidarea temeinică și înflorirea patriei mărite, prin munca rodnică a celor care, după ce au lăsat arma, au pus cu hărnicie mîinile lor vînjoase pe coarnele plugului.

OCTAVIAN GOGA:

Drumul armatei noastre la Budapesta, drum de glorie curată, netulburată de umbra dușmăniei de neam... Soarta a vrut, după o mie de ani de suferințe, să facă cu noi un act de dreptate postumă.

Am fost la Budapesta, în inima asupritorului de veacuri, am vărsat sînge românesc, ca să ducem acolo apărarea liniștei cetățenești și a echilibrului social.

Mărinimia noastră a fost răspunsul, pe urma apăsării care s-a frînt...

Sînt doi ani de atunci și în capitala de pe malul Dunării se uită repede... Astăzi, se pare, fierb din nou planuri de agresiune împotriva moștenitorilor legitimi ai unei case dărmate. Știm acest lucru și-l urmărim cu o liniște senină:

- Cunoaștem drumul.

INSOMNIACI CELEBRI

Napoleon Bonaparte

Avea obiceiul de a se odihni doar 3—4 ore pe noapte. În situațiile cînd nu putea dormi nici atît, era suficient să se întindă cîteva minute pe pat pentru a-și reveni.

Ecaterina a II-a

Una dintre metodele cele mai eficiente pentru a reuși să adoarmă era de a se lăsa, înainte de somn, ore în șir periată pe păr.

Winston Churchill

Metoda lui de a adormi era de a se folosi de paturi duble. Dacă nu reușea să adoarmă în primul, se muta în celălalt.

Charles Dickens

Era convins că somnul depinde de poziția sa sau a patului. De pildă, patul trebuia să fie orientat către nord, iar el să se culce exact pe mijlocul lui, lucru pe care îl verifica întinzîndu-și brațele lateral.

Alexandre Dumas-tatăl

Medicul său îl convinsese că soluția cea mai bună era aceea de a respecta un orar zilnic foarte regulat. Astfel, în fiecare dimineață, la ora șapte fix, el trebuia să mănînce un măr sub... Arcul de Triumf.

Benjamin Franklin

În așteptarea clipei în care venea somnul, el stătea în picioare lingă marele său pat, pe care în prealabil îl lăsa desfăcut ca să se răcorească.

Cary Grant

Adoptase pentru a adormi o metodă foarte modernă și care se răspindește din ce în ce mai mult astăzi: privea cu incăpăținare la... televizor pînă cînd cădea în somn.

Franz Kafka

Subiectele scrierilor la care lucra îl chinuiau în mai toate nopțile. Pentru a reuși totuși să adoarmă, adoptase, după cum mărturisește în jurnal, tehnica de a-și încrucișa brațele și de a-și pune palmele pe umeri.

Fragment din „Epoopea silențioasă” de George Blond

„O mule liber, mereu iubi-vei marea”

Ch. Baudelaire „L'homme et la mer”

Ivită din adâncurile orizontului, lumina se înalță și dezvăluie privirii întinderea lichidă. Intactă, ca în ziua cea dintâi a lumii. Miresmele mării îmbată briza, slajul este un foșnet vesel, iar plesnetul pavilionului la pupa, un la fel de vesel neascâmpăr. Tot ceea ce reamintește aici epuizarea și războiul, rănile bordajului, găurile făcute de proiectile și urmele luptei înscrise pe chipurile oamenilor, ochii înroșiți ai acestora — totul pare, vreme de cîteva clipe, de neînțeles în această dimineață victorioasă, cînd firea renaște. Cerul e gol; în jurul navei **Côte d'Argent**, marea este pustie. Să fie războiul un vis?

Războiul nu-l deloc un vis. Apare, dintr-o dată, primul avion al zilei; este englez. Se apropie de navă, îi dă stăruitor ocol, în timp ce proiectorul său cu semnale Morse răspindește străluminări. Acest mesaj matinal al războiului nici măcar nu atinge nava **Côte d'Argent**, întrucît nu există cod. Zadarnic a cerut comandantul un asemenea document bazei navale de la Dover. Pînă în cele din urmă, ca și el, avionul se lasă păgubaș, în timp ce **Côte d'Argent** continuă să înal-

teze pe ruta West Hinder, Middelkerque, Nieuport, Zuydcoote, Dunkerque.

Acum, țărnul se conturează clar în depărtări; sau, mai degrabă, muntele acela care îl domină, un Himalaya de fum negru, pe care flăcările îl luminează de jos în sus. De la Dunkerque la Zuydcoote, un nor plumburiu pare să stagneze pe deasupra apei, iar cînd ne apropiem, străbatem bancuri de întunerice care se lasă greoaie peste mare; prin fumul gros de turbă, soarele apare albicios, văzut parcă prin lentile fumurii în zile de eclipsă. Totul se îmbracă într-o lumină ca de sfîrșitul lumii. Ne apropiem și mai mult; deasupra portului vuietul nu mai încetează. Bombe, proiectile, țăcănit de mitraliere... De la Zuydcoote la Dunkerque, un șarpe de culoare închisă, nesfîrșit, se întinde peste plajă. Descoperi, cu ajutorul binoculului, că spînarea îl este alcătuită dintr-o aglomerare de căști. Din șarpele acela se desprind fire perpendiculare, ce înaintează pînă la țărnul mării — sînt soldații care se îmbarcă. În fața porturilor Malo și Zuydcoote, se umplu nave, pe măsură ce ambarcațiile culeg oamenii de pe plajă. Șarpele se prelungește pînă la portul Dunkerque, pînă la pontoane și pînă la capătul acestora, la intrarea în apă. Pentru toți oamenii acela marea a însemnat salvare.

31 mai, ora 9. **Côte d'Argent** acostează la pontonul-est, dar un

ofițer de la poliția navală respinge nava, întrucît locul a fost reținut. Ridicarea ancorei. De la ora 9 și 15 pînă la 10 și 45, **Côte d'Argent** manevrează sub ploaia de bombe în căutarea unui loc de acostare. Este cu neputință să îmbarci trupe de pe plajă, întrucît personalul punții — opt oameni! — nu poate arma decît o singură ambarcație. Manevra navei **Côte d'Argent** nu scapă oamenilor înghesușiți de la debarcadere; prin binoclu pot fi văzuți făcînd semne. Cu foarte puțin timp în urmă, ei au văzut două vapoare scufundîndu-se în numai douăzeci de minute și tremură de frică să nu-l vadă și pe acesta sortit aceluiași sfîrșit sau luînd foc, zadarnic, înainte de a-i fi putut smulge de pe acest pămînt al morții. **Côte d'Argent** încearcă, succesiv, să acosteze la pontonul-vest sau la cheiul Félix-Faure. La 10,45 are loc acostarea la pontonul noului sas.*

Soldații se îmbarcă folosind schelele, lunecînd pe pîntece, împovărați de saci, de căști; la piciorul schelelor, îi ridică marinarii, le distribuie centuri de salvare, îi împing clăie peste grămadă. Un proiectil, nimerind debarcaderul, secără un grup întreg de oameni. La 11,10, ridicarea ancorei. O mie patru sute

* Sas: mic bazin între două ecluze, la intrarea unui port.

de soldați s-au îmbarcat în douăzeci și cinci de minute. Aproape toți tac, mulți închid ochii și dorm. În sfârșit, somnul...

Srîmtorea Zuydcoote. Se pornește în direcția geamandurii de la Nieupoort. Aici, nava **Côte d'Argent** este atacată de baterii germane. La o sută, la cincizeci de metri de prova cad proiectilele. Se înaintează pe stînga, perpendicular față de țarm. Canonada se prelungește douăzeci de minute, proiectilele cad acum la numai cîțiva metri de bord. În sfârșit, inamicul se îndepărtează, treptat, în siaj. Soldații care fuseseră trezii adorm din nou, destinși. În fine, s-a terminat.

S-a terminat pentru ei. Dar hora „rechiționaților” abia a început. Ca și la Ostende, ei știu, ori de cite ori părăsesc țărnul acesta de foc, că viitoarea lor îndatorire va fi să ajungă iarăși la el. Coasta engleză, pe care supraviețuitorii o privesc cu un soi de ușurare uluită — coasta aceasta luminoasă și verde, populată de tineri tenismeni și de tinere înotătoare, lumea aceasta atît de prodigios ruptă de război — nu poate fi decît întrezărită de „rechiționați”. Soldații trebuie să fie debarcați, urmează să se facă aprovizionarea cu apă, cu hrană, cu pături și muniții, trebuie ridicată ancora. Nava **Rouen** — cu care abia au venit nouă sute cincizeci de soldați — părăsește portul Folkestone. **Côte d'Argent** acostează la Folkestone.

1 iunie. **Côte d'Argent** ridică ancora la Newhaven, dimpreună cu nava **Saint-Hélîer**. Abia de pot fi zărite coloanele de fum de la Dunkerque, că trebuie deja adoptată navigația în zig-zag, din pricina necurmatelor atacuri ale bombardierelor; mitralierele de la bord nu-și conțin focul. Deasupra vîlului funebru, țesut din fum, se desfașoară un nemaipomenit carusel aerian. Pot fi văzute și auzite, căzînd în mare, bucăți de aripi și de elice. Un avion în flăcări intră în mare ca o piatră. Șenalul din preajma pontonului-est apare înțesat de catargele navelor scufundate, care ies din apă, formînd cu vergile lor adevărate cruci. Au fost îmbarcați o mie patru sute de soldați. În port, flăcările mistuie nava **Ain-el-Turk**. La 2 iunie, în rada portului Dover, comandantul navei **Côte d'Argent** află că a fost trecut sub ordinele Amiralității britanice: urmează a fi evacuați englezii; au prioritate. La drum, spre Dunkerque. Se acostează la pontonul-est la ora 22,30. Raportul căpitanului este următorul: „Bombardament intens, mai ales din partea bateriilor de coastă. Proiectile de 77 și de 105 cad foarte aproape de noi, pe ponton, schije numeroase se risipesc la bord.” Se începe de îndată îmbarcarea celor

aproximativ o mie și o sută de soldați englezi. O parte a pontonului-est s-a acoperit de cadavre peste care calcă trupele spre a ajunge la cheiul de îmbarcare. Se ridică ancora la ora 23,15. O dată cu nava **Côte d'Argent** ridică ancora și traulerul **Patrie**. Traulerul acesta îl transportă pe ultimii călători, precum și echipajul navei **Saint-Octave**, smulși, spre a fi salvați, din nava lor „întă”. În port, aproape numai nave distruse. Greu și-ar mai fi putut închiplu cineva că ar mai fi fost posibil încă un transport — masa aceea de bărbați cu căști, zăriți, în luminile incendiilor, îngheșuindu-se pe ponton, neclintîți în atmosfera distrugătoare din jur, fără grai, aninai de o speranță, cu chipurile încordate ațîntind marea — masa aceea impresionează profund. Cei care izbutesc să se îmbarce se cred salvați, deși constituie o foarte vulnerabilă pradă plutitoare. Importantă rămîne, desigur, îmbarcarea. Nava **Rouen** îmbarcă încărcătura umană ce-i revine, ridică ancora, se strecoară anevoie deviată de vînt și curenți, șerpuește printre formele întunecate, mobile care au înșesat avântul. Se produce un șoc, o tresărire a navei, urmată de o alta, a oamenilor. Dar **Rouen** nu a fost încă lovit; eșuează pe plaja de vest. O dată, de două, de douăzeci de ori, zguduită de propriile sale mașini, nava încearcă să se desprindă, să se smulgă din capcana uscatului. Marea este în reflux. Și iată că brusc, pe punte, în toilul nopții, în masa turmei aceleia se iscă o rumoare — în urma ordinului de debarcare. Numai dacă ai trecut prin așa ceva, numai dacă ai simțit teribilul gust al neantului, urmînd speranței încă firave, numai atunci poți înțelege golul acela de moarte ce ți se naște în piept și care se cheamă disperare.

Dunkerque este în flăcări. Ceea ce mai rămîne din cheiuri, din construcțiile portului capătă contur de umbre chinezești pe fundalul de lumină al focului. Călătorii navei **Rouen** se apropie din nou de aceste cheiuri și flăcări, îngrămădiți în ambarcații, plutind pe apa neagră ciuruită de schije și aproape că sînt nevoiți să se bată ca să poată pune piciorul pe scîndurile acelea nenorocite. O mulțime de bărci de pescuit, continuu grăbite, agitate, nerăbdătoare, acostează și se încarcă, se umple de ființe omenești. Se află acolo și o coloană care se îmbarcă în șiruri ordonate.

— Dar noi ce facem? Nu ne putem îmbarca?

— Cine sînteți? De unde veniți?

— Păi... de pe nava aceea... **Rouen**, care a eșuat...

— Nu știu... Mergeți la ofițerul cu îmbarcarea... Este acolo, îl ve-

deți?

O, dar cum ar putea cei ce urmau să se îmbarce pe **Rouen** să explice exact ce li se întîmplă în noaptea aceea cuprinsă de vîlmașag? Cine i-ar putea îndrepta spre o altă navă?

— Bine, bine, dar ce se întîmplă cu **Rouen**? De ce nu v-ați îmbarcat?...

— A eșuat, asta vă spuneam!

— Ce să vă facem? Ce putem noi face?...

Oamenii își spun că sînt pierduți în noapte, că s-a zis cu ei, că nimeni nu le va mai purta de grijă. Nava **Rouen** a eșuat pe plajă, este părăsită; marinarii ei s-au descurcat, au plecat pe altă navă; acești oameni știu cum să o scoată la capăt.

În jurul navei eșuate plouă cu proiectile. Comandantul ordonă evacuarea personalului de la bord.

— Adăpostiți-vă pe uscat. Dar mine, la ora 5, toată lumea să fie prezentă la bord!

lată însă și un lucru pe care soldații deznădăjduiți nu și l-ar putea imagina — poate că ar fi mirați dacă ar putea vedea circulînd în interiorul navei, printre suprafețele de tablă peste care clincheteșc schije, doi vizitatori ale căror lanterne sfîșie bezna. Sînt comandantul și secundul, care vor să se asigure că toată lumea a debarcat.

A doua zi, la ora 6, cîțiva soldați atrag camarazilor lor atenția că din coșul navei **Rouen** iese fum.

— Îți spun eu că sînt acolo niște inși! Poftim, se pot vedea, ce mai încolo și încoace!

Totuși, ceasurile dimineții se scurg.

— Doar vezi bine că nava nu mișcă. Are, fără-ndoială, avarii. Oricum, de luat nu o să ne poată lua. Măcar de s-ar descurca marinarii! N-ar fi rău...

La ora 10,30 se virează pe prima de la uscat și **Rouen** se clinteste. La 11,15, cu ajutorul mașinilor și a două remorchere, se reușește punerea navei pe linia de plutire. Se acostează la chei.

— Este **Rouen**, băieți! **Rouen**! Ne îmbarcăm!

Pe pontonul acoperit de cadavre aleargă oameni; din nou transfigurați de speranță...

3 iunie. În fiecă zi, către asfințit, se poate observa că imensul spectacol de la Dunkerque, peste măsură de dramatic, se îmbogățește cu cite un nou detaliu. Cu incendiile — incendiul acela universal —, cu lumina lor apocaliptică oamenii s-au învățat. Și marinarii ce vin din larg s-au obișnuit cu sutele de catarge ce ies din apa uleioasă, cu franjurile acelea de epave înspumate din fața portului Dunkerque. Acum, de pe punțile mitraliate, pot fi văzute, cu ajutorul binoculurilor, noi pontoane

izvorind din marginea plajelor. Sînt rînduri-rînduri de camioane ce au fost puse sã înainteze pînã în mare; peste ele au fost așezate scînduri. De pe aceste debarcadere, de pe pontoane, în mare chiar, printr-o neîntreruptã mișcare, sub ploii torențiale, oamenii se îmbarcă, se îmbarcă, se îmbarcă...

Imaginea te duce cu gîndul la valurile de insecte; inevitabile, valuri pe care nimic nu le poate întoarce din drum, nimic nu le poate abate de la hotãrîrea obscurã a speciei — nici apa, nici focul, nici un mijloc de distrugere. În jurul camioanelor, în jurul pontoanelor, la marginea nisipului plutesc morți între douã ape, îmbrãcați, cu pieptul încins de cureaua raniței; doar casca și-au pierdut-o. Pe brancarde, la malul mării, cu fața spre cer — morți. Tot ceea ce este viu se îmbarcă, navele se îndepărtează, navele se reîntorc — **Newhaven** a și fãcut douã drumuri. Și se reîntorc, se reîntorc, și izvodesc flãcãri, apoi se scufundã, pentru ca altele sã le ia locul — un

spectacol nemaivãzut.

S-a lãsat noaptea. De pe puntea navei **Côte d'Argent**, care din nou se apropie de Dunkerque, portul apare în noapte ca o patã roșie viitoare. Pe mãsura ce se apropie, fiecare bãnuiește — sau mai degrabã își imaginează — întreg talmeș-balmeșul acela nedeslușit de nave în mers și de nave scufundate, de epave, de ambarcații, printre care trebuie sã se înainteze încet, tot mai încet, în fișit de oțel și atingeri, prin strigãtele ce țîșnesc din noapte, în timp ce din vãzduh coboară rachete luminoase, grindinã de proiectile, bombe. Între timp, pe pasarelã, comandantul manevrează ca și cum o voințã omească ar mai avea putere în aceastã smintitã serbare a nopții, iar dacã ți-ai arunca din cînd în cînd privirile spre pontonul-est, ți-ai da seama cã se îngroașã tot mai mult, cã se apropie. Cã este foarte întunecat. Un fel de masã neagrã, asemenea unui zid ce se desprinde, cînd și cînd, dintr-o luminã de in-

cendiu. Dacã te apropii de zidul acela opac, auzi în noapte un zgomot neobișnuit, un tropãit surd ce pare sã vinã din altã lume. Ajun-gînd și mai aproape, bãnuiești existența aceleiași fluviu uman grãbit, care de zile în șir se aruncã în mare. Proiectilele se sparg în lumina rachetelor, fãrã ca tropãitul acela sã înceteze. Abia se ajunge la ponton, cã s-au și prãbușit pîlcuri de oameni pe punte.

La ora 0.45, încãrcatã pînã la refuz, nava **Côte d'Argent** pãrãște pontonul-est; îi vor trebui trei sferturi de orã de chinuite șerpuituri pe apa ciuruitã de proiectile, pentru a se putea degaja, pentru a putea smulge haosului încã o mie cinci sute de soldați francezi supravieșuitori ai Dunkerque-ului și a trece de pontoane. Din fericire, nici unul dintre bombardierele care ocupã vãzduhul nu o descoperã...

■ Traducere și adaptare
de ELSA GROZEA

LAMIA (250 de talanți). Aceastã curtezanã greacã a cerut enorma sumã de 250 de talanți regelui macedonean **Pollorctes Demetrius** pentru a-i oferi favorurile sale. Pentru a reface visteria afectatã de plãtirea acestui preț, regele a instituit o taxã specialã pentru... sãpun.

marșat fixind prețul la nu mai puțin de 10 000 de drahme! Cu toate acestea, se spune, ea s-a dãruit pe gratis lui **Diogene**, filosoful inteligent și ascetic...

NINON DE LENCLOS (50 000 de coroane). Conform unei înțelegeri de tainã, cardinalul **Richelieu** a plãtit 50 000 de coroane pentru a petrece o noapte cu celebra **Ninon**, cea mai rafinatã curtezanã a Franței secolului al XVII-lea. Ea a primit banii, dar... a trimis o prietenã în locul sãu.

Contesa NICCHIA DE CASTIGLIONE (1 000 000 de franci). Aceastã ducesã, de fapt italianã, amantã a lui **Napoleon** și a prințului **Jérôme Bonaparte**, era consideratã cea mai frumoasã femeie a timpului sãu. Dar era și foarte extravagantã. Conteii **Yarmouth**, fiul unuia dintre oamenii cel mai bogați din Anglia, și el un excentric, i-a oferit un milion de franci pentru a-i obține favorurile și ea a acceptat. Se zice cã era așã de îndrãgostit de ea cã nu s-a dezlipit de patul ei... o sãptãminã.

LAIS (10 000 de drahme). Celebru **Demos-tene** își dorea foarte mult aceastã curtezanã greacã nãscutã în Sicilia, cãreia i-a oferit 1000 de drahme pentru o singurã noapte. Atunci ea a

CELE MAI SCUMPE
FEMEI

La 30 august 1940, în Palatul Belvedere din Viena, Germania hitleristă și Italia fascistă au ciuntit în mod samavolnic integritatea teritorială a României, partea de nord-vest a țării fiind dată pe nedrept Ungariei horthyste. Dictatul imperialist fascist de la Viena a indoliat poporul român, care l-a primit cu indignare, revoltă și adâncă durere. El nu s-a împăcat niciodată cu această sentință arbitrară, refacerea frontierelor patriei, dezrobirea milioane de români rămași sub teroarea horthystă reprezentând, pe toată durata conflagrației mondiale, un obiectiv fundamental al întregii suflări românești. Între multiplele inițiative generate de starea de spirit antifascistă și patriotică din țară se înscrie și înființarea unui post de radio semioficial, care să demaște regimul de oprimare din Ardealul de nord și să întretină vie speranța reunificării teritoriului național. El a fost organizat, cu aprobarea oficialităților

prins eforturi constante pentru depistarea și eventual neutralizarea acestui incomed organ de informație. Marele Stat Major român a reușit, prin abile și inteligente acțiuni, să deoace intențiile hitleriste și să asigure funcționarea lui timp de peste trei ani și jumătate.

Postul era organizat în două compartimente: grupa tehnică și grupul redactorilor. În prima grupă, condusă de un căpitan inginer din Marele Stat Major, serviciul radio, întra personalul tehnic ce asigura exploatarea și întreținerea aparatului. A doua era compusă din persoanele ce redactau materialele și care erau și crainici. Aceștia cunoșteau la perfecție câteva limbi străine și de obicei proveneau din românii siliți

Un post de radio românesc împotriva DICTATULUI DE LA VIENA

românești, de Marele Stat Major al Armatei române, în toamna anului 1940 și și-a început emisiunile la 1 ianuarie 1941. Inițial era structurat în două compartimente: „Radio Ardeal” (care emitea în limba română) și „Radio din Secuime” (în limba maghiară). Postul avea două emisiuni zilnice (de obicei la amiază și seara), emițind pe unde scurte (41,5 m, 48 m) și medii (484 m și 555 m). Cu această organizare a funcționat până la 8 mai 1941 (Radio din Secuime) și 14 mai 1941 (Radio Ardeal). Pe baza ordinului generalului Ion Antonescu, dat la 18 iulie 1941 din trenul „Patria”, unde se găsea Marele Cartier General român, postul de radio și-a reluat activitatea la 24 iulie 1941, sub numele de Radio „România Mare” (în limba română și, de la 7 august, și în limba germană) și Radio Unguresc din Ardeal (în limba maghiară). El a funcționat, de data aceasta, numai pe unde scurte, la cele medii renunțându-se din motive de securitate. Sub noua denumire avea tot două emisiuni zilnice, dimineața și seara. Emisiunile în limba germană aveau loc numai în zilele de joi și duminică, dimineața și seara. Durata lor a variat între 15-30 minute, cuprinzând îndeosebi știri și comentarii pe diferite teme. În urma cercetărilor de arhivă reiese că postul de radio „România Mare” a emis până la 27 august 1944, cînd și-a încetat activitatea, 1 200 zile în limbile română și maghiară, 220 zile în limba germană, în total 1 510 ore. De subliniat este faptul că emisiunile în limba maghiară erau prezentate ca ale unui post aparte, materialul lor fiind complet diferit de cel difuzat în română și germană.

Activitatea lui a fost strict secretă, existența fiind cunoscută de un număr extrem de redus de persoane. De altfel, hitleriștii incomodați de emisiunile postului de radio, care puneau în discuție „noua ordine” impusă de ei prin forță, au între-

să părăsească teritoriul răpit. S-a asigurat astfel o sporită autenticitate a emisiunilor, ei fiind buni cunoscători ai oamenilor și realităților de acolo.

Întreaga activitate tehnică și redacțională era coordonată din partea Marelui Stat Major de către locotenent-colonelul (colonel din 1943) Alexandru Ghimșu.

Din punct de vedere tehnic, emisiunile se realizau prin postul mobil al Marelui Stat Major, care a fost adaptat pentru radiofonie. Inițial s-a aflat la Predeal, apoi a fost mutat în București, în Căzarma Gardienilor Publici. La începutul lunii februarie 1942, s-a primit un aparat nou, perfecționat, cu parametri tehnici mult mai ridicați. Acesta a funcționat în clădirea Marelui Stat Major al Armatei române de pe strada Știrbei Vodă, ceea ce a îngreunat depistarea lui de către hitleriști.

Ecoul emisiunilor postului de radio „România Mare” a fost profund și durabil în conștiința românească. Pentru românii din nord-vestul țării ce suportau un aspru regim de opresiune, vestile propagate de acest post reprezentau un netăgăduit suport moral pentru depășirea suferințelor îndurate, întreținînd spiritul de rezistență, curajul și dirzenia în luptă, precum și speranțele restabilirii teritoriului național în granițele lui etnice și istorice.

Caracterul penetrant al activității postului de radio „România Mare”, eficiența lui sînt demonstrate și de faptul că oficialitatea maghiară, mijloacele de informare horthyste s-au raportat, implicit sau explicit, de nenumărate ori la conținutul emisiunilor, încercînd, fără șanse reale de succes, să dezmințită informațiile propagate. De altfel, autoritățile horthyste au depus eforturi stăruitoare pentru identificarea lui, considerîndu-l undeva în teritoriul răpit, mai probabil în Munții Rodnei.

Existența și activitatea postului de radio „România Mare” au reținut atenția și a mijloacelor de informare aliate sau neutre. Posturile de radio

Londra, New York, Moscova, Ankara, Cairo ș.a., organe de presă cum sînt „New York Times”, „Neue Züricher Zeitung”, „Gazette de Lausanne”, „Svensk Tidskrift” și multe altele au subliniat cu diferite ocazii semnificația emisiunilor postului clandestin „România Mare”, faptul că prin el opinia publică românească își susține legitimitatea intereselor naționale.

Prin întreaga sa activitate postul de radio „România Mare” a reprezentat, în anii grei 1940-1944, un mijloc eficient de rezistență împotriva terorii horthyste instaurate în teritoriul de nord-vest al țării, vremelnice răpit, de afirmare a

MĂRTURII DE ARHIVĂ

Cercetarea de arhivă ne-a adus o surpriză: s-au păstrat, aproape integral, materialele transmise în cadrul emisiunilor postului **Radio Ardeal**, ulterior **România Mare**.

Formula de deschidere. După obșnuitul anunț privind lungimea de undă și orele de emisie, crainicul rostea următoarea formulă: „Prin noi vă vorbește conștiința românismului de pretutindeni, vestind porunca de ieri, de azi și de totdeauna a destinului românesc: Murim mai bine-n luptă, cu gloria deplină/ Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost pămînt!”

Menirea postului de radio. Într-un document programatic se stabilea clar menirea postului **Radio Ardeal**: să susțină lupta „contra granițelor stabilite prin acordul (Dictatul, n.n.) de la Viena, considerate provizorii, a căror lărgire, în cadrele drepturilor etnice românești, o anunță ca apropiată. Exaltează ideea solidarității românești... Respinge cu violență cit și cu zeflema provocările ungurești. Privește cu încredere spre țara liberă, în plină refacere, cu menirea de a refăce România Mare...” În alt document, ulterior, se preciza: „Denunță politica de duplicitate a Ungariei și tratamentul barbar aplicat românilor din Ardealul rob. Respinge provocările ungurești (...) Se prezintă ca funcționînd într-un loc imposibil de determinat din conținutul emisiunilor”.

Ecouri în rîndul ascultătorilor. În arhivele postului de radio se găsesc numeroase mărturii privind ecoul emisiunilor în rîndul ascultătorilor.

Iată doar cîteva extrase din aceste documente: „În seara zilei de 7 ianuarie 1941, un român refugiat de la Bistrița a povestit că a ascultat la Bistrița pe unde scurte un post de radio în românește. L-au podidit lacrimile – spunea – căci pentru prima dată de la cedarea Ardealului încoace, auzea adevăruri despre Ungaria și cuvinte de îmbărbătare pentru români, ce lăsau impresia că nu sîntem cu totul uitați...” La 25 februarie 1942, un militar din compania I pază M.St.M. raporta: „Subsemnatul soldat Fekete Gh. contingent 1936 din compania I am ascultat cu un aparat cu galenă, modificat de mine, în dormitorul copiilor de trupă, un post vorbind în limba maghiară, scoțînd în relief neajunsurile populației din teritoriul cedat, cu un caracter de revoltă, în contra guvernului maghiar”. O notă informativă consemnează că „dl. Dumitru Tomida, consilier la Curtea de casație, a vorbit în termenii cei mai

hotărîrii poporului român de a întregi vatra sa strămoșască.

Organizarea acestui post de către Marele Stat Major constituie încă o dovadă a sentimentelor antifasciste, patriotice de care era animată armata română. De altfel, oștirea le va proba în chip strălucit în toamna anului 1944, cînd printr-o grea jertfă de sînge va elibera întregul teritoriu național de sub ocupația străină, anulînd de fapt și odiosul Dictat fascist de la Viena.

Locotenent-colonel
PETRE OTU

elogioși despre emisiunile postului de radio România Mare. A spus că ele învie o dovadă impresionantă a dirzeniei ardelenesti”. Unul dintre redactorii postului de radio, George Sbarcea, raporta la 24 iulie 1942 că într-o discuție cu un grup de gazetari slovaci aceștia i-au declarat: „Slovacii ascultă regulat acest post dat fiind că el constituie cea mai bună dovadă a nemulțumirii ungurilor ardeleni față de noul regim” (horthyst – n.n.).

Frînturi din conținutul emisiunilor. De la microfونul postului **România Mare** porneau spre conștiințele ascultătorilor adevăruri dureroase despre comportarea autorităților horthyste în teritoriul ocupat.

„De la 2 noiembrie anul acesta (1942, n.n.) își ispășește în închisoarea de la Cluj păcatul de a se fi născut român și de a-și fi asumat apostolatul gazetăriei românești în Ardealul nostru vremelnice rob, maramureșeanul Gh. Dăncuș (...). Gh. Dăncuș, redactor cultural al ziarului „Tribuna Ardealului” de la Cluj, a publicat la 8 martie 1941 în pagina a 2-a a ziarului în rubrica „Grai și suflet românesc” poezia „Decebal către popor” a lui George Coșbuc (...). În iulie 1941, parchetul Tribunalului Cluj deschide acțiunea publică împotriva ziarului pe motiv că poezia lui Coșbuc și comentariul apărut au constituit o ofensă la adresa statului și poporului maghiar...”

„Ziarul Pesti Vasag anunță că țăranul român Nemes Gabor a fost condamnat de Tribunalul din Cluj pentru insultă adusă națiunii maghiare”.

„Dintre toate orașele ardelenesti, Năsăudul a avut pînă acum mai mult de suferit de pe urma campaniei antivalahe a conducerii maghiare. Din oraș a fost transformat în comună mare și i-au fost răpite școlile. A fost admis să funcționeze doar liceul de băieți, dar și acesta din liceu fundațional al celor 44 sate românești grănicerești a fost transformat în liceu de stat...”

„În comunele din județele Salaj și Satu Mare, copiii de școală au fost întrebați de către unguri dacă știu sau nu ungurește. Toți aceia care au răspuns afirmativ au fost înscriși la școală ca unguri...”

Sînt numai cîteva frînturi din bogata activitate desfășurată de postul de radio **România Mare**. Putem concluziona că această instituție, în ciuda condițiilor dificile în care era nevoită să funcționeze, a avut un rol important în menținerea ideii de unitate națională, a speranței în eliberarea pămîntului transilvan răpit țării prin odiosul dictat de la Viena.

■ MIRCEA PIETREANU

O personalitate în discuție:

Mareșalul ANTONESCU

Înainte de a judeca, trebuie cunoscute faptele. Evaluarea activității mareșalului Ion Antonescu, pentru a fi corectă, reclamă, mai întâi, reconstituirea riguroasă a acțiunilor sale, altfel spus, a biografiei sale politice. Pe temeiul obiectiv al faptelor se poate emite o judecată nepărtinitoare, o apreciere care să înlăture, în egală măsură, apologia și condamnarea. Călăuziți de aceste gânduri, prezentăm mai jos câteva date și documente - mai puțin sau deloc cunoscute - privind atitudinea politică a generalului, apoi mareșalului Ion Antonescu în vederea cercetărilor ce sînt de înțreprins.

Marea eroare a lui Ion Antonescu a fost de a nu înțelege la timpul potrivit că Germania nu poate câștiga războiul

După cum se știe, în anii participării României la primul război mondial, Ion Antonescu a jucat, în calitate de apropiat - dacă nu cel mai apropiat - colaborator al generalului C. Prezan, un rol important în elaborarea și executarea unor decizii militare de mare însemnătate. Apreciat de unii (I.G. Duca), contestat de alții (Al. Averescu), Ion Antonescu a sîrșit prin a căpăta în armată renumele unui militar de mare integritate morală și competență profesională. În calitate de atașat militar la Paris și Londra a stabilit relații cu personalitățile militare ale Franței și Marii Britanii, care au văzut în el reprezentantul orientării politicii

externe românești: apărarea independenței naționale și integrității teritoriale prin strînsa colaborare cu democrațiile occidentale.

Intrarea în noiembrie 1937 a generalului Ion Antonescu în guvernul Goga-Cuza, formație politică de dreapta, cu declarate intenții de apropiere de Germania și Italia, nu trebuie considerată ca abandonarea convingerilor generalului că securitatea României implică strînse relații cu Aliții occidentali. La scurt timp după preluarea portofoliului apărării naționale, noul titular l-a invitat pe atașatul militar al Franței, colonelul Jules-Marie Delmas, pentru a-i exprima fidelitatea sa față de politica de alianță cu Franța, hotărîrea de a părăsi cabinetul dacă vederile sale ar fi intrat în conflict cu orientarea guvernului. Reproducem mai jos, în traducere, raportul generalului Delmas adresat ministrului de război al Franței, Edouard Daladier, publicat în colecția Documents diplomatiques français.

București, 30 decembrie (1937)

„Am onoarea să vă informez că tocmai am ieșit din cabinetul generalului Antonescu, noul ministru al apărării naționale în guvernul național-cres-tin Goga (care cuprinde totuși trei miniștri și un subsecretar de stat din Partidul Național-Tărănesc, care s-au despărțit de dl. Maniu).

Generalul a ținut să se întrețină cu mine abia instalat.

Întrevederea a fost extrem de amicală. Voi raporta aproape textual termenii în care a început conversația.

Generalul Antonescu m-a primit spunînd: «Cel care vă primește este noul ministru de război, dar și generalul Antonescu, pe care îl cunoașteți de douăzeci de ani. Ora justiției imanente a sunat. Am suportat ca soldat disgrația mea. Iată-mă ministru al apărării naționale, fără să fi solicitat nimic. Am vrut ca unul din primele mele gânduri să fie pentru generalul Gamelin, care mi-a făcut, la Paris, în 1934, o primire pe care nu o voi uita niciodată și care mi-a acordat un concurs ațit de eficace în asistența militară pe care Franța a dat-o României. Vă remit pentru el o scrisoare în care îi exprim sentimentele mele.

V-am chemat pentru a vă informa că am pus, în fața regelui și în fața d-lui Goga, președintele Consiliului, drept condiție a intrării mele în guvernul care tocmai s-a format, că nimic nu va fi schimbat în raporturile noastre de prietenie cu Franța și că am obținut această dublă asigurare. Vă rog să informați de această declarație a mea pe șefii Dvs. Atît timp cît voi fi în acest guvern, linia politică față de Franța nu se va schimba. Nu voi tolera niciodată să se uite că Franța a pus la dispoziția noastră importante materiale de armament cînd eram șeful Marelui Stat Major. Dacă s-ar întîmpla ca într-o zi guvernul să-și schimbe orientarea, aș pleca fără șovăială și fiți sigur că în acel moment situația ar fi mai serioasă decît cînd am părăsit Statul-Major».

I-am mulțumit generalului Antonescu pentru asigurările lui, spunîndu-i că luam notă, că ele nu mă surprindeau din partea lui, cunoscîndu-l de mult, dar că îmi mergeau la inimă, ca reprezen-

tant al armatei franceze și ca francez, că voi informa pe ministrul Franței și pe șefii mei.

Ministrul (Antonescu - n.n.) s-a arătat sensibil la elogiile pe care i le-a făcut o parte a presei franceze și la încrederea pe care ea i-o arată. „Știu că sînt criticat, a adăugat el, că se afirmă că sînt infeudat Gărzii de Fier, ca și cum aș putea să mă leg de o organizație ce poate acționa împotriva Franței. Dar trebuie să ai și cîțiva detractori”.

L-am asigurat, din partea mea, că eram convins că Garda de Fier nu avea concursul său, atît timp cît ea s-ar ridica împotriva Franței și că știam că el însuși îi avertizase pe conducătorii acestui partid.

Întrucît generalul Antonescu mă autorizase să vorbesc în deplină sinceritate și întrucît aveam misiunea de la dl. ministru al Franței să-i atrag atenția asupra acestui subiect, i-am semnalat interesul pentru ca, pe plan politic, primul ministru Goga să dea asigurări opiniei publice franceze în privința intențiilor sale; el (Antonescu - n.n.) mi-a spus: „Nu fiți neliniștiți, se va face. Am constituit un guvern de dreapta pentru a evita dezordinea. E treaba noastră. Dar, dl. Goga nu va merge spre Germania. Va încerca poate să amelioreze relațiile cu această țară, ceea ce este dreptul și datorita. Asta e tot”.

În sfîrșit, am rezumat în fața ministrului de război toate formele de activitate pe care le-a luat concursul militar pe care noi îl dăm României și, mai ales, proiectul în curs al organizării unei fabrici de blindate în România. I-am arătat că fostul președinte de Consiliu, dl. Tătărescu, ceruse oficial d-lui ministru al apărării naționale și al războiului al Franței să autorizeze uzinele Renault să participe la această fabrică și că această importantă problemă merita un examen atent și acordul noului guvern. El mi-a declarat că această afacere va fi studiată, de îndată ce va fi numit la serviciul armamentului un nou comandant, care va fi generalul Dobre, un specialist în materie, în locul generalului Glatz.

În ce mă privește, cred că putem avea deplină încredere în afirmațiile noului ministru al apărării naționale, care ne-a dat deja atîtea dovezi de prietenie și că putem conta pe influența și prestigiul acestui șef, pe care suveranul — ce îl ținea deoparte pînă mai ieri — tocmai l-a numit în fruntea armatei pentru a relua sub control, cu concursul său, corpul de ofițeri, neliniștit de măsurile luate recent de deblocare a cadrelor și de decretul lege privind avansările, elaborat, dar a cărui aplicare tocmai a fost suspendată”.

La raport era anexat mesajul adresat de generalul Ion Antonescu generalului Gamelin, șef al Marelui Stat Major al armatei franceze: „În momentul în care preiau postul de înaltă responsabilitate la Ministerul Apărării Naționale primul meu gând se îndreaptă spre Dvs., d-le general.

Nu pot să uit și nu voi uita niciodată primirea calduroasă, perfectă încredere și, mai ales, concursul pe care Franța, grație Dvs., l-a acordat armatei române, cînd eram șef al Marelui Stat Major, concurs pentru care vă voi rămîne întotdeauna recunoscător.

Profit de această ocazie pentru a vă exprima, împreună cu sentimentele mele de admirație, cele mai bune urări pentru viteaza armată franceză și vă rog să binevoiți a primi expres cele mai înalte considerații.”

Evenimentele din anii 1939-1940 l-au determinat pe Ion Antonescu să-și modifice vederile. Pactul Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), victoriile Wehrmacht-ului, înfrîngerea Franței și retragerea corpului expediționar britanic, ampu-

tarile teritoriale suferite în vara anului 1940 de România și tragica ei izolare — toate acestea l-au făcut pe militarul Ion Antonescu să creadă că singura posibilitate pentru țara sa de a-și redobîndi teritoriile pierdute era de a conlucra cu Germania, a cărei forță armată părea atunci invincibilă. Militarul din Antonescu l-a covoșit, în personalitatea sa pe omul politic, cît va fi fost.

Nu intenționăm să discutăm aici — spațiul nu ne-o îngăduie — politica lui Ion Antonescu în anii 1941-1944 și relațiile sale cu Hitler. Pentru înțelegerea lor, semnalăm însă un document puțin cunoscut, din arhivele americane, publicat în S.U.A. în 1983 de Brutus Coste, ultimul însărcinat cu afaceri al României la Washington.

Memorandum de conversație întocmit de Cavendish W. Cannon de la Secția Afaceri europene.

(Washington) 4 septembrie 1941

Participanți: Dl. Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri al României.

Secretarul (de Stat, Cordell Hull)

Dl. Cannon de la Secția europeană

„Însărcinatul cu afaceri ad-interim al României l-a vizitat, la cererea sa, pe secretar astăzi.

El i-a înmînat secretarului o notă privind reocuparea Basarabiei și Bucovinei de nord de către forțele române, precum și statutul politic și legal al acestor teritorii din punct de vedere al României.

El a spus apoi că obiectivul său, solicitarea acestei întrevederi a fost prezentată, pe baza instrucțiunilor guvernului său, poziția guvernului român în actualele ostilități din Europa de est. El a spus că, alăturîndu-se Germaniei în războiul împotriva U.R.S.S., scopul României a fost numai să redobîndească teritoriile ocupate de U.R.S.S., cu un an în urmă, adică Bucovina de nord și Basarabia; că aceste operații militare nu constituiau, prin urmare, o agresiune și că intervenise o schimbare în caracterul participării române, în sensul că, recîstigînd teritoriile ocupate, operațiile României vor fi de acum înainte limitate la obligațiile unei forțe de ocupație. El a spus că din motive strategice armata română fusese obligată să înainteze dincolo de teritoriile reclamate, dar că, și în calitate de forță de ocupație, aria operațiilor va fi limitată la regiunea dintre fluviile Nistru și Bug. El a mai primit instrucțiuni să declare că România nu formulează pretenții teritoriale și că ocuparea anumitor zone se datora necesităților strategice și „colateral” daunelor provocate de U.R.S.S. în Basarabia. El a primit instrucțiuni să informeze pe secretar că guvernul său a notificat oficial guvernului german poziția sa și a explicat, în chip specific, germanilor că România nu va fi de acord cu nici o expansiune teritorială în est în schimbul renunțării la revendicările ei față de Ungaria în Transilvania, care rămîne o problemă prioritară a politicii naționale.

Secretarul a mulțumit dlui Coste pentru această comunicare și a cerut dlui Cannon, care era prezent la întrevedere, să o redacteze sub forma unui memorandum pentru secretar.

Dl. Coste a cerut atunci permisiunea să adauge cîteva observații personale la declarația făcută. El a spus că România sprijinise întotdeauna principiul securității colective și că fusese unul dintre cei mai înflăcărați aderenți ai Ligii Națiunilor. El era de părere că nu fusese suficient apreciat, peste hotare, faptul că România respinsese invitația Germaniei de a participa, așa cum au făcut-o Italia, Ungaria și Bulgaria, la invazia și dezmembrarea Iugoslaviei. După o întreagă generație

aflată în umbra „amenințării roșii” nemijlocit la frontieră și după „ocuparea teritoriului românesc” de către Soviete acum un an, politica României este condiționată de marele pericol pe care îl reprezintă U.R.S.S. Guvernul român, a adăugat el, are dovezi că U.R.S.S. intenționa să ocupe și alte teritorii românești și că unul din motivele restrîngerii operațiunilor militare românești în prezent este conservarea armatei pentru securitatea viitoare a țării.

Secretarul a remarcat că răspîndirea comunismului ca sistem este o problemă în sine, dar că în acest timp guvernul american consideră hitlerismul inamic mondial; că din 1938, Statele Unite au predicat și practicat consecvent principiile înțelegerii și cooperării internaționale care nu este necesar să fie repetate acum și că, în aceeași perioadă, hitlerismul s-a manifestat ca inamicul națiunilor pașnice, distrugîndu-le una după alta; că Statele Unite își concentrează toate energiile și cheltuiesc miliarde de dolari pentru înfrîngerea hitlerismului, și această situație determină atitudinea noastră față de acele țări care ajută cauza lui Hitler sau prelungesc conflictul pentru înfrîngerea ei.

Dl. Coste a replicat că România speră să fie, din nou liberă pentru o cooperare cu alte țări în chip pașnic și că el crede că acum problema specială a României, în ceea ce privește relațiile cu U.R.S.S., pare a nu fi înțeleasă, așa cum reiese din declarația recentă a dlui Churchill în care România a fost grupată cu Italia, Ungaria și Bulgaria ca „șacali ai tigrlui”.

Secretarul a remarcat că aceasta era o problemă între dl. Coste și guvernul britanic”.

Deși conversația s-a încheiat pe această notă, iar secretarul de stat american, Cordell Hull, nu a manifestat explicit înțelegere pentru explicațiile date de Brutus Coste, acesta a aflat cîteva zile mai tîrziu că „Secretarul de stat l-a întrebat pe ministrul Finlandei (la Washington — n.n.), Hjalmar Procope, dacă era în măsură să-l informeze despre intențiile guvernului său. Secretarul a oferit ca un exemplu de imitat comunicarea României”. La 25 septembrie 1941, subsecretarul de stat Sumner Welles a confirmat primirea notei din 4 septembrie 1941 a guvernului român privind restaurarea suveranității României asupra Basarabiei și Bucovinei de nord (notă înmînată, cum s-a văzut, de Brutus Coste lui Cordell Hull) și — ceea ce este vrednic de semnalat — a calificat Basarabia și Bucovina de nord drept „teritorii românești”, fapt considerat de Brutus Coste în raportul trimis la București drept „un gest prietenesc”, întrucît, după cum sublinia diplomatul român „Dl. Sumner Welles are reputația unui diplomat pe cît de prudent, pe atît de reținut în exprimările sale”.

Episodul relatat de Brutus Coste (într-un volum editat de Academia Româno-Americană de Științe și Arte în 1983) pune în lumină situația fără ieșire în care se afla mareșalul Ion Antonescu aliniindu-se cu Germania în speranța redobîndirii teritoriilor pierdute în 1940; el și-a atras astfel ostilitatea democrațiilor occidentale (S.U.A. și Marea Britanie) angajate în cea mai strînsă colaborare cu Uniunea Sovietică pentru a distruge în comun fascismul. Rezervele manifestate de conducătorul

României față de politica lui Hitler (de exemplu, cazul citat de Coste: refuzul de a participa la atacarea și dezmembrarea Iugoslaviei) nu i-au fost luate în seamă.

Marea eroare a lui Ion Antonescu a fost de a nu înțelege la timpul potrivit că Germania nu poate cîștiga războiul. Chiar și la 9 februarie 1943, el îi spune ministrului României la Berlin, Raoul Bossy: „D-ta nu cunoști armele secrete pe care mi le-a arătat Hitler la ultima noastră întrevvedere, nici planurile lui de război, nici masele de soldați pe care le va asvîrli asupra rușilor, la vară. Nu încape nici o îndoială că ofensiva de vară a germanilor va zdrobi armata rusă”. Aceluiași diplomat, Ion Antonescu îi spunea că nu se teme că ne vor robi nemții căci „li s-au tocit colții acum”.

Obiectivul său rămînea refacerea patrimoniului național-teritorial, astfel cum el arată în urma Marii Uniri din 1918. Lui Raoul Bossy, el îi spunea că în problema Transilvaniei l-a avertizat pe Hitler: „O voi lua înapoi și fără Dvs. căci dacă un popor de 16 1/2 milioane, ca cel român, nu ar fi în stare să dezrobească 1 1/2 milioane de frați, ocupați de o națiune mai mică, nu ar merita să trăiască”.

După eșecul ofensivei germane din vara anului 1943 (Operația „Citadela”) și trecerea definitivă a inițiativei strategice, în urma bătăliei de la Kursk, de partea Armatei Roșii, mareșalul Ion Antonescu nu putea ignora realitățile militare care dezmințeau pronosticurile sale din februarie. Față de același Raoul Bossy, numit reprezentant al României la Vatican, el încerca o justificare: nu putea primi Basarabia și Bucovina de nord de la Hitler sau, ceea ar fi fost, după opinia lui, și mai rău, în schimbul Transilvaniei; Transnistria și Crimeea reprezentau în concepția lui „zone de securitate”, iar Stalingrad „obligație de aliat”. Mareșalul se legăna în iluzia că Anglia îi este favorabilă: „eu n-am făcut greșelile lui Hitler, n-am persecutat pe evrei”. Era mai lucid cînd considera că retragerea trupelor române de pe frontul de Est ar atrage imediată ocupare a țării de către Wehrmacht și instalarea unui guvern legionar, prezidat de Horia Sima. Dorea ca ungurii să încerce o desprindere de Germania pentru ca atunci să poată redobîndi Transilvania de nord. „Eu ce vreau — conchidea el — este ca în timpul războiului să recuperez cît de mult din ținuturile ce ni s-au răpit iar la pace, să pledez cauza integrității teritoriului României mari”.

Iluzia, calculul politic profund eronat călăuzeau politica mareșalului. Ele aveau să-l ducă la prăbușire, căci, uitînd propriul său raționament din 1943, la 23 august 1944 va stărui să-i solicite lui Hitler acordul pentru ieșirea României din război. Cine s-ar fi putut îndoii de reacția dictatorului „nazist”: înlăturarea imediată a lui Antonescu, aducerea la putere a legionarilor și transformarea României într-un cîmp de bătălie.

Sentimentele patriotice ale mareșalului Ion Antonescu nu erau dublate și de simțul politic coresponsuzător. De aici deznodămîntul teribil al tragediei sale care s-a încheiat în fața plutonului de execuție la 1 iunie 1946.

■ Dr. FLORIN CONSTANTINIU

HARALAMB
ZINCĂ

I. Dosarele nu renasc din cenușă

Încep printr-o mărturisire: îmi plac ipotezele. Le enunț, mă „joc” cu ele. E un joc al intelectului care te incită, te smulge din strînsoarea unor adevăruri absolute și te aruncă în luptă cu inerția, aprinzându-ți imaginația. Uneori acest „joc” îți așază pe frunte lauri, alteori spini. În ce mă privește, mă supun regulilor lui nescrise și nu mă sfiesc să-mi recunosc eșecurile. Mă simt aldoma unui criminalist aflat la „locul faptelor”, pornit să-l identifice pe „făptaș” de la un... fir de păr. Vreau să spun că pentru enunțarea unei ipoteze ai nevoie de un punct de plecare, de un dosar concret a cărui interpretare dată de alți investigatori refuzi s-o accepți. Și, cum nimeni și nimic nu te poate împiedica să încerci să luminezi laturile obscure ale celui dosar, te apuci să emiți ipoteze (cît e de simplu!), să cauți urme, eventual să le reevaluezi pe cele vechi, așa încît, odată ajuns la capătul „jocului”, să obții confirmarea ori infirmarea propriilor supoziții.

Ipotezele din prezentul comentariu își au sursa într-o stare de facto: statutele celor trei mari arhive statale din lume, care reglementează cercetarea unor dosare ultra, ultrasecrete ale celui de-al doilea război mondial. Conform acestora, cei care au trăit cea mai cumplită tragedie a secolului vor avea acces la adevărurile politice, diplomatice și militare ale epocii lor abia în mileniul următor, mai exact în anul... 2035. La prima vedere, afirmația pare o glumă, dar vă asigur că așa stau lucrurile. Democrație, democrație, dar pînă la misterioasele dosare în cauză... De aici „petele albe” ale istoriei contemporane. Această politică de desfercare a dosarelor secrete viciază automat truda istoricului. Se poate oare lăuda cunoscutul istoric american W. Shirer, autor al unei ample monografii consacrate ultimului război mondial, că a beneficiat de dreptul de a „cotrobăi” prin dosarele-ului 2035? Desigur, nu! Ca atare, concluzia se impune de la sine: ne-a dăruit o lucrare valoroasă, dar incompletă pe ici, pe colo...

Se pot oare lăuda istoricii sovietici, care, nu mult după 9 mai 1945, au trimis tiparul primele cinci volume din „Marele război pentru apărarea patriei” că au avut permi-

siunea de a cobori în adîncurile arhivelor? Desigur, nu! Așa se și explică faptul că pînă în prezent au tipărit cîteva variante ale aceleiași istorii, iar o alta este în pregătire.

Dar la urma urmei ce-or fi conștinând aceste dosare supuse unui regim de cercetare atît de draconic? Iată o temă către care ne întoarcem adesea pentru a o asalta cu nerăbdarea noastră profesională. Iar în efortul de a întui tainele acelor arhive, ipotezele ne sînt un aliat prețios. De ce nu le-am chema în ajutor? Ce este tentat omul să ascundă față de semenii? Desigur, faptele urite. Cu cele frumoase se mîndrește. În această ordine de idei aș îndrăzni o comparație. Arhivele au fost create după chipul și asemănarea omului: păstrează la vedere faptele frumoase și mai puțin rușinoase, iar pe cele condamnabile le pun sub obroc. Așadar, la întrebarea: „Oare ce tănuiesc cu atîta încăpăținare dosarele anului 2035?” una din ipoteze ne răspunde fără ezitare: „Numai fapte murdare, căci dacă ar fi fost curate...” Într-adevăr, privind în urmă, constatăm că în cei patruzeci și cinci de ani de la înfrîngerea Germaniei hitleriste s-au scris și tipărit mormane de cărți (istorii, monografii, memorii, cărți-document etc. etc. etc.) consacrate ultimului război mondial. Evaluări reale sau mai puțin reale... Proslăviri și mitizări... Condamnări și demitizări... Aceste nenumărate cărți, asociate cu filmele artistice și documentare, ne întregesc impresia că tema a fost epuizată. Nu trebuie să uităm însă că, în paralel cu războiul fierbinte, au mai existat și unul diplomatic, și unul al serviciilor de spionaj. Pe acesta din urmă Winston Churchill l-a numit în ziua cînd l-a declanșat drept un „război murdar”. Scopul scuză mijloacele. Un „război murdar” presupune de la sine operațiuni „murdare”. N-am vrea să se înțeleagă că Anglia a fost singurul stat care a purtat și un asemenea tip de război, dar glasul autorizat al lui Churchill are meritul să-l fi etichetat exact. Oare războiul diplomatic și cel al serviciilor de spionaj să fi trimis la arhive numai fapte frumoase, temerare, pline de noblețe? Ne îndoiim. Altminteri de ce ar fi condamnate unele dosare la un regim de „detenție” atît de sever? La îndemnul ipotezelor constatăm că nici pînă în prezent nu s-a scris încă o istorie a „războiului murdar” în ale cărei pagini faptul „murdar” să fie pus în rînd cu cel „curat” și tratat cu obiectivitatea de rigoare. Cum să se scrie o asemenea istorie, dacă dosarele anului 2035, oriunde s-ar afla depozitate, sînt inaccesibile cercetătorului? Și-apoi cîte din ele nu or fi fost puse pe foc? Iar din cenușă numai păsările renasc.

II. Simplă omisiune?

Hitler nu și-a ascuns niciodată intențiile sale războinice. Dezideratul său politic, ideologic și militar: „Deutschland über alles” fusese propagat în toată lumea. Iar führerul nu se abătuse cu o iotă de la programul său. Știa prea bine că cererea sa de revizuire a granițelor cu Polonia va declanșa războiul. N-a ezitat în a-l aprinde. La 1 septembrie 1939, trupele sale au făcut sub ochii țărilor europene — mari și mici — o primă demonstrație a noii doctrine militare: Blitzkrieg-ul.

În același an nefast, serviciile de spionaj din Occident, intuind obiectivele viitoarelor acțiuni politico-militare ale Reichului — cerealele și petrolul românesc, au trecut urgent la elaborarea unor planuri menite a bara din umbră calea Wehrmachtului spre Valea Prahovei. Au intrat deci în acțiune comandouri specializate în acte de sabotaj, conduse de ași în materie, călți încă din anii primului război mondial la flăcările sondelor românești. Curînd se înregistrează explozii, incendii, distrugerea unor instalații de petrol, de unor mijloace de transport. Desigur, România neutră își risca flința națională favorizînd în fel și chip actele de violență inițiate de aliații săi tradiționali prin mijlocirea unor societăți stăpînite într-o anumită proporție pe petrolul românesc. În consecință, aceste comandouri aveau obligația de a asigura acțiunilor lor de război o conspirativitate deplină, menită să ocrotească generozitatea statului român. Însă pe măsură ce Hitler își concentra trupele în vest, hotărît să sfîrșească o dată cu așa-numitul „război ciudat”, sabotorii de meserie sosiți din Anglia, Franța și Belgia deveneau tot mai stingaci și mai gălăgioși. Umblau, dacă putem spune așa, cu „clopoței la picioare” și, pe unde treceau, îi ademeneau după ei pe spionii nemți din România — și erau destul! Drept care protestele lui Ribbentrop adresate guvernului român nu mai conțineau, devenind tot mai dure și mai amenințătoare. Dar sabotorii nici că le păsa de greutatea pe care le creau guvernului român. La începutul anului 1940, pe cînd se pregăteau să arunce în aer Porțile de Fier și să blocheze navigația germană pe Dunăre, „clopoței” acestora au izbucnit să aducă relațiile diplomatice germano-române într-un punct exploziv. Amenințările mesagerilor lui Ribbentrop și Canaris se

întețeau, răpindu-i lui Carol al II-lea orice spațiu de manevră. „Petrolul sau viața?” răsuna amenințările lui Hitler. „Ieșirea din neutralitate sau ocuparea României?” Cine să bănuiască la acel ceas al istoriei — mai 1940, ajunul declanșării campaniei din vest — că protagoniștii războiului „murdar” de pe Dunăre tocmai obiectivul acesta îl urmăreau: să-l calce pe nervi pe Hitler, să-l silească să ia măsuri militare de apărare a producției de petrol din România, să-l oblige să ocupe România și să-și disloce trupele în Balcani. Nu va trece mult timp și agenții lui Wenger și ai lui de Chastelaine, își vor vedea obiectivul atins. Bineînțeles, prin mijloacele „războiului murdar”.

La 10 mai 1940, Hitler pornea ofensiva în vest. Punea astfel capăt „războiului ciudat” care, pentru aliați, a însemnat un răgaz nesperat. Au știut însă cum să-l folosească? La această întrebare, istoria celui de-al doilea război ne răspunde că Marea Britanie l-a folosit cu mai multă inteligență decît Franța. Poate și din pricina poziției sale geografice.

La 17 iunie 1940, Franța, incapabilă să mai facă față forței militare germane, capitulează. A rezistat 37 de zile, rămîind în care guvernul francez a părăsit Parisul, evacuînd ministerele, arhivele. Literatura de specialitate (monografia, memorialistic etc.) consemnează că acolo unde Biroul 2 n-a mai apucat să-și evacueze arhivele, a ordonat „punerea lor pe rug”. De aceea ne-au surprins cele petrecute la 19 iunie 1940 în gara Charité sur Loire, cînd agenții contraspiunajului german au dat de un tren rămas întreg, care aparținuse generalilor Maurice Gamelin și Weygand, comandamentului lor. În urma unei minuoase percheziții, Abwehrul a descoperit, printre multe altele, și o casetă plină de documente „strict secrete”. Valoarea acestora a fost stabilită urgent, deoarece cîteva din ele aveau o importanță operativă imediată. Să le enumerăm: Acordul de cooperare între armatele franceze și belgiene, **programul de acțiune și identitățile agenților francezi conduși de Léon Wenger, însărcinați să distrugă instalațiile petroliere (din Valea Prahovei, H.Z.) care-i aprovizionau pe germani (sublinierea noastră, H.Z.)**, codurile folosite de aliați, o Notă ultraconfidențială **cu privire la supravegherea neutrilor care-i sprijină pe aliați...**

Nu posedăm inventarul tuturor documentelor găsite de Abwehr în trenul generalului Gamelin și nici nu putem aprecia importanța lor, de aceea ne oprim asupra „pieselor” menționate mai sus. Studiarea lor impune, din capul locului, două

întrebări:

a) Chiar să nu fi avut ofițerii Biroului 2 ai comandamentului lui Gamelin și Weygand cînd să evacueze nu trenul, ci arhiva? Nu cumva au uitat-o în tren în mod deliberat, conform unei misiuni secrete?

b) Ce căutau în caseta din trenul de la Charité sur Loire documente care, în mod firesc, își aveau locul în arhivele centrale ale Ministerului de Război de la Paris?

Ca să obținem, în perspectiva timpului, un răspuns corect la cele două întrebări, este necesar să derulăm evenimentele ulterioare datei de 19 iunie 1940 și să urmărim consecințele rătăcirii unei arhive uitate în tren ca pe-o umbrelă.

Preîntînd documentele „strict secrete” ale Statului Major francez la adevărata lor valoare, Hitler n-a mai stat mult pe gînduri și a declanșat un scurt război diplomatic care în lunile următoare a întors pe dos mai întîi sud-estul Europei, apoi Peninsula Balcanică. Ofensiva a debutat cu o furibundă campanie a presei germane împotriva sabotajelor francezi, belgieni, englezi din Valea Prahovei și de pe Dunăre, ce acționau sub pretinsa „protecție diplomatică a României neutre”. Pe acest fundal propagandistic, Ribbentrop a detonat prin surprindere o „bombă” a cărei explozie a zguduit Peninsula Balcanică. „Bomba” sub forma unei „Cărți albe” conținea un „exploziv” constituit din 70 de documente autentice (toate de la Charité sur Loire), intitulate: „Documente secrete ale Marelui Stat Major francez”. Publicată simultan în cîteva limbi, inclusiv în română, „Cartea albă” mai beneficia de un amplu comentariu menit să demaște acțiunile nestingerite ale agenților britanici, francezi, belgieni în România. Concluzia: sabotajii cercurilor petroliere străine, precum și politica de neutralitate a României „pun în primejdie interesele militare germane”.

Diplomația română a încercat să se apere. Renunț la garanțiile franco-britanice, îi expulzează pe sabotori, își remaniază guvernele. Canaris se întîlnește cu Moruzov, Moruzov cu Canaris. Măsuri peste măsuri, toate cu speranța că spiritele se vor liniști. Strădaniile sînt însă zadarnice, căci arhiva de la Charité sur Loire îi dăruise lui Hitler, o dată cu documentele sale, și un pachet de motivări temeinice pentru a-l pedepsi pe Carol II, dar, mai ales, pentru a lua decizia ca, în numele „intereselor militare germane”, să pună stăpînire pe cerealele și petrolul României. Călăuzindu-se și el după un vechi și încercat dicton, „divide et impera”, declară: „un perfid mecanism diplomatic destinat să se soldeze cu dezmembrarea teritorială a României.

Loviturile se succed cu o violență politică rar întâlnită, pe care istoria românilor n-o va uita niciodată. Și parcă pentru a îndreptăți pe deplin represaliile lui Hitler, cercurile petroliere străine găsesc cu cale să dea publicității o declarație în care se spune negru pe alb: „Este adevărat, a existat un plan de distrugere a sondelor și instalațiilor. El a fost elaborat în colaborare cu Statul Major român, pentru eventualitatea în care Germania ar ocupa România.”

Însă ca Hitler să poată ordona ocuparea României trebuia iritat, lovit precis în interesele sale militare și ademenit să i se servească pe tavă condițiile cu care să-și motiveze decizia. Și cine să le creeze dacă nu strategii operațiunilor din umbră?

Oare cât de adânc este ascuns în arhivele britanice dosarul „războiului murdar” purtat de agenții **Intelligence Service**-ului, între anii 1939–40, pe teritoriul României? Întrebarea formulată astfel nu trebuie să-l surprindă pe cititor. În perioada la care ne referim, mai toate companiile străine din România camuflau în virful consiliilor de administrație agenți de spionaj conduse de rezidenți cu o vastă experiență, ca, de pildă, G.G. de Chastelain, directorul Societății „Unirea”. Toate aceste agenții se aflau angrenate într-o înfruntare vizibilă și invizibilă. Obiectivul vizibil? Incendierea rafinăriilor de petrol, distrugerea sondelor, blocarea transporturilor feroviare și fluviale. Obiectivul invizibil? Ațitarea cu orice preț a inamicului împotriva României și atragerea mașinii de război naziste în Balcani. Scopul scuza mijloacele!

Din păcate, autorul rîndurilor de față nu mai are cum să-și prelungească așteptarea până în anul 2035. De răbdare ar mai dispune... Așa că nu-i rămîne decît să enunțe ipoteze. De aceea, începe prin a afirma că „gentlemenii” de la Londra au manipulat magistral „războiul murdar” întru apărarea propriei țări. Prețul? Cehoslovacia, Polonia, Balcanii... Iar despre trenul de la Charité sur Loire se poate spune că a reprezentat o operație-apogeu, ea încununînd cu succes operațiunile anterioare din România. Hitler a prins nu o „minge”, ci o „cheie” pe care a folosit-o deschizînd mai întîi poarta României, apoi pe cea a Balcanilor. A „jucat mingea” exact pe direcția dorită de strategii „războiului murdar”: a pedepsit România neutră, grăbind și dictînd ciuntirea teritoriului ei, i-a oferit apoi cu cinism garanții de securitate, a introdus o Misiune militară în România sîngerîndă datorită amputărilor suferite (Ce ciudată potrivire: data intrării trupelor germane în România coincide cu data amînării de către Hitler a operației „Leul

de Mare” — invadarea Angliei!), în fine, s-a văzut stăpîn pe grînarul și petrolul românesc. Acum, mașina de război a Wehrmachtului putea manevra liniștită: avea cu ce-și „hrăni” trupele, tancurile, avioanele, motorizatele. De la București, Peninsula Balcanică i se dezvăluia fîhrerului în toată splendoarea ei strategică: dintr-o dată, trei ieșiri la mare. A supune Bulgaria, Iugoslavia, Grecia echivala nu numai cu o performanță a doctrinei Blitzkrieg-ului, ci și cu o demonstrație politico-militară menită, în cele din urmă, să convingă Anglia să ceară pace. Decizii... directive... ordine... Afluirii de trupe germane înarmate pînă-n dinți prin trecătorile Carpaților. În a cincea lună a anului 1941, steagul celui de al treilea Reich își flutura aroganța la Sofia, Belgrad, Atena, pe Insula Creta. Hitler jubilează: are toate motivele: nordul și vestul Europei, cu mici excepții, îi aparțin, sudul, de asemenea. În rest, împlinirea dezideratului său ideologic nu era decît o chestiune de timp. Nu bănuia nici o clipă că, în realitate, căzuse poate în cea mai ingenioasă capcană întinsă vreodată de conducătorii „războiului murdar” unui inamic. Era prea amețit de fulgerătoarele sale biruințe pentru a evalua cu luciditate realitatea cîmpului de luptă. Deși își trecuse trupele prin foc și pară, nu realizase în sud-estul Europei și în Balcani o adevărată campanie, ci numai o mare dislocare de forțe, risipînd, cu voie sau fără, norii invaziei ce-i adunase tot el deasupra Angliei.

Ar fi greșit să credem că numai Hitler jubila. Mai jubila și Churchill... Pînă la acea dată, mașina de cifrat „Enigma”, capturată de la inamic, îl ajutase să înregistreze două succese militare, unul mai prețios decît celălalt: evacuarea trupelor de la Dunkerque și îndepărtarea primejdiei de invazie a Insulei. În sfîrșit, supuși regelui George al VI-lea își puteau desfăce liniștiți bagajele. Fusesse greu pînă ce Hitler apucase momeala.

III. Enigma... „Enigmei”

Războiul psihologic, componentă de bază a „războiului din umbră”, a cunoscut în timpul marii conflagrații o largă și variată dezvoltare. El n-a încetat la 9 mai 1945, o dată cu înstăpînirea păcii, ci a continuat și continuă și în prezent pe o scară foarte mare, în forme mult mai subtile și mai variate decît în anii

1938–1945. În cărțile-document deslușim una din aceste forme larg răspîndite. Mă refer la acea literatură care, pornind de la un dosar cu fapte istorice reale, pus la dispoziție de către o anume arhivă, își propune să-l introducă pe cititor în așa-numitele zone obscure ale istoriei. Să apelăm la un exemplu: asasinarea lui John Kennedy. Cîte cărți-document nu s-au scris pe această temă? Și toate emîind pretenția de a elucida misterul! Dar el tot n-a fost elucidat. Ba dimpotrivă... Cititorul trebuie să știe că manipulatorii „războiului psihologic” folosesc frecvent tehnica „informării” prin... dezinformare. Totuși am greși dacă ne-am grăbi să tragem concluzia că toți autorii de cărți-document sînt automat și agenți ai dezinformării. Unora li se pun în brațe dosare tentante, dîndu-li-se asigurări că acestea stabilesc realitatea. Dar realitatea este alta, iar autorii nu au cum s-o stabilească. N-o pot stabili nîci arhivarii-manipulatori, căci unele dosare puse în circulație au anexe „ultra, ultra secrete” care sălășluiesc în alte compartimente ale arhivei, de unde vor fi scoase la lumină peste ani și ani. Iar autorii acceptă dosarele, căci o carte-document cu un titlu ca acesta: „**Hitler a murit în Argentina**” (Buenos Aires — 1987) devine din start un bestseller.

Iată acum și un exemplu concret de dezinformare a opiniei publice. În urmă cu cîțiva ani, Rudolf Hess, omul nr. 2 în cel de-al treilea Reich, a încetat din viață în celebra închisoare Spandau din Berlinul Occidental, unde a avut privilegiul de a fi ani în șir unicul ei deținut, fiind păzit, rînd pe rînd, de ostași americani, englezi, sovietici, francezi. În comunicatul dat publicității de către comandamentul Comisiei aliate de control se afirma că fostul nazist și-a pus capăt vieții sîngurîndu-se cu un cablu. Plauzibil. Cum să nu crezi cînd ți se comunică tot oficial că defunctul a fost supus unei expertize medico-legale. Să recunoaștem că nu e deloc ușor să fii nonagenar și deținut între zidurile unei cetăți! Așadar ne împăcaserăm cu gîndul că ultimul deținut de la Spandau s-a sinucis. Cînd, deodată, o carte... o carte scrisă de un medic... un englez care încearcă să demonstreze că sinucigașul de la Spandau nu era una și aceeași persoană cu nazistul Rudolf Hess. Așadar, decenii la rînd ostașii Comisiei aliate de control au păzit un „alter ego”. Cum să nu faci senzație o asemenea carte? Cum să nu devină un bestseller?

Autorul a aruncat un „pietrol” și a încurcat și mai rău lîpele încălțate ale cazului Hess. Dacă sinucigașul de la Spandau nu e unul și același cu Rudolf Hess, atunci unde și cînd

a dispărut Hess cel adevărat? A murit mai de mult? Mai trăiește? E ocrotit? De către cine și în ce scop? „Dosarul Rudolf Hess” rămâne fără îndoaială una din cele mai tenebroase enigme ale celui de-al doilea război mondial. Misiunea lui Rudolf Hess în Anglia din mai 1941 reprezintă o filă din ascunsă istorie a „războiului murdar”. Din păcate, dosarul nu va putea fi consultat decât în anul... 2017.

Să ne întorcem însă la enigma... „Enigmei”. S-au scris pe această temă cu adevărat captivantă numeroase articole și cărți, răspindite pe mai toate meridianele lumii. Cititorul trebuie să știe că fără aprobarea și sprijinul conducerii **Intelligence Service**-ului enigma... „Enigmei” nu ar fi ajuns niciodată la cunoștința opiniei publice. Deci, autorilor li s-au pus la dispoziție dosare, documente, precum și mărturii limitate ale unor agenți implicați în reușita operației. Documentarea are un hotar trasat de manipulatori. Dincolo de acest hotar se află fața nevăzută a mașinii germane de cifrat și decifrat „Enigma”. De fapt, iată ce știm noi astăzi despre „Enigma”:

- încă din anul 1933, imediat după instaurarea lui Hitler la putere, serviciul britanic de spionaj a manifestat un interes aparte pentru cercetările unor oameni de știință germani în domeniul realizării unui nou tip de mașină de comunicație;

- „omul de afaceri” (mai toți marii spioni dintre cele două războaie mondiale au fost iscușiți oameni de afaceri, lucrând la adăpostul unor conerțe, trusturi, reprezentanțe) Sir William Stephenson, mina dreaptă a lui Churchill, a fost cel care a luat urma mașinii și a condus operația de capturare a ei;

- în primăvara anului 1939, un comandou special britanic, comandat de colonelul Collin Gubbins, bucurându-se și de sprijinul Serviciului Secret polonez, a capturat un exemplar al mașinii, ștergind bine orice urmă a furtului;

- în toamna aceluiași an, când războiul împotriva Poloniei era în toi, prețioasa captură se mai afla încă la Varșovia, de unde a fost transportată în Anglia și ascunsă în localitatea Bletchley, departe de furnicarul metropolei;

- numeroși specialiști britanici și-au suflăcat mințile și s-au apucat de lucru, fiecare minut în desăvârșirea operației fiind foarte prețios;

- în unele probleme tehnice, s-a apelat și la concursul oamenilor de știință americani;

- s-a elaborat o strategie a apărării secretului de la Bletchley, secret care, spre cinstea „eroilor din umbră”, n-a fost penetrat;

- documentele furnizate de „Enigina” erau marcate cu ștampila

„Ultra... ultra... ultra secret”;

- la momentul oportun, Churchill i-a dezvăluit și președintelui Roosevelt „marele secret”;

- din momentul intrării în funcțiune la Bletchley a mașinii „Enigma”, Marele Stat Major al armatei engleze (uscat, aer, mare) a fost conectat la modul de gândire al Marelui Cartier General al fűhrerului. În felul acesta, toate directivele, ordinele, instrucțiunile transmise de inamic marilor sale unități opera-tive poposeau simultan și la Bletchley, iar de acolo ajungeau urgent pe biroul premierului britanic;

- așa cum mărturisește sir William Stephenson „au fost cistigate bătălii, deoarece cunoșteam dinainte planurile inamicului, puteam influența aceste planuri și eram în stare să anticipăm, prin metode nedezvăluite pînă în prezent, cum va proceda dușmanul.”

Nu este suficient să sustragi din arsenalul inamicului o „armă secretă”, mai trebuie să știi cînd și cum s-o folosești; iar conducătorii englezi ai războiului au știut, dînd dovadă și în acest domeniu de șiretenie, iscusință, inteligență. Istoricii însă, după opinia noastră, sînt încă departe de a stabili și evalua contribuția mașinii criptografice „Enigma” la evoluția războiului mondial, ca și la deznodămîntul lui. În ianuarie 1941, operația „Barbarossa” nu împlinise nici măcar o lună de zile de cînd fusese înscrisă pe hărțile O.K.W.-ului. Mulțumită „Enigmei”, planul hitlerist de atacare a Uniunii Sovietice se conturase destul de repede și de clar și pe hărțile premierului britanic. Merită atenție una din precizările lui W. Stephenson, creierul operației „Enigma”, precum și un paragraf extras din cartea biografiei lui W. Stevenson (**I se spunea „Temerarul”**, Editura politică, 1983). „Noi puteam influența aceste planuri (hitleriste-H.Z.)”. Desigur, în bine sau în rău, adăugăm noi. Iar la pagina 33, scriitorul Stevenson consemnează următoarele:

„1941

Ianuarie. Stephenson, Donovan și Churchill discută posibilitatea de a întinde o cursă lui Hitler în Europa de Est, pe baza interceptărilor „Ultra”. (Enigma — H.Z.).

În ce a constat această cursă Stevenson nu ne mai dezvăluie. Păcat! O filă din istoria „războiului murdar”, care ne interesa în cel mai înalt grad, rămîne astfel, în continuare, ascunsă. De aceea ne și întrebăm: Ce aveau în vedere cei «trei magnifici» ai «războiului murdar», atunci cînd au hotărît, în ianuarie 1941, să-i întindă lui Hitler o capcană în Europa de răsărit? Ce scop urmăreau? Nu cumva să disloce și mai mult forțele militare ale

Germaniei spre Balcani pentru a îndepărta definitiv de la Canalul Mîniei primejdia invaziei?

Întind că paragraful citat puțin mai înainte era o încălcură explozivă, fiind sensibil interpretărilor, Stevenson s-a grăbit să acrediteze un punct de vedere oficial exprimat chiar de Churchill: aflînd de operația „Barbarossa”, partea engleză a întreprins, cu mijloacele războiului din umbră, tot ce putea pentru a-l determina pe Hitler să-și amîne campania din răsărit. De acord, dar cu ce scop? În nici un caz nu din simpatie pentru Uniunea Sovietică. Într-adevăr, fűhrerul a amînat în două rînduri declanșarea războiului împotriva Uniunii Sovietice, din motive accesibile cercetătorului: nu-și încheiasă încă socotelile în Peninsula Balcanică. (Nu ieșise încă din prima capcană). Mai era apoi campania din Africa de Nord unde debarcase, sub comanda generalului Rommel, un corp expediționar (asta da, campanie!). Urmărind și analizînd, în perspectiva istoriei și cu datele puse la dispoziție de arhivele marilor puteri, evoluția „războiului murdar”, constatăm cum se conturează conceptul politico-moral al acestui tip de acțiune militară subterană, principiul său călăuzitor: **Să ținem teatrul de război cît mai departe de Insulă!** Faptul că Churchill l-a avertizat pe Stalin că Germania lui Hitler pregătește un atac militar împotriva țării sale și că Stalin a minimalizat și interpretat eronat acest act de bunăvoință rămîne în istorie ca un adevăr de necontestat. Sîntem însă în fața unui act „curat” la vedere, care, în mod logic, trebuie să mai aibă o latură... una obscură, ce scapă deocamdată cercetătorilor. Cu siguranță că undeva, într-un fund de arhivă, există un dosar în ale cărui documente se păstrează tehnologia șesăturilor de intrigi, de dezinformări, de întinderi de capcane, care, în ultima instanță, a salvat viața a sute de mii de englezi, însă cu prețul sacrificării unor țări, dealtminteri „prietene”.

Să revenim la enigma... „Enigmei” și să consemnăm ceea ce încă nu ni s-a dezvăluit și rămîne, eventual, să ne dezvăluie dosarele anului 2035:

- cine-i agentul care a furnizat Angliei informația că specialiștii germani sînt pe cale, încurajați de Heydrich, să pună la dispoziția Wehrmachtului și a Abwehrului o nouă și ingenioasă mașină criptografică de comunicație? Ce loc ocupa acest agent în ierarhia rețelelor de spionaj britanice din Germania? Nu cumva firele lui și la Canaris?

- cine sînt ofițerii Serviciului Secret polonez care, împreună cu agenții britanici conduși de colone-

lul Collin Gubbins, au participat la capturarea mașinii „Enigma”? Ce soartă au avut acești ofițeri polonezi care cunoșteau secretul capturării?

● de fapt, cite exemplare ale mașinii „Enigma” au funcționat în anii războiului în slujba Marii Britanii?

● cine și când a elaborat strategia selectării și exploatarei informațiilor furnizate de „Enigma”, tactica distribuirii acestor informații aliaților americani și sovietici? În ce măsură unele informații, dacă ar fi fost trimise la vremea celor doi mari aliați, le-ar fi fost de mare ajutor, dar interesele imediate și de viitor ale Marii Britanii precumpănind, informațiile au rămas pe loc, în „culcușul” lor secret?

● care au fost primele informații furnizate de „Enigma”? Funcționa „Enigma” în 1940? A aflat Churchill, prin mijlocirea „Enigmei”, de planurile Germaniei de cucerire a teritoriului României și, dacă da, ce atitudine a impus diplomației ultrasecrete și conducătorilor „războiului murdar”?

● ce alte mașini și coduri criptografice aparținând altor țări — aliate sau inamice — au „colaborat” cu „Enigma” fără să se știe, obținându-se astfel, pentru înaltul Comandament britanic, ample și cuprinzătoare sinteze cu privire la evoluția celui de al doilea război mondial pe multe și întinsele fronturi?

O, ce n-aș da ca de acolo de sus, din înalțuri, pe unde voi hălădui în anul 2035, să pot zări grimasa celui care cercetător care, din greșeală, ar nimeri și peste acest articol!

IV. „Mașina Enigma” a Serviciului secret sovietic

În urmă cu câțiva ani murea la Moscova, doborât de o boală necruțătoare, un englez din tată-n fiu, al cărui nume — Kim Philby — făcuse la un moment dat înconjurul lumii. Dispăruse din Marea Britanie, patria sa, ca, după un timp, să reapară pe ecranele televiziunii sovietice pentru a pune punct speculațiilor în legătură cu persoana sa și pentru a mărturisi telespectatorilor sovietici și opiniei publice mondiale că a acționat ca spion al Uniunii Sovietice, plantat, în timpul războiului, în inima centralei **Intelligence Service**-ului, având sub control și manipularea agenților din sud-estul

Europei. Trebuie să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului: performanța lui Philby a pricinuit serviciilor secrete britanice mari prejudicii. Datorită acestui agent conectat la „creierul” I.S.-ului, Serviciul secret sovietic era la curent — ce-i drept, nu cu viteza mașinii „Enigma” — cu informațiile majore, rapoartele, sintezele agenților engleze din zonele de „interes politic-militar” ale Uniunii Sovietice. O mărturisește Philby în memoriile sale tipărite la Moscova. Mai dezvăluie că și după terminarea războiului a continuat să furnizeze informații Uniunii Sovietice, când, în 1946, ca prim-secretar al Ambasadei engleze în Turcia, „conduce eficient”, sub acoperire diplomatică, rețelele de spionaj îndreptate împotriva Uniunii Sovietice. Mai târziu, prin 1949, va fi transferat la ambasada Marii Britanii din Washington, unde, tot ca prim-secretar, este împuternicit să țină legătura cu directorul C.I.A.-ului, funcție de care numai „temerarul” Sir W. Stephenson o mai deținea. Deci dubla lovitură. În 1963, Philby este silit să se replieze la Moscova, activitatea sa în „folosul unei puteri străine” fiind pe cale de a fi demascată.

Așadar, Kim Philby, purtător al unor înalte distincții britanice și sovietice, și-a povestit viața, activitatea. Trebuie să fii un cititor absolut naiv ca să nu constăți că unul dintre marii spioni ai secolului XX nu a dezvăluit mai nimic în plus față de ceea ce a dezvăluit partea britanică în acuzația de trădare, că nici el ca autor nu s-a bucurat de dreptul de a se apropia de dosarele **ultra**, **ultrasecrete** ale mileniului trei. După părerea noastră, Philby a „omis” să răspundă în cartea sa următoarelor întrebări:

● ce mijloace și ce canale a folosit pentru a-și transmite rapoartele și informațiile în anii războiului, când serviciile britanice de contraspionaj controlau cu rezultate extraordinare Insula?

● a cunoscut sau nu secretul mașinii germane de cifrat „Enigma”? Dacă da, a transmis Moscovei această prețioasă informație? A avut acces la documentele „Ultra” furnizate de „Enigma”?

● cum și prin ce canal primea informațiile din sud-estul Europei, de pildă din România? A cunoscut planul misiunii secrete „Autonom” a celor trei agenți britanici — de Chastelaine, Porter și Mețianu — parașutați în decembrie 1943 în România? Nu cumva informațiile sale au stat la baza unei dure corespondențe (aprilie — mai 1944) între Molotov și Churchill, Molotov-Eden pe tema misiunii celor trei parașutați în România?

● a fost la curent cu activitatea de spionaj desfășurată în România de „hitleristul” dr. Arthur Tester, de naționalitate engleză? Pentru cine lucra, de fapt, acest abil agent? De ce, imediat după 23 august 1944, ofițerii englezi din Comisia Aliată de Control, cu sprijinul autorităților române, l-au căutat pe dr. Tester cu atita stăruință, dar fără succes?

Desigur, sînt secrete aparținînd tot unui „război murdar” și, pentru că pînă la luminarea lor e o cale atît de lungă, ne-am permite să emitem și pe seama lui Kim Philby o ipoteză...

Dacă serviciile secrete engleze au manifestat, încă din 1933, un viu interes pentru mașina „Enigma”, nu se poate să nu fi manifestat același interes și pentru codurile și mașinile similare ale Serviciului secret sovietic. În anii războiului, contraspionajul britanic a izbutit să identifice foarte mulți agenți hitleriști — mai noi și mai vechi — pe care „l-a întors”, cum se exprimă literatura de specialitate, împotriva **Abwer**-ului sau **SD**-ului, transformîndu-i în agenți dubli. Aceștia, mulți la număr, au jucat un rol eficient în „intoxicarea” lui Hitler și a înaltului său Comandament... Sîntem convinși că și „Enigma” a contribuit cu succes la laborioasa acțiune de identificare a agenților hitleriști și la silirea lor să lucreze pentru **Intelligence Service**. N-ar fi exclus, îmi șoptește una din ipoteze, ca și Kim Philby să fi devenit un înedit agent dublu, condamnat să moară în tabăra adversă, nu numai în scopul de a fi convingător pînă la capăt, ci și pentru a se reabilita față de patria sa.

SOTI ȘI SOTII

Regele Mongut (Siam)	9 000 de soții și concubine
Regele Mutesa (Uganda)	7 000 de soții
Regele Solomon (Israel)	700 de soții
Regina Kahena (barbară)	400 de soți
Regele August cel Mare (Saxa)	365 de soții

(continuare în pag. 98)

Ați făcut bine că v-ați ales cariera militară?

Domnule locotenent (sublocotenent, maistru-militar clasa a IV-a, sergent-major), iată că ați absolvit școala militară și ați fost deja repartizat într-o unitate a forțelor noastre armate. Vă felicităm și vă dorim mult succes! Aveți în față un drum lung, frumos, dar nu lipsit de greutate, de aceea armata presupune calități umane deosebite, verificabile în încercări dintre cele mai diverse, fapt probat de îndelungată tradiție a acestei instituții sociale. Vă propunem în cele ce urmează un chestionar „nevinovat” despre problemele începutului de drum în această carieră, solicitând ca singur aliat sinceritatea dumneavoastră. Nu credem că este lipsit de interes ca acest chestionar să fie completat și de alte cadre tinere, chiar dacă au absolvit școlile militare ceva mai demult. Ba mai mult încă, și cei mai în vîrstă, cu toate că le este mai greu să schimbe ceva în felul lor de a fi, pot reflecta cu folos pe marginea întrebărilor și răspunsurilor propuse, cu toată simplitatea acestora. Îndrăznim chiar să ne gândim și la ceilalți, care și-au ales în viață alte meserii, „civili”, cum se spune, față de care nutrim speranța că citind aceste rânduri se vor cunoaște mai bine și vor re-cunoaște, măcar în treacăt, că cel puțin o singură dată în viață s-au visat în uniformă ostășească sau s-au întrebat cum ar fi fost dacă ar fi ales calea aceasta. S-o luăm, deci, cu începutul:

1. Scrieți o scrisoare unui prieten din copilărie pentru a-l anunța, între altele, că ați absolvit cu bine școala militară, ați fost avansat și ați fost repartizat la o unitate militară în garnizoana x. Cum semnați?

- a) Locotenent Ion Popescu
- b) Lt. I. Popescu
- c) Nelu

2. Sinteti tînăr, așadar, proaspăt absolvent de școală militară, nou venit în garnizoană și ați cunoscut o fată cu care urmează să vă întâlniți prima oară

- a) veniți la întîlnire în uniformă
- b) veniți în civil
- c) veniți cum presupuneți că i-ar place ei

3. Dacă fata întîrzie zece minute la întîlnire, cum vă manifestați?

- a) vă mulțumiți să vă uitați semnificativ la ceas
- b) surîdeți doar și nu spuneți nimic
- c) solicitați o explicație

4. Prietena dumneavoastră iubește foarte mult dansul și muzica, prilej de suferință pentru dumneavoastră care nu știți să dansați.

- a) o rugați să vă ajute să învățați și dvs.
- b) evitați discoteca oferindu-i alte posibilități de distracție
- c) încercați să învățați singur să dansați

5. E duminică, în restaurantul în care ați intrat singur se află subordonatul dumneavoastră, soldatul Y, ce la masa împreună cu părinții săi care au venit să-l viziteze, situație pentru care a fost învoit

- a) vă așezați la o masă cît mai îndepărtată pentru a nu-i deranja
- b) treceți pe la masa lor pentru o scurtă discuție de prezentare
- c) ieșiți imediat

6. Ați hotărît împreună cu prietena să mergeți la un film, dar la cinematograful ea vă mărturisește că l-a mai văzut

- a) mergeți la un alt cinematograful
- b) o rugați să-l mai vadă o dată și cu dvs.
- c) o invitați la o plimbare sau la un local

7. Urmărind un film cu subiect militar împreună cu prietena dvs., cu acțiuni de luptă care sînt mai puțin cunoscute altora

- a) îi oferiți, din proprie inițiativă, lămuriri
- b) vă abțineți de la orice comentariu
- c) încercați să-i explicați după ieșirea de la cinematograful

8. În compartimentul de tren în care călătoriți în civil, cîțiva militari în termen, în uniformă, pe care nu-i cunoașteți, sînt cam gălăgioși, deranjînd călătorii

- a) nu-i luați în seamă
- b) vă declinați calitatea de ofițer (maistru-militar, subofițer) și le cereți să înceteze
- c) pentru început îi rugați, pur și simplu, să fie mai temperați

9. Văzîndu-vă salutînd un ofițer superior într-o anumită împrejurare, prietena dumneavoastră vă întreabă dacă:

- a) l-ați salutat pentru că așa cere regulamentul militar
- b) pentru că este un om mai în vîrstă
- c) pentru că are o bogată experiență militară

Care este răspunsul dumneavoastră?

10. Sînteți în civil, treceți pe stradă și întîlniți un coleg de unitate de același grad care este însoțit de o femeie pe care nu o cunoașteți

- a) îl salutați dumneavoastră primul
- b) vă faceți că nu-l observați
- c) îl opriți pentru o scurtă conversație sub un pretext oarecare.

11. La o petrecere la care participați, constatați că unul dintre invitați nu agreează, din motive personale, „uniforma militară”

- a) îl ignorați evitînd orice provocare
- b) încercați să-l lămuriți de subiectivitatea atitudinii sale
- c) regretați că ați venit în uniformă

12. Constatați că fata pe care o simpatizați vă apreciază în primul rînd pentru că-i place uniforma, apreciîndu-i în mod deosebit pe militari

- a) încercați să-i arătați că aveți și calități personale, care vă individualizează, și pentru care ați prefera să fiți simpatizat
- b) considerați că este victima unui „hobby” și nu merită să-i acordați prea multă atenție
- c) îi promiteți să-i faceți cunoștință cu un coleg care credeți că i s-ar potrivi

13. O dată cu numirea la comanda plutonului (formațiunii) pe care urmează să-l conduceți, aflați că acesta a obținut rezultate slabe în ciclul de instrucție anterior

- a) solicitați comandantului o altă subunitate
- b) considerați că e o șansă bună pentru a vă demonstra calitățile profesionale
- c) acceptați fără rezerve, dar cereți să fiți sprijinit de celelalte cadre din unitate

14. Imediat după luarea în primire a subunității, unul dintre militari vă solicită o învoire sub un motiv oarecare

- a) îi aprobați pentru a demonstra din capul locului că sînteți un comandant cumsecade
- b) îl refuzați, eventual aminîndu-l pentru cînd vă veți familiariza cît de cît cu problemele
- c) verificați temeinicia cererii și procedați în consecință

15. În urma primei ședințe de tragere pregătită de dumneavoastră, rezultatele obținute de subunitate sînt nemulțumitoare

- a) apreciați că motivul trebuie căutat în slaba pregătire a militarilor, anterioară venirii dumneavoastră
- b) acceptați că vina aparține exclusiv lipsei dumneavoastră de experiență
- c) considerați că este doar un simplu accident

16. Unul dintre militarii subordonați vă solicită sprijinul într-o problemă personală dificilă

- a) raportați comandantului ierarhic superior solicitîndu-i ajutorul
- b) încercați s-o rezolvați singur, pe măsura posibilităților
- c) vă consultați cu gradații pentru a găsi soluția

17. Sînteți solicitat de o „cunoștință” din afară să acordați o favoare, o învoire să zicem, unui militar din plutonul dumneavoastră care nu vă creează probleme deosebite

- a) refuzați din capul locului această imixtiune
- b) îi acordați învoirea, deoarece nu vedeți în aceasta nici o încălcare a regulilor și regulamentelor militare
- c) angajați o discuție cu militarul în cauză pentru a vă lămuri

18. Sînteți avertizat de comandantul companiei să fiți prudent, dintr-un motiv oarecare, în relația de amiciție pe care ați înfiripat-o cu un cadru militar mai vechi din unitate

- a) ignorați această recomandare preferînd să vă alegeți singur prietenii
- b) evitați în mod discret compania acelei persoane
- c) căutați să vă convingeți singur dacă recomandarea făcută este justificată

19. Întîmplător, unul din militarii plutonului pe care-l comandați are același nume cu al dumneavoastră

- a) neglijați în atitudinea pe care o aveți această coincidență
- b) îi acordați mai multă atenție pentru ca nu cumva prin modul lui de comportare să vă prejudicieze oarecum prestigiul
- c) sînteți foarte exigent cu el pentru ca să nu-și imagineze careva că-l protejați

20. Sînteți chemat la comandant, împreună cu cele cîteva cadre nou sosite în unitate, pentru a fi informați că unității i-a fost repartizat deocamdată un singur apartament de la fondul de stat pentru cei din promoție

- a) sînteți de părere ca acesta să fie repartizat primului în ordine alfabetică
- b) lăsați totul la aprecierea comandantului
- c) considerați că e cazul să-l primească cel cu situația familială mai dificilă

21. La luarea în primire a subunității (formațiunii) constatați o lipsă în gestiune care nu este însă prea mare

- a) raportați imediat comandantului ierarhic superior
- b) discutați mai întâi cu cel care a răspuns anterior de acea gestiune
- c) încercați s-o rezolvați deocamdată pe cont propriu, pentru a nu vă crea inamicii încă din primele zile

22. Pentru că nu au fost alte posibilități, până la repartizarea unei locuințe sînteți cazat în unitate și într-o după-amiază, după terminarea programului, în timp ce vă odihniți, un soldat din subunitatea dumneavoastră vă deranjează pentru a vă raporta o neînțelegere între militari

- a) lăsați totul pentru a doua zi
- b) mergeți imediat să vedeți despre ce e vorba
- c) transmiteți prin militarul respectiv ordinul care credeți că va pune la punct problema

23. Unul dintre militarii pe care-i comandați vă raportează că a primit de la părinți o scrisoare cu o veste care ar necesita să-i acordați o permisie

- a) raportați comandantului ierarhic superior pentru a decide
- b) îi cereți să vă arate pasajul din scrisoare care dovedește situația raportată
- c) îi promiteți că va obține permisia necesară

24. Într-o pauză de instrucție, un militar vă mărturisește că ar dori să citească o carte nou apărută, dar nu știe cum să și-o procure

- a) îi spuneți că îi veți acorda o învoire pentru a merge s-o caute la biblioteca sau librăriile din localitate
- b) îl trimiteți la biblioteca unității
- c) îi promiteți că veți încerca să i-o procurați dvs.

25. Tinăra dvs. soție, care v-a curățat uniforma, nu știe cum să-i coasă petlițele

- a) îi arătați poziția lor corectă
- b) vi le coaseți dumneavoastră
- c) îi sugerați să le coasă întocmai ca la o altă haină de uniformă pe care o aveți în șifonier

26. Citind acest chestionar și răspunzînd întrebărilor propuse considerați că:

- a) a fost o experiență amuzantă
- b) a fost un bun prilej de reflecție
- c) ați regăsit puține probleme care să vi se potrivească

■ CASANDRA

Răspunsuri

1 - c; 2 - c; 3 - b; 4 - a; 5 - b; 6 - a; 7 - c; 8 - c; 9 - a; 10 - a; 11 - b; 12 - a; 13 - c; 14 - c; 15 - b; 16 - a; 17 - c; 18 - c; 19 - a; 20 - c; 21 - b; 22 - b; 23 - c; 24 - a; 25 - a; 26 - b.

Acordîndu-vă cîte un punct pentru fiecare răspuns bun și zero în cealaltă variantă, vă veți afla într-una dintre următoarele situații:

23 - 26 puncte: aveți o foarte bună capacitate de adaptare și există toate motivele să sperați că veți ajunge un comandant destoinic;

20 - 22 puncte: veți fi un bun cadru militar dacă vă veți elimina din comportament starea de îndoială în avantajul fermității;

17 - 19 puncte: personalitatea dumneavoastră nu este precis conturată, nu vă sfiți să învățați de la cei cu mai multă experiență;

14 - 16 puncte: singura șansă este aceea de a vă reconsidera complet atitudinea, eliminînd egoismul, suficiența, neîncrederea, făcînd eforturi să vă înțelegeți mai bine colegii și subordonații;

13 puncte și mai puțin: nu sînteți destul de potrivit pentru cariera militară.

VEGETARIENI CELEBRI

Platon (aprox. 429 — aprox. 347 î.e.n.)
Cicero (106 — 43 î.e.n.)
Ovidius (42 î.e.n. — 17 e.n.)
Sfîntul Francisc de Asisi (cître 1181 — 1226)
Leonardo da Vinci (1452 — 1519)
La Fontaine (1621 — 1695)

Blaise Pascal (1623 — 1662)
Isaac Newton (1642 — 1727)
Gottfried Leibnitz (1646 — 1716)
Voltaire (1694 — 1778)
Immanuel Kant (1724 — 1804)
Percy Bysshe Shelley (1792 — 1822)
Richard Wagner (1813 — 1883)
Lev Tolstol (1828 — 1910)
George Bernard Shaw (1856 — 1950)
H.G. Wells (1866 — 1946)
Gandhi (1869 — 1948)
Albert Einstein (1879 — 1955)

RECORDURI AVIATICE ROMÂNEȘTI MAI PUȚIN CUNOSCUTE

O prestigioasă publicație românească de pe la începutul veacului nostru — „Gazeta Ilustrată” — își informa cititorii săi, la 20 mai 1912, despre un nou și strălucit record al foarte tinerei aviații românești. Pe un biplan „Farman”, sublocotenentul Protopopescu străbătuse ruta București—Constanța în trei ore și jumătate fără nici o escală. Fotografii publicate cu această ocazie erau însoțite de un amplu comentariu. „Merită cu adevărat titlul de campion — se spunea despre îndrăznețul aviator — căci (...) aventurându-se cu un suveran dispreț pentru moarte în lupta pentru cuce-

rirea și stăpînirea văzduhului (...) din capul locului a avut conștiința (...) că se devotază patriei în serviciul căreia se află... Armata noastră are nevoie de mulți din acești piloți și cea mai bună urare ce putem face școalei militare de aviație de la Cotroceni (este) de a produce elevi la înălțimea însușirilor sublocotenentului Protopopescu care astăzi e unul din profesorii ei”. Comentatorul mai ținea să adauge că, ajuns la Constanța, îndrăznețul pilot s-a lansat fără ezitare deasupra mării, realizând evoluții „uimitor de frumoase”.

Foarte curînd tînărul aviator înscrisa — după aprecierea aceiași reviste — și o premieră mondială. La bordul biplanului a fost instalat pentru înția oară un aparat prin care, folosindu-se sistemul telegrafiei fără fir, se transmiteau comunicări pînă la o distanță de 30 km. Experimentul s-a încheiat cu un succes deplin. Recepția comunicărilor transmise de locotenentul Protopopescu — între timp fusese avansat — au realizat-o căpitanul Zaharia de la stația de telegrafie fără fir, aflată la Anadalkioi, și Gustav Rotlender de la stația Serviciului Maritim Român. „Ca români — se arăta în revistă — nu putem decît să fim mîndri că o problemă atît de delicată a fost rezolvată înfi la noi în țară”.

■ C. TATU

Aerodromul s-a închis... orașul aviatorilor era în delir. Jur-împrejur, pădurea de salcîmi acoperea cu vâlul ei de verdeață blocurile de locuințe cu ștrandul și clubul aviatorilor, tainele și patimile acestui „Kleine burg” sau „Malenchii grad” — cum îi ziceau aviatorii, fiecare după afinitatea și prietenii pe care le stabiliseră în diverse activități cu piloții sovietici sau germani.

De-o vreme, cei mai mulți învâțau engleza. Pe rupte, pe nerăsuflăte — era expresia colonelului Alexandru, mare as în pilotaj. „Învățați, fetelor!” — îi îndemna pe boboci — cei care nu apucaseră încă să zboare în „dublă”.

Colonelul Donea, comandant și maestru în ale picturii ca și în ale zborului, picta ca un muce-nic, în special înaintea revelioanelor aviatorilor, toți pereții sălii festive, încît tînărul șef al Casei Armatei se minuna în fața copleșitoare personalități a acestui om de talent, de altfel foarte sever în meseria sa. Deși student la politehnică și cu o serioasă biografie culturală, tînărul ofițer se simțea un pigmeu în fața acestor stăpîni ai aerului, care păseau pe pămînt ca exploratori din alte sfere, cu pași calculați și mari, parcă vrăjiți de o altă lume. Pentru copiii lor și pentru cei mai tineri dintre ei, înimosul animator inițiasă cerc de limbă engleză și balet, cerc de pictură și artă decorativă. Cercul de foto trăia mai mult prin pasiunea plutonierului gestionar, un subofițer oacheș, cu mult suflet artistic; cercul lite-

rar era susținut de condeii cîtorva ofițeri și de familiile lor, reușind texte pentru o exemplară brigadă artistică și pentru jurna-

Memoriei lui
DORU
DAVIDOVICI

lul de cenaclu afișat la intrare; de asemenea, aici locotenent-colonelul Petrinescu își citea memorabilia lucrare literar-istorică despre începuturile aviației românești.

Operatorul cinema Stelescu era un bun specialist; deși cu o familie grea, era altruist și devotat pînă la sacrificiu meseriei sale, cu un deosebit simț artistic în „croiala” unor afișe pitorești; micul grup de „sufletști” se

completa cu instructorul cultural care, în afară de faptul că „începea” cite-un montaj literar-muzical pentru ostași, mai consola familiile celor năpăstuiți ca și pe instructorii de zbor veniți în control de la eșaloanele superioare și dormici de a găsi în micile garnizoane de aviație cite-un biliard, un televizor, o bibliotecă etc.

În zilele mohorîte de tristețe ca acum, instructorul cultural intra în animație, șeful de club intra în alertă, iar ceilalți „sufletști” veneau zgribuliți, strîși laolaltă ca la vreme de primejdie, intrau prin încăperile goale ale Casei Armatei (sau clubului de garnizoană — cum îi ziceau localnicii), apoi, la fel de nedumeriți, plecau.

Nu se mai rula film, nu se mai cupla magnetofonul la stația de radioamplificare, care, altminteri, făcea să răsune pădurea de salcîmi.

O tristețe ca o bură creștea peste suflete... A căzut Ghițu, căpitanul Ghițu, unul dintre cei mai buni piloți ai regimentului.

Comisia de funeralii, condusă de colonelul Păcurariu, avea activitate intensă pentru a salva ultimele rămășițe pămîntesti ale temerarului aviator, care intrase în pămînt și lăsase în urma lui o aură de legendă. Soția sa, o olteancă frumoasă și pasionată de profesia sa, de o mare demnitate sufletească, devenise poate ecoul tuturor iubitelor și soțiilor rămase singure, în urma cite unei catastrofe aeriene: „Vreau pe Ghițu, nu eroul; îl vreau pe Ghițul meu!”, dorind să cumpere

pămîntul și aerul în care s-au prăbușit și dizolvat trupul și sufletul celui drag și neasemuit, pentru a-i face mormînt, „măcar un mormînt oarecare!”

Cine ar fi trecut printre blocurile aviatorilor ar fi rămas impresionat de liniștea mormintală care acoperise așezarea și s-ar fi întrebant ce se întîmplă cu acești oameni; au cumva un ritual al lor misterios? Soțiile care nu-și pot stăvi lacrimile, copiii care rămîn umiți și starea ciudată durează cite-o săptămîna. Oare cui îi vine rîndul?! — cîcă ar fi întrebarea nerostită din privirile și sufletul aviatorilor. După o vreme, ca la comandă, se reia activitatea, pasările argintii străfulgeră iarăși văzduhul, copiii ies pe stradă arătînd cu micuțele lor mîini spre azur, undeva, un punct mișcător. „Uite-l pe tata! Uite-l pe tata!”

— Ba e tata! ba e tata! striga altul.

Și așa se luau la trîntă pînă ce îi despărțea un al treilea, care ducea mai departe firul supozițiilor: „E tata, e tata!”

Căpitanul aviator Deveau era cel mai afectat. Avionul cu care zburase Ghițu fusese al lui. Și nu putea ierta nenorocirea. Avea citeodată impresia că este vinovat, că dacă ar fi zburat el nu s-ar fi întîmplat, era consternat că „Șoimul” lui a putut face așa ceva, îi plîngea inima după colegul lui, care îi fusese și prieten, se necăjea și pentru că îl pierduse pe „Șoim” — primul avion pe care zburase și apoi se consacrase în „grele”.

Soția sa și cele trei fetele îl încurajau, îl adorau și se minunau de pronia cerească care veghease asupra lui Deveau.

Dar bucuria n-a durat mult. La un antrenament banal de pregătire fizică a piloților, Deveau cade de pe bara fixă și își rupe piciorul de la gleznă. Se internează în spital — „o operație simplă acolo, ce mai”, îl asigură doctorul unității, dar ghinioanele se țin lanț. Secția de ortopedie

experimenta o metodă nouă cu introducerea unei tije prin femur pînă la genunchi; așa că se vindecă ruptură inferioară și se infectează genunchiul. Alte operații, alte suferințe, tratamente la Mamaia și Felix, drumurile neconținute ale soției și celor trei fete de la București acasă și înapoi, pe la spitale, apoi... sfîrșitul... Pilotul rămîne schiop; fusese scos de la zbor, acum este pensionat pentru totdeauna.

Cel ce „trebuia” să moară, o dată cu avionul lui, își trăia acum neputința și înfrîngerea cu zilele sale osîndite. Parcă îi citeai în ochi destinul și zbaterea unui sine bolnav, durerea dublată de stupiditatea căderii la o oră de sport și nu în temerara sa activitate de pilot militar.

— Măcar să fi căzut cu avionul ca un pilot adevărat, nu la o oră de gimnastică, ca un profan oarecare... își reproșa cu necaz.

Îi era rușine și ciudă, suferea din baierile sufletului și abia se trăgea pe picioare. Devenise urșuz și întunecat. Șocul psihic îi dublase infirmitatea. Se vedea mărunt și nesemnificativ, ca un locar rămas fără aripi. Trecea pe la clubul aviatorilor cu fetele de mină, schiopătînd și pomenind de Ghițu și avionul lui... Îmbătrânise parcă dintr-o dată.

— Piloții sînt o avuție națională — afirma citeodată — o avuție ce trebuie bine păstrată de neamul căruia aparțin, ca niște comori peste veacuri... Ori eu ce mai sînt? Și se uita lung la picior, apoi la un semn iluzoriu dincolo de orizont, ochii albaștri i se luminau cînd zărea cite-un punct argintiu, care putea fi un coleg de-al său, ar fi putut fi el dacă... Sau Ghițu, dacă! Și asculta aiurit o muzică a văzduhului numai de el auzită, numai de el știută, părea statuie sau... monument sau...

Ca un șoim rănit se frîngea din umeri, apoi își lua fetele de mină, una cite una, și se furișa spre casă. Îl aștepta soția sa,

profesoară de muzică, care-și părăsise locul natal și profesia pentru a-l urma pe aviator, aici, undeva în Oltenia. Acum era bolnavă și ea de boala soțului, deși citeodată îl mîngîia cu privirea ei blindă de odinioară, îl încuraja cu sfială poate. Punea coșitele sale aurii pe umărul pietros al soțului, care privea undeva peste vreme și spațiu, cătrănit de toate cite există:

— Eu, în primul rînd, mă bucur, Nicule, că trăiești, că te am lîngă mine și lîngă fetele! Uită-l pe „Șoim” și zborul său; ne ai pe noi și noi facem parte din dragostea ta!

Fetele îi săreau de gît, promiteau să fie cumînți, să învețe bine la școală și să nu-l supere niciodată! El atunci se lumina, ca un nor de ploaie și lacrimi.

...Au trecut anii, a rămas acolo pe aerodrom dascăl pentru copiii aviatorilor. Era animatorul muzelului unității și al tuturor expozițiilor de pictură și filatelie cu tematică de aviație. Soția i-a... murit. El, nenea Deveau, a rămas acolo să urmărească stolurile de păsări argintii care pentru el erau lăstunii primăverii și berzele toamnei, cocorii și lebedele vremii.

— Dacă aș fi fost eu în locul lui Ghițu!... Și le povestea copiilor cel mai frumos basm cu „Șoim” cel înaripat, apoi deschidea toate geamurile clasei să audă vuietul avioanelor de pe pistă sau în zbor; copiii săreau la geamuri:

— Uite-l pe tata!

— Ba e tata!...

— Tovarășe învățător, nu-i așa că...

Dar bătrînul dascăl, pironit în scaun, cu capul răsturnat pe spate, privea cu ochii lui albaștri cerul... Un punct mișcător și etern în neant...

■ I.C. PETRIȘAN

SOTI
ȘI SOȚII

Therese Vaughn (Anglia)	51 de soți
Ibn-Seoud (Arabia Saudită)	35 de soți
Brigham Young (Statele Unite)	27 de soți
Hieronimus (Roma)	21 de soți
Edward Teach (Anglia)	14 soți
Martha Jane Burke (Statele Unite)	12 soți
Pancho Villa (Mexic)	9 soți
Artie Shaw (Statele Unite)	8 soți
Henric al VIII-lea (Anglia)	6 soți

Menționăm că în primele 8 cazuri e vorba de situații de polgamie sau poliandrie

(urmăre din pag. 93)